

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Топов Аркадій Георгійович

УДК 330.322:316.422:634.8:663.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИНОГРАДАРСЬКО-
ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня кандидат економічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Топов А.Г.

Науковий керівник
Лупенко Юрій Олексійович
доктор економічних наук,
професор, академік НААН

Київ - 2017

АНОТАЦІЯ

Топов А.Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством – Навчальний науковий центр «Інститут аграрної економіки». – Київ, 2017

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню теоретичних, організаційно-методичних рекомендацій та практичних аспектів інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарства та виноробства.

У теоретичній частині проаналізовані теоретичні аспекти дослідження інвестицій та інновацій як основи розвитку аграрної сфери в цілому так і виноградарсько-виноробного підкомплексу зокрема. Розкрита сутність інвестиційно-інноваційного розвитку, визначені основні підходи до аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності виноградарства та виноробства.

Наведені результати проведеного порівняльного аналізу теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних дослідників до розкриття сутності інвестицій та інновацій. На основі теоретичного узагальнення сучасних концепцій інвестицій обґрунтоване авторське визначення інвестицій як усіх видів трансформацій капіталу з метою його довгострокового використання, примноження або для досягнення іншого соціально-економічного ефекту.

На основі аналізу сучасних наукових джерел здійснено порівняльну характеристику наукових підходів до визначення змісту поняття інновацій, їх класифікації, інноваційного розвитку та його завдань.

Розглянуто погляди, як вітчизняних, так і закордонних вчених до класифікаційних ознак інновацій, на основі чого вони згруповані за десятьма

ознаками: за результатами, за темпами впровадження, за масштабами, за результативністю, за характером ефективності, за поширенням, за охопленням очікуваної частини ринку, за глибиною внесених змін, за місцем у робочому процесі та за мірою новизни.

На основі узагальнення наукових джерел дано визначення поняттю «інноваційний розвиток» - як процесу створення та впровадження винаходів, наукових розробок, техніки, технології, які призводять до позитивних якісних та кількісних змін в господарсько-економічній діяльності та житті суспільства в цілому.

На основі проведених досліджень автором пропонується визначення інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу як процесу кількісного та якісного зростання виробництва виноградарсько-виноробної продукції в результаті інвестиційного забезпечення комплексу заходів що спрямовані на розробку та впровадження інновацій.

Визначені основні етапи проведення аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності може включати наступні складові: 1) аналіз інвестиційно-інноваційного потенціалу; 2) аналіз інвестиційної діяльності; 3) аналіз інноваційної діяльності, 4) аналіз ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності.

Удосконалено класифікацію системи показників ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу.

У практичній частині проведений аналіз сучасного стану та ефективності виробництва виноградарсько-виноробного підкомплексу, інвестиційної діяльності, інноваційної активності та забезпечення виноградарських та виноробних підприємств.

Доведено, що виноградно-виноробний підкомплекс – один з найважливіших серед галузей АПК, в ньому зосереджене виробництво

життєво-необхідних продуктів, зокрема ягід винограду та продуктів його переробки – ізюму, соків, компотів, вин, коньяків, спиртів, лікарських засобів.

В результаті аналізу обсягів виробництва винограду за 2013-2015 роки в Україні по всім категоріям господарств виявлено, що протягом всього періоду площа виноградників поступово зменшувалась. Якщо враховувати тимчасово окуповані території, то площа виноградників зменшилась на 38%, а валовий збір на 2,8%.

Встановлено, що загалом в Україні більшість виноробних підприємств за останні сім років є прибутковими, однак, загалом в галузі, в останні три роки збиток фінансового результату до оподаткування перевищував прибуток.

Досліджено сучасний стан інвестиційної активності виноградарських та виноробних підприємств. Встановлено, що обсяги закладки нових насаджень, які є матеріальною основою всього підкомплексу, мають стійку тенденцію до зниження. У 2015 році в Україні було закладено лише 154 га, що майже в 10 разів нижче ніж у 2011 році.

В результаті дослідження виявлено значне зниження рівня інвестиційної активності у виноградарстві та виноробстві. Така ситуація свідчить про необхідність стимулювання інвестиційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу, особливо в інновації, які можуть сприяти значному підвищенню ефективності виробництва.

Основним джерелом інвестицій виноробних підприємств стали власні кошти. Однак, очевидно, що цих ресурсів недостатньо для інтенсивного розвитку та прибуткового функціонування галузі. Важливим потенційним джерелом цих необхідних ресурсів, які не використовуються, є залучені та позичені кошти. Це говорить про необхідність підвищення інвестиційної

привабливості та створення умов щодо залучення коштів для проведення інвестиційно-інноваційної діяльності у виноробній галузі.

У результаті аналізу інноваційного забезпечення функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу визначено, що основною передумовою інноваційного розвитку підкомплексу в Україні є наукові дослідження та впровадження їх результатів у виробництво.

Науково-технічні розробки забезпечують зростання інноваційного потенціалу і визначають можливість переходу до сталого розвитку галузі. Як приклад трансферу інноваційних розробок у виноградарсько-виноробний комплекс Одеської області наводиться поширення сортів нової селекції, створених у Національному науковому центрі «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Е.Таїрова» (ННЦ «ІВіВ ім. В.Є.Таїрова» та Національному інституті винограду і вина «Магарач» (НІВіВ «Магарач»).

Водночас, в Україні зменшується кількість виноробних підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, а в Одеському регіоні нею займається від 16% до 46% загальної їх чисельності. В результаті значного скорочення виробництва та зниження рівня рентабельності, частина виноробних підприємств не приділяє достатньої уваги інноваційній діяльності. Встановлено, що основними інвесторами коштів в оновлення виробництва виноградних вин та впровадження у виробництво нових технологій залишаються переважно найбільш потужні підприємства.

У результативній частині визначені концептуальні засади, перспективи та умови інноваційно-інвестиційного розвитку виноградарства та виноробства.

Підкреслено, що перехід до інноваційної моделі економічного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу вимагає активного пошуку шляхів його фінансово-кредитного забезпечення, що сприятиме підвищенню економічної ефективності виробництва на підприємствах підкомплексу.

Наводяться результати кореляційно-регресійного аналізу залежності урожайності винограду від затрат на його вирощування розрахунку на 1 га на основі даних по Україні в цілому за період з 2000 по 2015 рік, на підставі яких зроблений висновок про випереджуюче зростання витрат порівняно з досягнутою врожайністю. Досягнення позитивного впливу зростання витрат на урожайність на сучасному етапі розвитку та в найближчій перспективі стримується недостатньою фінансовою спроможністю виробників.

Обґрунтовано, що для реалізації виведених вітчизняними вченими нових сортів та гібридів винограду, накопиченого значного обсягу новацій та «ноу-хау» у виноградарській та виноробній сферах доцільно створення сприятливих умов для співпраці науково-освітньої галузі з виробничою та фінансовою сферою.

Для цього створено удосконалену схему побудови інвестиційно-інноваційно орієнтованого виноградарсько-виноробного кластеру Одещини навколо створення консалтингового центру з залученням провідних науково-дослідних та навчально-наукових закладів регіону. Таким чином, будуть створені та посилені горизонтальні зв'язки, між всіма складовими виноградарсько-виноробного підкомплексу, що надасть нові конкурентні переваги на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Обґрунтовано необхідність переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку виноградарства на основі аналізу та прогнозування рівня витрат при вирощуванні винограду.

Побудовано схему державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включає в себе такі основні складові: дерегуляцію, податкові преференції, пряме фінансування. Зроблено висновок, що за нинішніх умов необхідна державна підтримка виноградарства та виноробства для стимулювання, передусім, його інноваційного розвитку на основі: дерегуляції, встановлення податкових

преференцій для виноробів та прямого фінансування закладки нових насаджень та наукових розробок.

Розрахований ефект від відновлення збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства за ставкою 1,5% за умови, що 40% від даних доходів спрямується на компенсацію закладки виноградників. За розрахунками обсяг державної підтримки від цього збору може досягти 173,4 млн.грн. Площа щорічної закладки нових насаджень становитиме 1156 га за умови 50% компенсації, що дозволить стабілізувати площу виноградних насаджень на сучасному рівні в найближчій перспективі.

Обґрунтуванні тенденцій ринкового функціонування виноградарства з позиції приватної власності на землю та досліджено вплив відміни мораторію на продаж сільськогосподарських угідь на інвестиційну привабливість виноградарства.

Визначені стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу, що включають в себе:

1. Збільшення обсягів виробництва виноградарської продукції для повного забезпечення виноробної промисловості та ринку столового винограду, доведення рівня споживання населенням відповідних харчових продуктів до науково-обґрунтованих норм та суттєвого нарощення обсягів її експорту.

2. Поширення ресурсозберігаючих технологій, органічного і теруарного виноробства, та вин контрольованих найменувань за положенням.

3. Забезпечення розвитку вітчизняної селекції високопродуктивних та якісних сортів винограду.

4. Популяризація українського вина на внутрішньому та зовнішньому ринках, просування існуючих та створення нових, унікальних торгових марок.

5. Подальше реформування земельних відносин з метою підвищення інвестиційної привабливості виноградарства.

6. Розвиток різних форм господарювання та інтеграції виробництва у напрямі формування великотоварних, середніх та малих господарських структур з урахуванням їх можливостей щодо раціонального використання земель та інших засобів виробництва, галузевих та регіональних особливостей ведення господарства.

7. Техніко-технологічна модернізація виноградарсько-виноробного виробництва шляхом залучення інвестицій з інших галузей національної економіки та прямих іноземних інвестицій, удосконалення форм, напрямів, розмірів і важелів державної підтримки відтворення матеріально-технічної бази підкомплексу.

8. Формування сприятливого фінансово-кредитного середовища через забезпечення товаровиробників необхідними обсягами інвестицій для розширеного відтворення та інноваційного розвитку, фінансової стабільності та конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

9. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі шляхом створення ефективної системи формування, обробки та передачі (надходження) обліково-аналітичної інформації для своєчасного ухвалення ефективних рішень на всіх рівнях управління розвитком аграрного сектору економіки.

10. Формування ефективної системи інноваційного забезпечення виноградарсько-виноробного виробництва шляхом створення сприятливих інституційних умов для розвитку продукування і впровадження інновацій, а також передумов для впровадження інноваційної моделі розвитку галузі.

11. Розширення зовнішньоекономічної діяльності шляхом підтримки експорту, створення сприятливих умов для його розвитку, захисту вітчизняного товаровиробника на світовому ринку.

12. Удосконалення статистичного спостереження за інвестиційною та інноваційною діяльністю у виноградарсько-виноробному підкомплексі. Для чого необхідна організація Державною службою статистики України збору

інформації по закладку нових виноградарських насаджень в домогосподарствах, обсягів, напрямів та джерел інвестицій та інновацій на сільськогосподарських підприємствах.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях

1. Топов А.Г. Підвищення інвестиційної привабливості виноградарства в умовах розвитку земельних відносин/ А.Г. Топов // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття “ ОДАУ. -2012, с.184-187
2. Топов А.Г. Сучасний стан розвитку виноградарства в Одеській області_// “Аграрний вісник Причорномор’я”, наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2013, с. 136-140
3. Топов А.Г. Перспективні умови створення виноградарсько- виноробного кластеру в Одеській області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2014, с. 106-111
4. Топов Г.І Сучасний стан інвестиційної діяльності на підприємствах виноградарсько-виноробного підкомплексу Одеської області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / Г.І. Топов.,А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2015, с.156-164
5. Криницька О.О. Інфраструктурне забезпечення земельних відносин в Україні як підгрунття залучення інвестицій у виноградарство / О.О. Криницька, А.Г. Топов /Інфраструктура ринку №2, 2016, с.68-71
6. Топов А.Г. Державна підтримка інновацій – основа розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу / А.Г. Топов // Економіка АПК. – 2017 №2, с. 49-53

В інших наукових виданнях

7. Дога В.С. «Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку виноградно-виноробного підкомплексу АПК»/ В.С. Дога , Г.І. Топов, А.Г. Топов //Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: «Інтеграційні процеси в АПК», Миколаїв – 2011, с.134-136
8. Топов Г.І. Механізм ціноутворення у виноградарсько-виноробному підкомплексі АПК / Топов Г.І., Топов А.Г. / ОНАХТ – 2012, с.56-57
9. Топов А.Г. Инвестиционная привлекательность виноградарства Украины в условиях развития земельных отношений / А.Г. Топов / Economic growth in conditions of globalization, International Scientific and Practical Conference VII-th edition , Institute of Economy, Finance and Statistics, Academy of sciences of Moldova, Chisinau – 2012, p. 65-65
10. Топов Г.І. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу / Міжнародна конференція “Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках” / Г.І. Топов, А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. – 2013, с.104-107
11. Топов А.Г. Розвиток переробки винограду та виноробства Одещини в сучасних умовах, // Міжнародна конференція «Брацлавській читання» / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. – 2015, с.78-80
12. Криницька О.О. Земельні відносини, як пріоритетний напрям трансформації національної політики України / О.О. Криницька, А.Г. Топов / Матеріали міжнародної конференції «Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління» - Львів, 2016, с.44-46
13. Топов А.Г. Організаційно-економічні умови залучення інвестицій та інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс /А.Г. Топов./ Майбутнє економіки в епоху інформаційного суспільства: матеріали міжнар. наук. - практич. Інтернет-конф., 11 квітня 2017 року. – Вінниця, ВНАУ, 2017. – С. 98-101

ANNOTATION

Topov AG Investment and innovative development of the vineyard-winery subcomplex – Manuscript

The dissertation for the scientific degree of a candidate of economics on specialty 08.00.03 - Economics and management of the national economy - Scientific Research Center "Institute of Agrarian Economics". - Kyiv, 2017

The dissertation work deals with the analysis of theoretic, organizational, methodical recommendations and practical aspects of investment and innovation development of viticulture and winemaking.

In the theoretical part the theoretical aspects of the research of investments and innovations as the basis of development of the agrarian sphere in general and the wine-growing and wine-growing subcomplex in particular are analyzed. The essence of investment and innovation development is disclosed, the main approaches to the analysis of investment and innovation activity of vine growing and winemaking are determined.

The results of the comparative analysis of theoretical approaches of domestic and foreign researchers to the disclosure of the essence of investments and innovations are presented. On the basis of the theoretical generalization of modern investment concepts, the author's definition of investment as all types of capital transformations is justified for the purpose of its long-term use, multiplication or for achieving another socio-economic effect.

On the basis of the analysis of modern scientific sources a comparative characteristic of scientific approaches to the definition of the content of the innovation concept, its classification, innovation development and its tasks is carried out.

The views of both domestic and foreign scientists on the classification of innovations are considered, on the basis of which they are grouped by ten indicators: by results, by the pace of implementation, by scale, by performance, by

the nature of efficiency, by distribution, by the coverage of the expected market share, the depth of the changes, the place in the workflow and the degree of novelty.

On the basis of the synthesis of scientific sources, the definition of "innovative development" is defined as the process of creation and introduction of inventions, scientific developments, techniques, technologies that lead to positive qualitative and quantitative changes in economic activity and the life of society as a whole.

On the basis of the conducted researches, the author proposes the definition of investment and innovation development of the wine-growing and winemaking subcomplex as a process of quantitative and qualitative growth of the production of winemaking and winemaking products as a result of investment support of a complex of measures aimed at the development and implementation of innovations.

The identified stages of the analysis of investment and innovation activity may include the following components: 1) analysis of investment and innovation potential; 2) analysis of investment activity; 3) analysis of innovation activity, 4) analysis of the effectiveness of investment and innovation activities.

Classification of the efficiency indicators system of the wine-growing and winemaking enterprises investment and innovation activity has been improved.

In the practical part the analysis of the current state and efficiency of production of the wine-growing and wine-growing subcomplex, investment activity, innovation activity and provision of wine-growing and winemaking enterprises was carried out.

It is proved that the vine-winery subcomplex is one of the most important among the branches of the agroindustrial complex, it concentrates the production of vitally necessary products, in particular grape berries and products of its processing - raisins, juices, compotes, wines, cognacs, alcohols, medicines.

As a result of the analysis of vine production volumes for 2013-2015 in Ukraine for all categories of farms, it has been found that throughout the period the area of vineyards gradually decreased. Given the temporarily occupied territories, the area of vineyards has decreased by 38%, and the gross yield by 2.8%.

It is established that in general in Ukraine, the majority of winemaking enterprises in the last seven years are profitable, however, in general, in the industry, in the past three years, the loss of financial results before taxation exceeded profits.

The present state of investment activity of wine-growing and winemaking enterprises is investigated. It is established that the volume of laying new plantations, which are the material basis of the entire subcomplex, have a stable tendency to decrease. In 2015, only 154 hectares were planted in Ukraine, which is almost 10 times lower than in 2011.

As a result of the study, a significant decline in investment activity in wine growing and winemaking has been revealed. This situation indicates the need to stimulate the investment activity of wine-growing and wine-growing subcomplex enterprises, especially in innovation, which can contribute to a significant increase in the efficiency of production.

The main source of investments of winemaking enterprises became their own funds. However, it is obvious that these resources are not sufficient for the intensive development and profitable functioning of the industry. An important potential source of these unused resources is attracted and borrowed funds. This suggests the need to increase investment attractiveness and create conditions for raising funds for investment and innovation activities in the wine sector.

As a result of the analysis of the innovation support of the wine-growing and wine-growing subcomplex operation, it is determined that the basic precondition of the innovative development of the subcomplex in Ukraine is the scientific research and the implementation of their results in production.

Scientific and technological developments provide the growth of innovative potential and determine the possibility of transition to sustainable development of the industry. As an example of the transfer of innovative developments in the wine-growing and winemaking complex of the Odessa region, distribution of varieties of new breeding, created at the National Scientific Center "Institute of Viticulture and Wine. V.E.Tairov "(NSC" IViV named after V.E.Tairov "and National institute of grape and wine" Magarach "(NIViV" Magarach "), is presented.

At the same time, in Ukraine, the number of winemaking enterprises engaged in innovation activity is decreasing, and in the Odessa region only from 16% to 46% of their total number is engaged. As a result of a significant reduction in production and a decrease in profitability, part of winemaking enterprises does not pay enough attention to innovation activity. It has been established that the main investors of funds in the renewal of the production of grape wines and the introduction of new technologies remain the most powerful enterprises.

In the resultant part conceptual foundations, prospects and conditions of innovation and investment development of viticulture and winemaking are defined.

It was emphasized that the transition to the innovative model of economic development of the wine-growing and wine-growing subcomplex requires active search for ways of its financial and credit provision, which will promote increase of economic efficiency of production at enterprises of subcomplex.

The results of the correlation-regression analysis of the dependence of the grapes yield on the costs of growing it per hectare on the basis of data on Ukraine as a whole for the period from 2000 to 2015, on the basis of which the conclusion is drawn on the pre-eminent increase in costs compared with the achieved crop yields are given. The achievement of the positive effect of the yield costs growth on the present stage of development and in the short term is restrained by the lack of financial capacity of the producers.

It is substantiated that in order to realize the new varieties and hybrids of grapes bred by domestic scientists, accumulated considerable amount of innovations and know-how in the wine-growing and wine-making spheres, it is advisable to create favorable conditions for cooperation of the scientific and educational branch with the production and financial sphere.

To do this end, an improved scheme for building an investment-innovation-oriented grape-winemaking cluster construction in Odessa region around the creation of a consulting center with the involvement of leading research and education institutions in the region, has been created. Thus, horizontal links will be created and strengthened between all the components of the wine-growing and wine-making subcomplex, which will provide new competitive advantages on the external and internal markets.

The necessity of transition to the investment-innovation model of the viticulture development on the basis of analysis and forecasting of costs level in the cultivation of grapes is substantiated.

A scheme of state support for the investment and innovation development of the wine-growing and winemaking subcomplex has been constructed, including the following main components: deregulation, tax preferences, direct financing. It is concluded that under the current conditions, state support for viticulture and winemaking is needed to stimulate, first of all, its innovative development on the basis of: deregulation, the establishment of tax preferences for winemakers and direct financing of the laying of new plantings and scientific developments.

The effect of recovering the collection on the development of viticulture, horticulture and hops, at a rate of 1.5% has been calculated provided that 40% of these revenues are used to compensate for the vineyard tabs. According to the calculations, the amount of state support from this collection may reach 173.4 million UAH. The area of the annual laying of new plantations will amount to 1156 hectares, provided 50% compensation, which will stabilize the area of grape plantations at the present level in the near future.

The tendencies of market functioning of viticulture from the standpoint of private ownership of land and the effect of lifting the moratorium on the sale of agricultural land on the investment attractiveness of viticulture has been justified.

The strategic directions of the investment and innovation development of the subcomplex have been determined, including:

1. Increase in the production of wine-making products for the complete provision of the wine industry and the market of table grapes, to prove the level of consumption of the relevant food products by the population to scientifically-based norms and to substantially increase the volume of its exports.

2. Distribution of resource-saving technologies, organic and tero-wine winemaking, and wines of controlled names according to the situation.

3. Ensuring the development of domestic selection of high-yielding and high-quality grape varieties.

4. Popularization of Ukrainian wine on the domestic and foreign markets, promotion of existing ones and creation of new, unique brands.

5. Further reform of land relations in order to increase the investment attractiveness of viticulture.

6. Development of various forms of management and integration of production in the direction of formation of large-sized, medium and small economic structures, taking into account their opportunities for the rational use of land and other means of production, sectoral and regional characteristics of farming.

7. Technological and technological modernization of wine-growing and winemaking production by attracting investments from other sectors of the national economy and direct foreign investments, improving forms, directions, sizes and levers of state support for the reproduction of the material and technical base of the subcomplex.

8. Formation of a favorable financial and credit environment by providing commodity producers with the necessary volumes of investments for expanded

reproduction and innovation development, financial stability and competitiveness in the domestic and foreign markets.

9. Improvement of information and analytical support for the development of the industry by creating an effective system for the formation, processing and transfer (receipt) of accounting and analytical information for timely adoption of effective decisions at all levels of management of the development of the agrarian sector of the economy.

10. Formation of an effective system of innovative provision of wine-growing and winemaking production by creating favorable institutional conditions for the development of production and introduction of innovations, as well as prerequisites for implementation of the innovative model of industry development.

11. Expansion of foreign economic activity by supporting export, creation of favorable conditions for its development, protection of the domestic commodity producer on the world market.

12. Improvement of statistical monitoring of investment and innovation activities in the wine-growing and wine-growing subcomplex. What makes it necessary for the State Statistics Service of Ukraine to collect information on the laying of new vineyards in households, volumes, directions and sources of investment and innovation at agricultural enterprises.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях

1. Топов А.Г. Підвищення інвестиційної привабливості виноградарства в умовах розвитку земельних відносин/ А.Г. Топов // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття “ ОДАУ. -2012, с.184-187
2. Топов А.Г. Сучасний стан розвитку виноградарства в Одеській області_// “Аграрний вісник Причорномор’я”, наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2013, с. 136-140

3. Топов А.Г. Перспективні умови створення виноградарсько- виноробного кластеру в Одеській області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2014, с. 106-111
4. Топов Г.І Сучасний стан інвестиційної діяльності на підприємствах виноградарсько-виноробного підкомплексу Одеської області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / Г.І. Топов.,А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2015, с.156-164
5. Криницька О.О. Інфраструктурне забезпечення земельних відносин в Україні як підґрунтя залучення інвестицій у виноградарство / О.О. Криницька, А.Г. Топов /Інфраструктура ринку №2, 2016, с.68-71
6. Топов А.Г. Державна підтримка інновацій – основа розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу / А.Г. Топов // Економіка АПК. – 2017 №2, с. 49-53

В інших наукових виданнях

7. Дога В.С. «Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку виноградно-виноробного підкомплексу АПК»/ В.С. Дога , Г.І. Топов, А.Г. Топов //Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: «Інтеграційні процеси в АПК», Миколаїв – 2011, с.134-136
8. Топов Г.І. Механізм ціноутворення у виноградарсько-виноробному підкомплексі АПК / Топов Г.І., Топов А.Г./ ОНАХТ – 2012, с.56-57
9. Топов А.Г. Инвестиционная привлекательность виноградарства Украины в условиях развития земельных отношений / А.Г. Топов / Economic growth in conditions of globalization, International Scientific and Practical Conference VII-th edition , Institute of Economy, Finance and Statistics, Academy of sciences of Moldova, Chisinau – 2012, p. 65-65
10. Топов Г.І. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу / Міжнародна конференція “Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на

внутрішньому та зовнішньому ринках” / Г.І. Топов, А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. – 2013, с.104-107

11. Топов А.Г. Розвиток переробки винограду та виноробства Одещини в сучасних умовах, // Міжнародна конференція «Брацлавській читання» / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. – 2015, с.78-80

12. Криницька О.О. Земельні відносини, як пріоритетний напрям трансформації національної політики України / О.О. Криницька, А.Г. Топов / Матеріали міжнародної конференції «Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління» - Львів, 2016, с.44-46

13. Топов А.Г. Організаційно-економічні умови залучення інвестицій та інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс /А.Г. Топов./ Майбутнє економіки в епоху інформаційного суспільства: матеріали міжнар. наук. - практич. Інтернет-конф., 11 квітня 2017 року. – Вінниця, ВНАУ, 2017. – С. 98-101

ЗМІСТ

Вступ	2
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ І ВІНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ	10
1.1 Еволюція теорії інвестицій та їх значення у розвитку економіки	10
1.2 Теоретичні засади інновацій та завдання інноваційного розвитку	26
1.3 Методичні положення визначення змісту інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу	41
Висновки до розділу 1	54
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК ВІНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	55
2.1 Сучасний стан і ефективність виноградарсько-виноробного підкомплексу	55
2.2 Інвестування у розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу	76
2.3 Аналіз інноваційного забезпечення функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу	92
Висновки до розділу 2	108
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ	111
3.1 Формування сприятливих організаційно-економічних умов залучення інвестицій та інновацій у підкомплекс	111
3.2 Удосконалення системи державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу	126
3.3 Стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу з урахуванням зарубіжного досвіду	137
Висновки до розділу 3	155
Висновки	157
Список використаних джерел	161
Додатки	181

ВСТУП

Актуальність теми. Нові виклики, пов'язані з економічним спадом в державі, підписанням угоди про асоціацію з ЄС, військові дії на сході України та окупація Криму, вимагають використання нових підходів в подальшому розвитку агропромислового комплексу, удосконалення всіх його складових, на основі підвищення ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції з використанням новітньої техніки та технологій.

Виноградарсько-виноробний підкомплекс є ваговою складовою агропромислового комплексу України і однією з основних галузей сільського господарства півдня держави. Нові внутрішньо- та зовнішньоекономічні умови призвели до закриття частини традиційних зовнішніх ринків, посилення конкуренції на внутрішньому ринку з боку іноземних виробників, зменшення закладки нових виноградників, збитковості виробництва та відповідно до зниження об'ємів виробництва вина.

За умови використання існуючих технологій, завдання щодо подолання негативних тенденцій у виноградарсько-виноробному підкомплексі, значно ускладнюється, оскільки вже зараз не забезпечують достатній рівень конкурентоспроможності продукції.

Водночас цей підкомплекс має вагомий потенціал для зростання, наповнення внутрішнього та зовнішнього ринку виноградарсько-виноробною продукцією, що користується попитом. Оскільки виробництво винограду та вина досить капіталомістке, забезпечення його зростання та підвищення ефективності значною мірою залежить від вибору інвестиційної політики, її спрямування на освоєння інновацій з метою підвищення конкурентоспроможності галузі. При цьому слід враховувати високий рівень залежності економіки регіонів з традиційним вирощуванням винограду від розвитку цього підкомплексу. Залучення інвестицій для впровадження

інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс може забезпечити значне підвищення його ефективності діяльності та стане надійним джерелом поповнення державного бюджету і значних валютних надходжень.

Теоретико-методологічні проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку економіки, в тому числі у виноградарсько-виноробному підкомплексі, розглядалися у роботах А. М. Авідзби, І.В. Белоус, К.Б. Волощук, О.М. Гаркуші, М.В. Гладія, Б.В. Губського, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, О.Ю. Єрмакова, Й.С. Завадського, Ф.В. Зінов`єва, О.В. Кравця, Ю.О. Лупенка, І.Г. Матчина, П.Т. Кулика, Л.М. Худолій, І.І. Червена, Д.Ф. Чухна, О.М. Шестопаля, О.О. Школьного, О.М. Шпичака, А.І. Шумейка та інших вчених. Також досліджують різноманітні аспекти інноваційного розвитку виноградарства та виноробства їх стратегічний розвиток, такі вчені: І.В. Белоус, В.В. Власов, Л. В. Джабурія та інші.

Разом з тим, в економічній літературі ще недостатньо досліджені питання підвищення ефективності функціонування підкомплексу завдяки домінуючій ролі інноваційного процесу. На сьогоднішній день виникла проблема в розробці та відпрацюванні нових підходів, котрі мали б забезпечити ефективну діяльність виноградарсько-виноробних підприємств в умовах економічного спаду та приєднання до зони вільної торгівлі з ЄС на основі інвестиційно-інноваційного розвитку.

Теоретична і практична значимість вказаних проблем обумовила вибір теми і її актуальність та цільове спрямування дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» за темами: «Теоретико-методологічне забезпечення інвестування розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій» (номер державної реєстрації 0116U000162); «Розробити теоретичні і методичні засади розвитку підприємництва та

кооперації аграрної сфери економіки в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0116U003105).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка науково-обґрунтованих концептуальних засад та науково-методичного забезпечення процесу інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу та відповідних практичних рекомендацій щодо його удосконалення.

У процесі реалізації поставленої мети вирішувалися такі наукові задачі:

- узагальнення та систематизування теоретичних та методичних основ інвестиційно-інноваційного розвитку аграрної сфери, поглиблення теоретичного змісту поняття «інвестиційно-інноваційного розвитку»

- систематизування та доповнення існуючих методологічних підходів до аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності у виноградарсько-виноробному підкомплексі та її ефективності;

- оцінка стану та тенденцій виробництва продукції у виноградарстві і виноробстві та його ефективності;

- здійснення аналітичної оцінки інвестиційної діяльності на виноградарсько-виноробних підприємствах;

- визначення сучасного стану інноваційного забезпечення виноградарсько-виноробного підкомплексу;

- обґрунтування організаційно-економічних умов активізації інвестиційно-інноваційної діяльності у галузі на основі побудови виноградарсько-виноробного підкомплексу навколо консалтингового центру;

- розробка моделі державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу;

- визначення впливу подальшого розвитку земельних відносин на інвестиційну привабливість виноградарства;

- обґрунтування основних шляхів інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарства та виноробства.

Предмет і об'єкти дослідження. *Предметом* дисертаційного дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробних підприємств окремого регіону і України в цілому. *Об'єктом* дослідження є сфера і елементи економічних відносин виноградарсько-виноробних підприємств України, котрі займаються промисловим вирощуванням винограду та його переробкою.

Методологія і методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу організаційно-економічних проблем, що виникають у процесах інновацій та інвестицій при вирощуванні, переробці і реалізації винограду та продуктів його переробки. Теоретичною базою слугували наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з економіки та організації агропромислового виробництва та інвестиційно-інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Дослідження здійснювалося згідно методології системного підходу до вивчення процесів і явищ. У процесі дослідження широко використовувалися методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); монографічний і системного аналізу (вивчення й аналіз економічного стану виноградарсько-виноробних підприємств, їх інвестиційної та інноваційної активності), графічні прийоми (відображення показників розвитку виноградарсько-виноробних підприємств регіону та країни); статистичні методи групувань і сучасні економіко-статистичні прийоми з використанням ЕОМ.

Інформаційною базою досліджень були: статистичні дані Державної служби статистики України, офіційні документи Міністерства аграрної політики та продовольства України, управління агропромислового розвитку та сектору інвестицій в агропромисловий та переробний комплекс, управління залучення, супроводу та моніторингу інвестиційних проектів Одеської облдержадміністрації; законодавчі та нормативні акти з питань

розвитку агропромислового комплексу України і виноградарства та виноробства зокрема; інформаційно-аналітичні збірники та комп'ютерні бази даних ННЦ «Інститут аграрної економіки», ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова», річні звіти і первинні документи сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону, особисті спостереження автора та літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. В процесі дослідження були отримані результати, що мають наукову новизну, а саме:

Вперше:

- Обґрунтовано доцільність створення спеціалізованого виноградарсько-виноробного консалтингового центру з надання інформаційно-консультативних послуг для формування бази інвестиційних та інноваційних пропозицій, бізнес-планів галузі, а також синхронізації дій всіх суб'єктів підкомплексу: освітніх, наукових, виробничих, фінансових щодо залучення (вкладення) інвестицій, освоєння інновацій, пошуку ефективних рішень, що сприятиме активізації інвестиційних процесів та підвищенню ефективності діяльності підкомплексу;

Удосконалено:

- методичні підходи до планування інвестиційної діяльності виноградарських підприємств на основі розрахунку мінімально-необхідного рівня рентабельності вирощування винограду для підтримки регулярного оновлення багаторічних насаджень, що сприятиме зменшенню ризиків при інвестуванні у виноградарство;

- методику аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності та класифікацію системи показників її ефективності у виноградарсько-виноробному підкомплексі шляхом визначення етапів такого аналізу та їх послідовності, що сприятиме підвищенню його швидкості та якості;

- побудову інвестиційно-інноваційно орієнтованого виноградарсько-виноробного кластеру Одещини навколо створення консалтингового центру з залученням провідних науково-дослідних та навчально-наукових закладів

регіону. Така модель дозволить посилити горизонтальні зв'язки між суб'єктами підкомплексу та рівень їх співпраці;

- стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу, що включають в себе поширення нових сортів вітчизняної селекції, розвиток органічного виноградарства, створення та просування вітчизняних торгових марок вина тощо. Наявні нормативні акти щодо перспектив розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу не в повному обсязі відповідають сучасним умовам, тому формування основних стратегічних напрямів його розвитку є важливою частиною успішного планування розвитку даних галузей;

Набули подальшого розвитку:

- обґрунтування тенденцій ринкового функціонування виноградарства з позиції приватної власності на землю та дослідження впливу скасування мораторію на продаж сільськогосподарських угідь на інвестиційну привабливість виноградарства. Подальший розвиток земельних відносин може стимулювати залучення додаткових інвестицій у галузь;

- пропозиції щодо державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включає в себе такі основні складові: дерегуляцію галузі, податкові преференції виробникам вина, пряме фінансування наукових розробок та співфінансування закладки нових насаджень. Така підтримка забезпечить підвищення об'ємів виробництва, активізацію розробки інновацій та впровадження їх у виробництво;

- обґрунтування необхідності відновлення збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства. Це сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості виноградарства, що призведе до збільшення площ закладки нових виноградних насаджень.

Практичне значення одержаних результатів досліджень полягає в розробці та обґрунтуванні комплексу методичних рекомендацій і організаційно-економічних заходів, котрі можуть бути використані в процесі

реформування, становлення та розвитку підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу, що сприятиме стабілізації та подальшому зростанню його ефективності, підвищенню конкурентоспроможності підприємств підкомплексу. Результати досліджень можуть бути використані у практичній діяльності господарств. Запропоновану схему побудови виноградарсько-виноробного кластеру доцільно використати для планування розвитку підкомплексу в цілому. Основні теоретичні та практичні положення дисертації можуть бути впроваджені у навчальний процес.

Положення й висновки наукових досліджень щодо організаційно-економічних заходів інвестиційно-інноваційного розвитку та державної підтримки інвестування у виноградарсько-виноробному підкомплексі були розглянуті та схвалені: Управлінням аграрної політики Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 205/15-36 від 23.06.2017 р.), Департаментом агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка № 195/02/08-27/17 від 19.06.2017 р.), Департаментом агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 168/78-25/18 від 19.06.2017 р.) Управлінням агропромислового розвитку Арцизької районної державної адміністрації Одеської області (довідка № 43 від 31.05.2017 р.), відділом агропромислового та економічного розвитку Саратської районної державної адміністрації Одеської області (довідка № 92 від 14.06.2017 р.), управлінням агропромислового розвитку Болградської державної районної адміністрації Одеської області (довідка № 82 від 16.06.2017 р.), ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова» (довідка № 307 від 13.06.2017 р.), ДП ДГ ім. Суворова Болградського району Одеської області (довідка № 99 від 16.06.2017 р.), ПрАТ «Долинка» Саратського району Одеської області (довідка від 8.06.2017 р.), ПАТ «Южний» Саратського району Одеської області (довідка від 9.06.2017 р.).

Особистий внесок здобувача в дослідження проблеми. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, у якій представлено авторський підхід і особисто одержані теоретичні та практичні результати.

Апробація результатів дослідження. Науковий зміст основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на науково-практичних конференціях.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 13 наукових працях, з них 6 статей – в наукових фахових виданнях; загальний обсяг публікацій становить 2,55 друк. арк., з яких 1 стаття опублікована у виданні України, що включена до міжнародних наукометричних баз.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Повний обсяг дисертації становить 201 сторінку друкованого тексту. Основний зміст роботи викладений на 160 сторінках. Робота містить 43 таблиці, 19 рисунків, 20 додатків. Список літературних джерел налічує 190 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ВІНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

1.1 Еволюція теорії інвестицій та їх значення у розвитку економічних відносин

Виникнення теорії інвестицій пов'язано з переходом людства до капіталістичної системи господарювання, поступовим накопиченням та концентрацією капіталу та необхідності його примноження. Відповідно розвивалась і економічна думка.

Таблиця 1.1

Еволюція поняття поглядів економістів на інвестиції

Час	Представники наукових шкіл	Визначення
1	2	3
XVI - XVIII ст.	Меркантилісти Т. Манн, Д. Юм, Д. Ло, Ж. Кольбер та ін.	Термін «інвестиції» в явному вигляді не використовували. Обґрунтували необхідність інвестування у виробництво та регулювання умов, що забезпечують формування інвестиційних ресурсів і приплив в країну їх із зовні.
XVIII ст.	Фізіократи Ф. Кене	Вперше зробив спробу структурувати інвестиції, виділивши в їх складі так звані первинні аванси (витрати на будівлі, споруди, робочу худобу тощо) і щорічні аванси (витрати на насіння, заробітну плату та ін.).

1	2	3
XVIII- поч. XIXст.	Представники класичної школи Адам Сміт, Дж.С. Міль,	Інвестиційна теорія, розроблена представниками класичної школи, з'явилася історично першою цілісною моделлю розвитку інвестиційної сфери, що включає механізми параметри інвестиційних процесів на макро - і мікрорівні. Вони розмежували поняття грошей і капіталу, обґрунтували роль накопичення капіталу і кредитних грошей в інвестиційному процесі.
XIX ст.	Карл Маркс	Розкрив (в укрупненому вигляді) зміст стадій інвестиційного процесу: інвестування, перетворення вкладених цінностей у приріст капітальної вартості, отримання доходів і прибутку.
XIX - поч XXст.	Маржиналісти С. Джевонс, К. Менгер, Е. Бем- Баверк, Ф. Визер, Л. Вальрас, Дж. Кларк	Визначили систему чинників, що впливають на попит і пропозицію інвестиційних ресурсів і інвестиційних товарів, досліджували проблеми ціноутворення на інвестиційному ринку, виявили кількісні залежності взаємодії інвестованого капіталу та інших факторів виробництва, обґрунтували зміст і використання таких категорій як «гранична корисність інвестиційних товарів» і «гранична продуктивність капіталу, що інвестується»

1	2	3
XIX - поч XXст.	Неокласична школа Альфред Маршал	До інвестицій, відносить всі витрати на капітал, здатні приносити своєму власнику дохід у майбутньому часі. Це витрати на торгово-промисловий капітал - фабрики, машини, сировину, житлові приміщення, одяг, продовольство, і грошовий капітал - позики, що видаються під заставу та інші форми контролю над грошовим ринком.
XXст.	Джон Мейнард Кейнс	Розмір інвестицій вважав головним чинником ефективного попиту і як наслідок, зростання національного доходу. Однак, забезпечення нормального розміру інвестицій стикається з проблемою переведення всіх заощаджень в реальні капіталовкладення. На відміну від представників класичного і неокласичного напрямів Кейнс повністю спростовував тезу про те, що акт заощадження одночасно перетворюється в акт інвестування, тобто заощадження та інвестиції дорівнюють тотожно і що великі заощадження є умовою економічного зростання.
XXст.	Мілтон Фрідман	Кількість грошей в обігу істотно впливає на рівень цін на інвестиційні ресурси і товари, темпи приросту капіталу і, в цілому, на інвестиційну активність господарських суб'єктів. Отже, для регулювання останньої необхідна система заходів впливу на такі

1	2	3
		параметри грошового обороту, як величину грошової маси, швидкість її обігу, обсяг грошової і кредитної емісії.
XXст.	Й. Шумпетер	Розробив концепцію, відповідно до якої, основним фактором позитивного розвитку є інвестиції в основний капітал. У даній теорії важлива роль відводиться кредиту як інструменту залучення додаткових ресурсів для реалізації нововведень.

Джерело: складено автором на основі[82]

Разом з історичними змінами та розвитком економічної думки змінювались погляди на інвестиції. Докладно розглянемо еволюцію поглядів економістів у таблиці 1.1

Термін “інвестиції” має походження від латинського “invest”, що означає вкладати. У більш широкому сенсі інвестиції є вкладенням капіталу з метою наступного його примноження. При цьому, обсяг при зростанні капіталу має компенсувати інвестору відмову від використання коштів на споживання у поточному періоді, винагородити за ризик, відшкодувати витрати від інфляції у майбутньому [162].

Згідно Закону України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 року

№ 1560-ХІІ, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [52]. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і

виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (“ноу-хау”); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності. Зазначений об’єкт – технічні, технологічні, комерційні знання тощо – відображає таку сутнісну характеристику, як інноваційна спрямованість, що фактично закладається самим поняттям “інвестиції”.

У науковій літературі до цього часу зустрічаються певні відмінності в тлумаченні категорії “інвестиції”. Джон М. Кейнс визначив інвестиції, “як приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду”. Такі класики, як Долан Е., Дж. і Ліндсей Д. визначають інвестиції як “усі витрати, які безпосередньо сприяють росту загальної величини капіталу в економічній системі”. Американські економісти Шарп У., Александер Г., Бейли Дж., стверджують, що інвестувати означає: “відмовитись від грошей сьогодні, щоб отримати більшу їх суму в майбутньому”. [69, 176]

Відомий представник неокласичної школи Пол Самуельсон визначив інвестиції (або капіталоутворення), як те, що представляє собою чистий приріст реального капіталу суспільства (будинки, споруди, обладнання, матеріально-виробничі запаси тощо) та підкреслював, що чисте інвестування має місце лиш тоді, коли створюється новий реальний капітал. [124 с.204].

Макконелл К.Р., Брю С.Л. [88] визначають інвестиції, як витрати на виробництво та накопичення засобів виробництва і зростання матеріальних запасів. Долан Е. Дж., Линеї Д. [35] розглядають інвестиції з точки зору функціонування ринку, як збільшення обсягу капіталу, що функціонує в економічній системі, тобто збільшення пропозиції виробничих ресурсів, які здійснюються людьми.

Ґрунтовним є визначення Волощук К.Б. [23], яка зазначає, що інвестиціями в сфері господарювання визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об’єкти

господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

На нашу думку, абсолютно правильно зробив висновок Мертенс А. В., який зазначив, що поняття “інвестиції” є настільки широким, що дати йому одне та вичерпне визначення неможливо. Саме тому він запропонував розглядати інвестиції в макроекономіці, мікроекономіці та у фінансовій теорії. Відповідно, «у макроекономіці інвестиції є частиною сукупних витрат, які складаються із витрат на нові засоби праці, інвестиції в нове житло та приріст товарних запасів. У теорії виробництва, і в цілому в мікроекономіці інвестиції – це процес створення нового капіталу (включаючи як засоби виробництва, так і людський капітал). А у фінансовій теорії під інвестиціями розуміють придбання реальних і фінансових активів, тобто нинішні затрати, метою яких є отримання майбутніх вигод» [95].

Під інвестиційною діяльністю розуміють сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиції (або капіталовкладення) складаються з доданих протягом року до національного основного капіталу будівель, устаткування та запасів, це додаток до вже існуючих засобів виробництва, який збільшує виробничі можливості в майбутньому, тобто валовий національний продукт. Такої ж самої думки щодо суті поняття інвестиції дотримується Барр Р. [11], який зазначає, що інвестування в основний капітал є акт створення засобів виробництва та обладнання. Його слід відрізнити від вкладень, які являють собою придбання цінних паперів. Визначення досліджуваного поняття, які дають сучасні автори, найчастіше розглядають інвестиції як: майнові права та інші цінності, які є об’єктом власності; вкладення капіталу з метою збільшення його обсягів у майбутньому; економічні проекти поточного періоду з розрахунку отримання доходів у цьому ж майбутньому.

На наш погляд узагальнюючи всі визначення інвестицій можна дати їм наступне визначення – це усі види трансформацій капіталу з метою його

довгострокового використання, примноження або для досягнення іншого соціально-економічного ефекту.

Андрійчук В.Г. підкреслює, що відповідно до напрямів інвестицій їх класифікують на такі три групи:

- виробничі інвестиції — вкладення у виробничі ресурси: основні засоби і предмети праці;
- фінансові інвестиції — вкладення коштів у цінні папери, цільові банківські вклади, депозити, придбання паїв тощо;
- інтелектуальні інвестиції — вкладення коштів у об'єкти інтелектуальної власності. Якщо інвестиції здійснюються з метою створення інновацій або їх впровадження у виробництво, то такі інвестиції називають інноваційними.[6]

Основними напрямками інвестиційної діяльності аграрних підприємств є:

- вкладення коштів у рухоме та нерухоме майно;
- придбання акцій, інших цінних паперів;
- придбання або створення нематеріальних активів.

До напрямку інвестицій варто було б увести і вкладення в людський фактор, пов'язані з підвищенням кваліфікації кадрів та охороною здоров'я працівників [28].

На наш погляд, інвестиції за видовими ознаками можна розділити на шість груп (рис. 1.1): за об'єктом вкладення коштів, за характером участі в інвестуванні, за періодом інвестування, за формами власності, за територіальною ознакою та за ступенем ризику.

Насамперед, важливо розрізняти інвестиції за об'єктами вкладень на: фінансові, реальні, інноваційні, та інвестиції в людський капітал.

Фінансові інвестиції – трансформація наявного капіталу у фінансові активи.

Реальні інвестиції – трансформація наявного капіталу у матеріальні або нематеріальні активи.

Рис.1.1 Класифікація інвестицій за видовими ознаками

Джерело: <http://subject.com.ua/economic/business/76.html>

Інноваційні інвестиції – трансформація наявного капіталу у наукові розробки, винаходи, як матеріального, так і нематеріального характеру, які підвищують ефективність ведення господарської діяльності.

Інвестиції в людській капітал – використання наявного капіталу для поліпшення професійних навичок та рівня освіти персоналу підприємств.

Правові норми щодо створення інвестиційно-орієнтованих суб'єктів господарювання містить Господарський кодекс України (далі - ГК України) та Цивільний кодекс України, від 16.01.2003р. № 435-IV, які регулюють майнові відносини підприємств. Недоліком є неузгодженість норм цих кодексів.

Зокрема, у ст. 63 ГК введено поняття змішаної форми власності, цивільний кодекс виокремлює приватну, державну і комунальну форми власності, не згадуючи про змішану[179].

Важливим елементом інституційного середовища інвестиційної діяльності є законодавство щодо фінансового забезпечення інвестицій. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [52] визначає джерела фінансування інвестицій, форми їх стимулювання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Режим іноземного інвестування регулює ГК України від 16.01.2003р. № 436-IV. Особливості іноземного інвестування визначені у Законі України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996р. №93/96-ВР. Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991р. № 1540а-ХІІ містить гарантії захисту прав іноземних інвесторів. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991р. №959-ХІІ визначає форми іноземного інвестування і статус спільних підприємств. Недоліками законодавства щодо іноземних інвестицій є відсутність регламентації захисту інвесторів від некомерційних ризиків; постійні зміни в оподаткуванні зовнішньоекономічної діяльності; низька ефективність регулювання фондового ринку; помилки валютного регулювання.

Перешкодою на шляху створення спільних підприємств є недостатня розробленість податкової та амортизаційної політики щодо цих підприємств.

Фінансування інвестицій з власних джерел підприємств регламентовано Господарським Кодексом України, Податковим Кодексом України, Законом України «Про концесії» від 16.07.1999р. №997-XIV, які регулюють використання прибутку і амортизаційних відрахувань. Амортизаційні відрахування мають бути надійним інвестиційним ресурсом, проте система амортизації в Україні не орієнтована на довгострокову концепцію оновлення основних засобів. Досвід свідчить, що у окремих країнах норма амортизації перевищує 100% та запроваджується амортизаційна премія, що передбачає одноразове списання на витрати частини первісної вартості основних засобів в разі використання коштів на модернізацію. В Україні амортизаційні фонди недостатні навіть для компенсації фізичного зношування основних засобів, не кажучи про їхнє якісне оновлення. Через недоліки контролю і скрутний стан промислових підприємств амортизаційні відрахування часто спрямовуються на поточні витрати.

Розвиненим в Україні є законодавство щодо залучення інвестицій через цінні папери. Господарський Кодекс України визначає основи державного регулювання та посередницької діяльності у сфері випуску та обігу цінних паперів. Закон України «Про акціонерні товариства» [44] визначає особливості діяльності акціонерних товариств щодо поводження з цінними паперами. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006р. № 3480-IV [59] регулює діяльність фондового ринку щодо сприяння залученню інвестицій через операції з цінними паперами. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996р. № 448/96-ВР визначає правові засади державного регулювання обігу цінних паперів. Водночас, залучення інвестицій у промисловість України через інструменти фондового ринку лишається на низькому рівні. Вітчизняні цінні папери характеризуються низькою дохідністю та високим

рівнем ризику, що зумовлює недовіру інвесторів до залучення коштів на фондовому ринку. Законодавством не визначені вимоги щодо обов'язкового зростання власного капіталу підприємств. Відсутність обов'язкової потреби в емісії нових акцій є причиною недостатнього розвитку ринку акцій промислових підприємств.

Достатньо регламентованим в Україні є порядок формування інвестиційних ресурсів за рахунок позичкових коштів. Господарський Кодекс України регулює залучення кредитних ресурсів державними підприємствами, визначає особливості регулювання банківської діяльності у сфері кредитування. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [45] від 07.12.2000р. №2121-III визначає види кредитних операцій та правила кредитування. Проте в Україні чітко не врегульовані питання формування грошово-кредитної політики; фактором, що стримує інвестиційне кредитування, є процентні ставки, які перевищують рентабельність більшості інвестиційних проектів. При кредитуванні великих проектів сума нарахованих процентів за інвестиційний період може перевищувати обсяг кредитування.

Розвиток інститутів спільного інвестування передбачає Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012р. №5080-VI [54], проте законом не передбачені можливості злиття і об'єднання корпоративних та пайових фондів, відповідно обмежуються їх можливості щодо участі у великих проектах.

Правові засади фінансового лізингу визначає Господарський Кодекс України, Податковий Кодекс України та Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997р. №723/97- ВР.[57] Розпорядженням Держфінпослуг України від 22.01.2004р. №21 «Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами - суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами» розширені можливості фінансового лізингу. Водночас, законодавче регулювання фінансового лізингу має недоліки: чітко не

визначений предмет лізингу, не розроблений механізм організаційного забезпечення лізингових операцій, не регламентовані заходи щодо захисту прав лізингодавців та лізингоодержувачів і методи страхування лізингових операцій.

Заходи щодо стимулювання інвестиційної діяльності передбачені Господарським Кодексом України, Законом України «Про інвестиційну діяльність», Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки України з метою створення нових робочих місць» від 6.09.2012р. №5205-VI [55], Постановою КМУ від 14.08.2013р. №715 «Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів», а також Постановою КМУ від 13.11.2013р. №835 «Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка». Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» містить заходи щодо захисту прав господарюючих суб'єктів за межами України. Заходи щодо стимулювання розвитку промисловості передбачені Митним кодексом України від 13.03.2012р. № 4495-VI, що встановлює умови надання податкових пільг при ввезенні на митну територію України або вивезенні за її межі товарів, а також Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992р. № 2673-XII. Загальним недоліком застосування законодавства щодо заохочення інвестиційної діяльності є призупинення дії окремих положень, базування законодавства на публічному праві, згідно якого відносини між державою та інвестором встановлюються за допомогою владно-розпорядчих і адміністративних актів держави. Отже, у інвестора відсутні достатні гарантії непорушності умов його діяльності. Проблеми створюються ще й тим, що норми законів супроводжуються застереженням «якщо інше не передбачене законодавством». Можливі

винятки з відповідної норми заохочення інвестицій, які не передбачені в тому нормативному акті, в якому міститься саме правило [26].

Особливу роль відіграє законодавство щодо інноваційних інвестицій. Господарський кодекс України визначає засади регулювання інноваційної діяльності. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011р. №3715-VI визначає стратегічні напрями інноваційної діяльності. Закон України «Про індустриальні парки» від 21.06.2012р. №5018-VI визначає особливості інвестиційної діяльності індустриальних парків, Митний кодекс України визначає пільги щодо оподаткування митом в рамках діяльності індустриальних парків. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999р. №991-XIV передбачає надання цільових субсидій та кредитів для реалізації проектів технопарків. Слід відзначити, що законодавство, присвячене інноваційним інвестиціям, розосереджено, дія окремих норм призупинена. Законодавство про індустриальні парки має вдосконалюватися у частині регулювання земельних відносин під час облаштування індустриальних парків та реалізації в їхніх межах інвестиційних проектів; в означення статусу керуючих компаній індустриальних парків та відносин між ними і учасниками індустриальних парків.

В Україні напрацьоване законодавство щодо підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю. Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності регламентований у ГК України та базовому Законі України «Про інвестиційну діяльність». Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006р., №185-V регулює питання управління корпоративними правами держави, у тому числі в інвестиційній сфері. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» визначає особливості управління інвестиціями в рамках ВЕЗ. Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001р. №2664-III

встановлює правові засади надання фінансових послуг, у тому числі, послуг з фінансового лізингу.

Запроваджується програмно-цільовий підхід до регулювання інвестиційної діяльності. Постанова КМУ від 02.02.2011р. №389 «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» спрямована на мотивацію реальних інвестицій та інвестиційного кредитування. Розпорядження КМУ від 29.09.2010р., №1900 «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки» передбачає стимулювання приватних інвестицій у реальному секторі. Постанова КМУ від 27.02.2013р. №187 «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» містить заходи щодо покращення інвестиційного клімату і модернізації промисловості. Постанова КМУ від 12.09.2011р. № 1130 «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» передбачає інноваційний розвиток космічної та авіабудівної галузей, металургії, хімічної та легкої промисловості. Розпорядження КМУ від 17.07.2013р. №603-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» передбачає створення науково-інноваційно-виробничих кластерів на базі комерціалізації власних наукових розробок. Інституційні засади кластерної моделі розвитку економіки закладені у проектах «Концепції створення кластерів в Україні» і «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів», проте документи ці поки що не прийняті. Недоліком діяльності з програмування інвестиційного розвитку у промисловості є неузгодженість програм, відсутність відповідальності за їх виконання внаслідок змін у системі державного управління, розпорошення ресурсів між багатьма програмами.

У рамках українського законодавства приділено увагу формам приватно-державного партнерства та міжнародної взаємодії в інвестиційній сфері.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010р. №2404-VI спрямований на регулювання відносин державних і приватних партнерів з метою об'єднання ефективного використання інвестиційних ресурсів. Розпорядження КМУ від 14.08.2013р. №739-р «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки» визначає механізм взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999р. №997-XIV створює умови для залучення масштабних інвестицій в реальний сектор економіки.

Прикладом міжнародної взаємодії в інвестиційній сфері є Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), яка набула чинності 8 квітня 2006 року. Угода сприяє наданню Україні кредитів для реалізації інвестиційних проектів, визначає пріоритетні сфери кредитної діяльності ЄІБ в Україні. Важливою подією є отримання позики у 750 млн. дол. США за проектом «Перша позика на політику розвитку» на основі Угоди між Україною та МБРР від 26.05.2014р. на 16 років. Кошти, отримані в рамках проекту, мають бути спрямовані для проведення стратегічних та інституційних реформ.

Сільськогосподарське товаровиробництво має ряд специфічних особливостей, які істотно впливають на здійснення інвестиційної діяльності, в даній галузі.

До таких особливостей слід віднести взаємозв'язок виробничих процесів із природними біологічними процесами, сезонність сільськогосподарського виробництва, що впливає на використання виробничих ресурсів, в тому числі і інвестиційних.

Міжнародний досвід свідчить, що для забезпечення стійкого розвитку аграрно-промислового комплексу (далі – АПК) економічний механізм передбачає наявність двох взаємопов'язаних блоків: механізм ринково-конкурентної самоорганізації відтворення на всіх рівнях і систему

державного регулювання. Інвестиційна діяльність в АПК також підпорядкована цьому механізму та базується на принципах державного регулювання і ринкового саморегулювання.

Структура джерел фінансування інвестицій в основний капітал підприємств АПК, що склалася, відповідає правилу золотого перетину, що передбачає дотримання пропорцій 2/3:1/3.

Так, частина власних коштів товаровиробників у структурі інвестицій в основний капітал становить – 66 %, а залучених і позичених – 34%, зокрема кредити – 23 %, прямі іноземні інвестиції – 3% кошти державного бюджету – 2%, інші джерела – 6% [120].

Агропромисловий комплекс України має необхідні передумови для широкого застосування саме іноземних інвестицій у вигляді допомоги. Такими передумовами є: ґрунтовий покрив, розвинута транспортна інфраструктура, вигідне географічне розташування, сприятливі для сільського господарства кліматичні умови, наявність кваліфікованої робочої сили, ненасиченість продовольчого і ресурсного ринків. У випадку збереження політичної стабільності Україна може вважатися зоною, сприятливою для інвестування агропромислового виробництва [28].

Резнік Н.П. під інвестиційною діяльністю в АПК розуміє сукупність дій з реалізації стратегічних, тактичних і оперативних цілей за допомогою здійснення різного виду вкладень, що відносяться до державної, приватної або змішаної форми власності, в об'єкти сільського господарства, технології та розвиток соціальної сфери села [120].

Фактична величина інвестицій підприємства залежить від його інвестиційного потенціалу. Він визначається підсумовуванням чистого прибутку, амортизаційних відрахувань, позичкових і залучених коштів. Чистий прибуток, взятий разом з амортизаційними відрахуваннями, називають грошовим потоком підприємства [6].

На наш погляд, під інвестиційною діяльністю слід розуміти - процес трансформацій капіталу з метою його довгострокового використання,

примноження або для досягнення іншого соціально-економічного ефекту, яку здійснюють суб'єкти інвестицій: приватні, фізичні чи юридичні особи або держава.

Інвестиції мають ключове значення для стабільного функціонування та розвитку будь-якого підприємства, галузі чи економіки країни загалом, оскільки саме вони є основою розширеного відтворення, підвищення кількісних та якісних показників функціонування господарюючих суб'єктів.

1.2 Теоретичні засади інновацій та завдання інноваційного розвитку

Основою економічно сталого розвитку є застосування інновацій. Щодо змісту цього поняття у фахівців існують два підходи: широкий і вузький. Класичним широким підходом вважають викладену ще у 1913 році інформацію австрійським економістом І. Шумпетером у праці “Теорія економічного розвитку”. За його визначенням термін «інновація» може відноситись до п'яти основних напрямків діяльності:

- введення нового товару (товару, з яким не знайомий споживач, або товару нового виду);
- впровадження нового методу виробництва продукції (методу, який раніше не використовувався у цій галузі промисловості);
- відкриття нового ринку, на якому цю галузь промисловості цієї країни не було представлено;
- завоювання нового джерела сировини та напівфабрикатів;
- впровадження нової організаційної структури в будь-якій галузі [177].

Схожої точки зору дотримується й Ла Герре, який визначає інновацію як будь-яку зміну у внутрішній структурі господарського організму.

Однак більшість економістів стоять на позиціях вузького підходу. Вони обмежують галузь інновації науково-технічними технологічними питаннями.

При цьому, згідно з однією точкою зору, інновація — це процес застосування нових технологій, виробів, згідно з іншою, — результат у вигляді нових методів, продукції, технологічних процесів. Так, угорський економіст Б. Санто визначив інновацію як суспільно-технологічний та економічний процес, який завдяки практичному використанню ідей та винаходів сприяє створенню кращих за своїми характеристиками виробів і технологій.

П. Лемерль характеризує інновацію як “новий продукт або послугу, спосіб їх виробництва, нововведення в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, будь-яке удосконалення, що забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії” [14].

Зінь Е.А. [60] під інновацією розуміє новостворені, застосовані або вдосконалені конкурентноспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного чи комерційного характеру, що істотно поліпшують структуру, якість виробництва і соціальної сфери.

На думку Смоленюка А.П., [127] інновація – це ідеї та пропозиції, які засновані на результатах відповідних спеціалізованих наукових досліджень, що можуть стати основою створення нових видів продукції чи значно поліпшити споживчі характеристики (технічні, економічні тощо) існуючих товарів, створення нових процесів, послуг чи будь-чого, що може покращити «якість життя» людства. Однак таке визначення не враховує необхідності не тільки формулювання ідей і пропозицій, а й впровадження їх у процес створення матеріальних або нематеріальних благ.

Схожий недолік має визначення інновації Крисального О.В. [78], як «нагромадження нових знань, матеріалізованих у нових технологіях, елементах технологій, нових засобах виробництва (основних, оборотних засобах, таких, як нові сорти, гібриди, групи тварин тощо), які виготовленні науковими установами, але не знайшли масової реалізації у виробництві».

Одне з найпростіших визначень інновації дали П. Завлін та О. Васильєв, а саме «інновації – нові розробки, які знайшли свого покупця» [43].

На думку Твісса Б., нововведення – процес, у якому винахід або ідея набуває економічного змісту, це процес, що об'єднує науку, техніку, економіку й управління.[161]

На нашу думку, заслуговує уваги визначення інновації, яке дав Ф. Ніксон, який вважає, що інновація — це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що спричинюють появу на ринку нових товарів, поліпшених промислових процесів та устаткування [103].

Згідно із сучасними міжнародними стандартами, «інновації – кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, упровадженого на ринку, нового або доопрацьованого технологічного процесу, який використовують у практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг».

За Законом України “Про інноваційну діяльність” інновації – це новостворені (застосовані) та (або) удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [53].

Також даний закон дає визначення наступним важливим поняттям:

- інноваційний продукт - результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом;

- інноваційна продукція - нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим цим Законом;

- інноваційний проект - комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції;

- пріоритетний інноваційний проект - інноваційний проект, що реалізується в рамках пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

- інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Міжнародний стандарт ДСТУ 31279-2005 «Інноваційна діяльність. Терміни та визначення» наводить такі різновиди інновацій:

- Технологічна інновація – інновація, яка пов'язана з розробленням і освоєнням технологічних процесів і продуктів.

- Процес-інновація – інновація, пов'язана з розробленням і впровадженням нових чи значно удосконалених виробничих процесів, що передбачають використання нового виробничого оснащення, нових методів виробничого процесу або їх сукупності.

- Продукт-інновація – інновація, яка пов'язана з розробкою та впровадженням нової чи удосконаленої продукції (виробів) або вже реалізованих у виробничій практиці інших підприємств і розповсюджених через технологічний обмін (безпатентні ліцензії, ноу-хау, консультації). Такі інновації, як правило, основані на принципово нових технологіях чи на поєднанні нових та існуючих технологіях.

- Організаційно-економічна інновація – інновація, яка забезпечує створення чи удосконалення: процесів організації і управління виробництвом, трудовими ресурсами; економічних умов та процесів у фінансовій, платіжній, бухгалтерській сферах діяльності; сфері послуг, умов безпосередньої діяльності щодо задоволення потреб в процесі цієї діяльності.

- Соціальна інновація – інновація, яка поліпшує соціально-побутові умови життя, екологію, гігієну та безпеку праці.

Закордонні вчені доволі часто трактують інновацію, як процес [161]. Однак багато вітчизняних вчених з цим не погоджуються і зазначають, що інноваційний процес є більш широким поняттям, ніж інноваційна діяльність. Якщо інноваційний процес – це «послідовний ланцюг подій, у ході яких нововведення «визріває» від ідеї до конкретного продукту, технології чи послуги і поширюється в господарській практиці», то інноваційна діяльність

– «складна динамічна система дії і взаємодії різних методів, факторів і органів управління, що займаються науковими дослідженнями, створенням нових видів продукції, удосконаленням устаткування і предметів праці, технологічних процесів і форм організації виробництва на основі новітніх досягнень науки, техніки...».

Натомість С.Д. Ільєнкова [63] та інші автори вважають, що інноваційний процес – це процес перетворення наукових знань на інновацію. Головна його риса – обов’язкове завершення інновацій, тобто одержання результату, придатного для практичної реалізації. У свою чергу інноваційна діяльність – це діяльність з доведення науково-технічних ідей, винаходів, розробок до результату, придатного для практичного використання. У повному обсязі інноваційна діяльність включає усі види наукової діяльності, проектно-конструкторські, технологічні, дослідні розробки, діяльність з освоєння нововведень у виробництві та споживачами – реалізацію інновацій.

Група вчених на чолі з С.Ф. Покропивним визначають інноваційний процес, як процес, який «в будь-якій складній виробничо-господарській системі, є сукупністю прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі... Інноваційні процеси започатковуються певними галузями науки, а завершуються у сфері виробництва...» [103]. В той же час П. Завлін та О. Васильєв визначають інноваційний процес, як «...послідовний ланцюг подій, в ході яких інновація визріває від ідеї до конкурентного продукту, технології чи послуги...»[43].

Натомість Волощук К.Б. виділяє тільки поняття інноваційної діяльності, під якою розуміє діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [23, с. 285].

Інноваційну діяльність можуть здійснювати фізичні і юридичні особи України, іноземних держав, які залучають у сферу цієї діяльності майнові та

інтелектуальні цінності, вкладають кошти в реалізацію інноваційних проектів. До об'єктів інноваційної діяльності відноситься розробка інноваційних програм і проектів, створення нових інтелектуальних продуктів, вдосконалення видобутку, переробки та використання сировинних ресурсів, вдосконалення виробничого обладнання, обґрунтування виробничих, адміністративних та комерційних рішень, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва, позитивно впливають на соціальні процеси. В процесі інноваційної діяльності здійснюється формування ринку збуту товарної продукції.

Інноваційна діяльність включає в себе: випуск і поширення нових видів техніки та технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм із великими термінами окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані виробничих сил країни; розроблення й впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, спрямованих на покращення соціального стану населення, екологічної ситуації тощо.

В.М. Яценко визначає інноваційну діяльність у сільському господарстві, як комплексний процес створення нових або більш продуктивних високоврожайних сортів, поголів'я худоби, елітного насіння, високопродуктивних сільськогосподарських машин і агрегатів тощо, впровадження прогресивних техніко-технологічних, організаційно-економічних й управлінських рішень, комерціалізації сучасних споживчих норм. Ці заходи охоплюють етапи життєвого виробничого циклу – від зародження ідеї до впровадження інновацій у виробництво [180].

Для глибокого дослідження категорії «інновації» також слід вивчити їх основні класифікаційні ознаки та види. Існує багато варіантів класифікації інноваційних процесів, розроблених вітчизняними та зарубіжними авторами. Федоренко В.Г. пропонує такі найважливіші ознаки: ступінь новизни, сфера застосування, характер використання, призначення та ін. Крім того, фахівці навіть за однією ознакою вирізняють різноманітні типи інновацій. Так, за

сферою застосування розрізняють економічні, організаційні, технологічні, товарні і суспільні інновації, технічні та соціальні.

Залежно від глибини змін деякі автори поділяють інновації на радикальні (базові), поліпшуючі, модифікаційні (окремі).

З урахуванням сфер діяльності інновації можуть бути технологічними, виробничими, економічними, торговельними, соціальними, організаційними тощо.

За причинами виникнення інновації поділяють на реактивні та стратегічні. Реактивні — це інновації, які забезпечують виживання фірми в умовах конкуренції. Вони з'являються як реакція на нові перетворення з боку конкурентів, щоб завдяки їм фірма могла продовжувати існування на ринку. Стратегічні інновації — це нововведення, впровадження яких має випереджувальний характер з метою отримання конкурентних переваг у перспективі.

За характером потреб, які задовольняються, інновації можуть бути зорієнтовані на існуючі потреби або на формування нових.

Ну думку Волощук В.В розрізняють інновації технологічні, маркетингові, організаційні [23, с.290].

Технологічні інновації – це діяльність підприємства, пов'язана із розробкою та впровадженням як технологічно нових, так і значно технологічно удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації).

Маркетингова інновація – це впровадження нового методу продажу, включаючи значні зміни в дизайні або упаковці продукту, його складуванні, просуванні на ринок або в призначенні продажної ціни, що націлені на краще задоволення потреб споживача, відкриття нових ринків або задоволення нових позицій для продукції підприємства на ринку з метою збільшення обсягу продажу.

Крім того, розрізняють інновації, які є новими для ринку, коли підприємство, що впровадило інновацію, першим виводить її на свій ринок.

Рис.1.2 Класифікація інновацій

Джерело: розроблено автором на основі даних: <http://library.if.ua/book/4/480.html>

Під ринком розуміють уявлення самого підприємства про ринок, де воно діє, і який може складатися з власне підприємства, що звітує, в

сукупності з її конкурентами, можливо, з урахуванням географічного аспекту чи типової серії продуктів. Під географічним аспектом мається на увазі ринок, до якого можуть входити, як вітчизняні, так і міжнародні підприємства.

Якщо продукт вже використовується (виготовляється) на інших підприємствах, але є новим або істотно поліпшеним для даного підприємства, тоді він буде розглядатись, як інновація, яка є новою для підприємства.

Розглянувши різні підходи як вітчизняних, так і закордонних вчених до класифікаційних ознак інновацій, на наш погляд, їх можна згрупувати за десятьма ознаками (рис. 1.2): за результатами, за темпами впровадження, за масштабами, за результативністю, за характером ефективності, за поширенням, за охопленням очікуваної частини ринку, за глибиною внесених змін, за місцем у робочому процесі та за мірою новизни.

Інноваційна діяльність в аграрному секторі має ряд особливостей пов'язаних передусім з такими особливостями сільськогосподарського виробництва, як: вплив природно-кліматичних факторів, провідна роль біотехнологій, значна тривалість виробничих циклів, тощо.

Інноваційні процеси в АПК мають свою специфіку. Вони відрізняються багатогранністю регіональних, галузевих, функціональних, технологічних та організаційних особливостей. Однією із особливостей агропромислового виробництва є така, що тут поряд з виробничими засобами участь у виробничому процесі беруть живі організми – тварини та рослини. Їх розвиток залежить від дії природи та природних чинників, таких як клімат, погодні умови, тепло, волога, світло, їжа. Тому їх потрібно обов'язково враховувати у розробці інноваційних продуктів [127].

Для аграрних підприємств впровадження інновацій у виробництво – це: впровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської сировини в рослинництві та тваринництві; застосування нових більш продуктивних порід в тваринництві та нових сортів рослин у рослинництві, більш

продуктивних та стійкіших до хвороб та несприятливих природно-кліматичних проявів; використання біотехнологій, що дають змогу отримати нові продукти більш якісні, що мають оздоровчий та профілактичний ефект; застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту, очистки та зберігання сировини; застосування екологічних інновацій, які відповідно дають змогу збільшити врожайність культур, продуктивність худоби, мінімізувати втрати та забезпечити безпеку навколишнього середовища [99]. Інновації дають можливість знижувати витрати та підвищувати прибуток. Відповідно, той, хто першим впроваджує нововведення отримує конкурентні переваги.

Розроблення і запровадження інвестиційно-інноваційних проектів є невід'ємною умовою переведення виробництва на інноваційну модель.

Стаття 3 Закону України “Про інвестиційну діяльність” визначає інноваційну діяльність, як одну з форм інвестиційної діяльності, що здійснюють з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу [53].

Крістофер Мейер перераховує п'ять важливих властивостей, що впливають на здатність організації ефективно конкурувати в створенні цінності за допомогою знань [3, с.201]:

1. Матеріальний результат інтелектуальної праці є явні знання, але сам творчий процес має більшою мірою прихований характер.

2. Явні знання набагато швидше і легше піддаються розповсюдженню в глобальному масштабі.

3. Після втілення в товарі чи послугі явні знання різко знижують цінність всієї базової інфраструктури, необхідної для підтримки конкурентоспроможності.

4. Всі знання створюють нові знання і, таким чином, вони примножуються завдяки їх застосуванню, в той час, як матеріальні активи від використання тільки зношуються і скорочуються.

Таблиця 1.2

Етапи і зміст інноваційного процесу в агропромисловому виробництві

Етапи	Зміст	Основні виконавці
Створення інновацій	Виділення коштів на створення інновацій. Стан вивченості проблеми в галузі, у світі. Зародження ідеї і включення її в план НДР. Проведення фундаментальних досліджень. Проведення прикладних досліджень і розробок. Оформлення закінчених науково-технічних розробок як об'єктів інтелектуальної власності в інновації. Виробництво і реалізація наукоємної продукції. Адаптування інновацій до виробництва.	Науково-дослідні установи АПК (аграрна наука)
Поширення інновацій	Виділення коштів на поширення інновацій. Підготовка і перепідготовка кадрів АПК. Здійснення функцій менеджменту АПК. Пропаганда інновацій через органи управління АПК. Інформаційне забезпечення різних організаційно-правових форм АПК. Діяльність інформаційно-консультаційних служб. Діяльність засобів масової інформації.	Органи управління АПК разом із творцями інновацій
Освоєння інновацій	Виділення коштів на освоєння інновацій. Доведення інформації про інновації до товаровиробників. Організаційно-економічний механізм освоєння інновацій товаровиробниками. Договірні відносини товаровиробників із творцями інновацій та інформаційно-консультаційними службами. Ініціатива й активність товаровиробників. Платоспроможний попит товаровиробників на інновації.	Товаровиробники разом із творцями інновацій і ІКС АПК
Формування ефекту від освоєння інновацій	Ефективність освоєння інновацій в АПК визначається за співвідношенням додаткової продукції або прибутку, отриманих товаровиробниками, і витрат на створення (придбання) інновацій, їхнє освоєння у виробництві.	-

Джерело: складено за даними [94]

5. Лавиноподібне зростання знань, супроводжуване їх стрімким поширенням, істотно ускладнює залишатися в лідерах за наявності доступних знань у будь-якій галузі.

Освоєння інновацій товаровиробниками агропромислового виробництва поступово формує умови для прискорення науково-технічного прогресу в галузі. Достатньо наголосити, що на виробництві розрахункового ефекту досягають від освоєння інновацій: за додатковим виходом продукції з одиниці площі, скороченням витрат на її одиницю з підсумковим одержанням додаткового прибутку.

Проведені дослідження і практичний досвід їх функціонування та розвитку дають змогу виділити в агропромисловому виробництві такі основні етапи інноваційного процесу: створення інновацій, їхнє поширення й освоєння товаровиробниками (таблиця 1.2).

Такий сукупний додатковий прибуток має перевищувати витрати на створення (придбання) й освоєння інновацій. Сукупного додаткового ефекту, одержуваного безпосередньо у виробництві від науково-технічного прогресу, недостатньо для фінансування науково-технічної сфери галузі. Тому, в усіх країнах науково-технічна сфера фінансується переважно з державного бюджету. І чим більше виділяється коштів на розвиток науки, тим вищі темпи прискорення науково-технічного прогресу. Така закономірність протягом останнього століття досить стійка, особливо чітко вона простежується у державах із досить високим рівнем науково-технічного потенціалу.

На ринку нововведень продукт є результатом наукової роботи. Розрізняють науково-дослідні та дослідно-конструкторські (експериментальні) роботи. Ринок нововведень створюють розробки науково-дослідних, проектно-конструкторських інститутів, бюро та лабораторій, промислових підприємств вищих, навчальних закладів, окремих винахідників та раціоналізаторів.

Таблиця 1.3

**Існуючі підходи різних науковців до визначення дефініції
«інноваційний розвиток»**

Прізвище	Визначення дефініції
1	2
О. Адаменко	Діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживацьких потреб та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства
Х. Гумба	Не тільки основний інноваційний процес, але і розвиток системи факторів та умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу
Н. Заглумша	Сукупність відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації на основі інновацій
С. Ілляшенко	Процес господарювання, що спирається на безупинному пошуку і використанні нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності і пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту
М. Касс	Складний та довготривалий процес інноваційних перетворень на підприємстві, що включає набір цілей, заходів, які плануються, систему мотивації та способи фінансування
М. Лобас	Неперервний процес якісних соціально-економічних змін у різних сферах виробництва й суспільства в результаті створення, використання й поширення нових знань, машин, механізмів, технологій, матеріалів, енергетичних ресурсів, форм і методів організації й управління, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня працівників з метою досягнення вищого рівня ефективності національного господарства і життя населення.
П. Микитюк, Ж. Крисько, О. Овсянюк-Бердадіна та ін	Процес спрямованої закономірної зміни стану підприємства, що залежить від інноваційного потенціалу цього підприємства та джерелом якого є інновації, що створюють якісно нові можливості для подальшої

1	2
	діяльності підприємства на ринку шляхом реалізації уміння знаходити нові рішення, ідеї та у результаті винаходів.
О. Мороз	Процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що веде до якісних змін (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту)
І. Підкамінний, В. Ципуринда	Шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей
С. Поляков, І. Степнов, І. Федулова Ю. Погорелов	Такий розвиток підприємства, де джерелом розвитку є інновації
М. Рогоза	Здатність підприємства динамічно розвиватися на власній основі за рахунок систематичного формування комплексу дій, направлених на розробку, впровадження, подальшу модифікацію нововведень.
В. Стадник, М. Йохна	Спосіб економічного зростання, оснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг.
О. Шакура	Процес збалансованого вдосконалювання різних сфер діяльності суб'єктів господарювання на основі впровадження науково-технічних, організаційно- комунікаційних і фінансово-економічних інновацій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, ділової активності, забезпечення фінансової стійкості, ліквідності й платоспроможності суб'єктів господарювання.

Джерело: складено за даними

Провадження будь-якої інноваційної діяльності є розвиток підприємства, галузі, держави й усього суспільства. І саме інноваційний розвиток є запорукою конкурентоспроможності підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринках. Для ефективного управління «інноваційним розвитком» слід точно розуміти сутність цього поняття.

Аналіз наведених у таблиці 1.3 визначень свідчить, що частина науковців розглядає інноваційний розвиток, як постійний процес впровадження інновацій, інші, роблять акцент на взаємозв'язку інноваційного розвитку з потенціалом підприємства або потенціалу всього господарства, його зростанням.

На наш погляд, інноваційний розвиток можна визначити, як процес створення та впровадження винаходів, наукових розробок, техніки, технології, які призводять до позитивних якісних та кількісних змін в господарсько-економічній діяльності та житті суспільства в цілому.

Рис.1.3 Властивості інноваційного розвитку

Джерело: складено за даними [79]

Інноваційний розвиток, має свої специфічні властивості (Рис.1.3.), як джерело перетворень: невизначеність, ризиковість, динамічність; як кількісно-якісні зміни: біфуркаційність, закономірність, адаптивність, циклічність; як цілеспрямований процес: незворотність, мотивованість; як зміни у часі: нерівномірність, дискретність, періодичність.

На основі розглянутих вище підходів до сутності інноваційного розвитку та його властивостей можемо сформулювати його основні завдання:

1. Створення нововведень, що здатні приносити позитивний соціально-економічний ефект.
2. Впровадження нововведень безпосередньо у виробництво або процес надання послуг.
3. Підвищення ефективності виробництва або надання послуг в національному господарстві.
4. Задоволення соціально-економічних потреб суспільства.
5. Забезпечення безперервності процесу інноваційного розвитку.

1.3 Методичні положення визначення змісту інноваційно-інвестиційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу

Історія засвідчує, що виноградарство на території сучасної України існує більше трьох тисяч років і з'явилося завдяки поселенцям зі Стародавньої Греції та Риму. Розвиток виноградарства як сільськогосподарської галузі на території сучасної України припадає на XVIII століття. Зокрема, розвитку галузі на території сучасного Криму сприяли такі видатні діячі, як Г. Потьомкін (XVIII ст.), граф Кочубей (XVIII ст.); граф М.С. Воронцов, Г.Н. Христофоров, князь Л.С. Голіцин (XIX ст.), А.С. Соломонов, С.Ф. Охріменко, М.А. Ховренко. На території сучасної Херсонської, Миколаївської та Одеської областей – імператор Олександр I, граф М. С. Воронцов, граф Паравичині (XIX ст.), К.І. Таран, М. Л. Шустов (XIX ст.), П. Ф. Родоканаки (XVIII ст.), граф П. А. Пален, професор В. Є. Таїров (XX ст.). Завдяки їхньому сприянню селянам для закладки виноградників безкоштовно виділялися вільні землі й садивний матеріал, було відмінено акциз на вино.

Світове визнання винної продукції Україна одержала завдяки таким іменам, як князь Л. С. Голіцин і М. Л. Шустов. У 1913 році в Україні налічувалося 54 тис. га виноградників. Роки розвитку галузі виноградарства змінювалися роками спаду. Непоправних втрат галузь зазнала у ХХ ст. у роки Другої Світової війни, коли площа виноградників знизилась з 103 до 76 тис. га. А також у зв'язку з "антиалкогольною" державною програмою. Саме в цей період в Україні було знищено велику частину плодоносних виноградників і розсадників: якщо у 1985 році їх площа складала 209 тис. га, то у 1990 році вона скоротилася до 176 тис. га. Внаслідок відсутності достатнього об'єму інвестицій в оновлення та закладку нових насаджень, протягом 90-2000-х років площа виноградників скоротилась до 105 тис. га у 2000 році та 69 тис. га у 2010 році.

На сьогоднішній день виноградарсько-виноробний підкомплекс – це міжгалузева сукупність підприємств та домогосподарств, які спеціалізуються на виробництві, переробці та реалізації виноградарської та виноробної продукції.

Останні десятиліття підкомплекс, переживає не найкращий період: скоротилися площі виноградників, кількість виноградарсько-виноробних підприємств, зменшилися валові збори винограду, виробництво вина та виноматеріалів; у занепаді знаходиться розсадництво, практично не відновлюється матеріально-технічна база. Все це свідчить про необхідність залучення інвестицій та впровадження інновацій у підкомплексі. В таких умовах одним з важливих аспектів покращення ситуації є проведення аналізу ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності виноградно-виноробних підприємств.

На сучасному етапі розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу гостро стає питання докорінної зміни тенденцій його розвитку з метою зупинки негативних тенденцій та переходу до позитивної динаміки розвитку. Саме інвестиційно-інноваційний розвиток, може стати тією моделлю, яка надасть позитивної динаміки діяльності галузі. У багатьох

науковців вже є розуміння необхідності переходу до інвестиційно-інноваційного розвитку.

Органічне поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності, вкладання дедалі зростаючих обсягів коштів у сучасні інноваційні технології, зокрема забезпечення техніко-технологічної бази сільськогосподарських підприємств, слід розглядати, як найважливішу передумову ефективного функціонування вітчизняних агроформувань у відкритому конкурентному середовищі [74].

Проблема інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку галузі та модернізації виробництва постає більш гостро у малих та середніх сільськогосподарських підприємствах, особливо у господарствах населення, що зумовлено передусім, дефіцитом власних коштів, а також недостатньою державною підтримкою. Стримувальним чинником досягнення стабільного рівня інвестиційного забезпечення АПК є недостатні обсяги кредитування галузі та значне скорочення кредитної підтримки аграрних підприємств. Кредитами користуються лише п'ята частина підприємств аграрного сектору, що значною мірою є наслідком високих процентних ставок за залученими кредитами та їх недоступності для більшості підприємств галузі [172].

Найчастіше у дослідженнях, як зарубіжних, так і вітчизняних учені приділяють увагу дослідженню окремих складових інвестиційно-інноваційної діяльності, однак чіткої, системної наукової бази аналізу та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів виноградарсько-виноробного підкомплексу так і не розроблено.

Бидик А.Г. [14] вказує, що фактори, які впливають на результати інвестиційної підтримки інноваційної діяльності підприємства наступні: рівень значущості інновацій, ступінь готовності інновацій до реалізації, характер ефекту, що забезпечує реалізацію інновацій, рівень ризику та необхідний розмір інвестицій в інновації. Уланчук В.С. та Оляднічук Н.В. додають, що фактором, який має також великий вплив на результати

інноваційної діяльності виступає інформаційне забезпечення, що сприяє отриманню інформації широким колом товаровиробників. Проте, запровадження інноваційних процесів у підприємствах, особливо в аграрних формуваннях, потребує великих фінансових затрат, що для переважної більшості суб'єктів підприємницької діяльності є досить накладним.

Дадашаєв Б.А. зазначає, що інвестиційно-інноваційна діяльність, в умовах ринку, як рух інвестиційних ресурсів із метою приросту капіталу й досягнення інших соціально-економічних ефектів є системою економічних відносин суб'єктів та об'єктів, спонукальним мотивом яких є реалізація інтересів. Крім безпосередньої реалізації інтересів інвестора й одержувача інвестицій у ведені прибуткової діяльності, досягається ряд соціально-економічних вигід загальносуспільного значення [31].

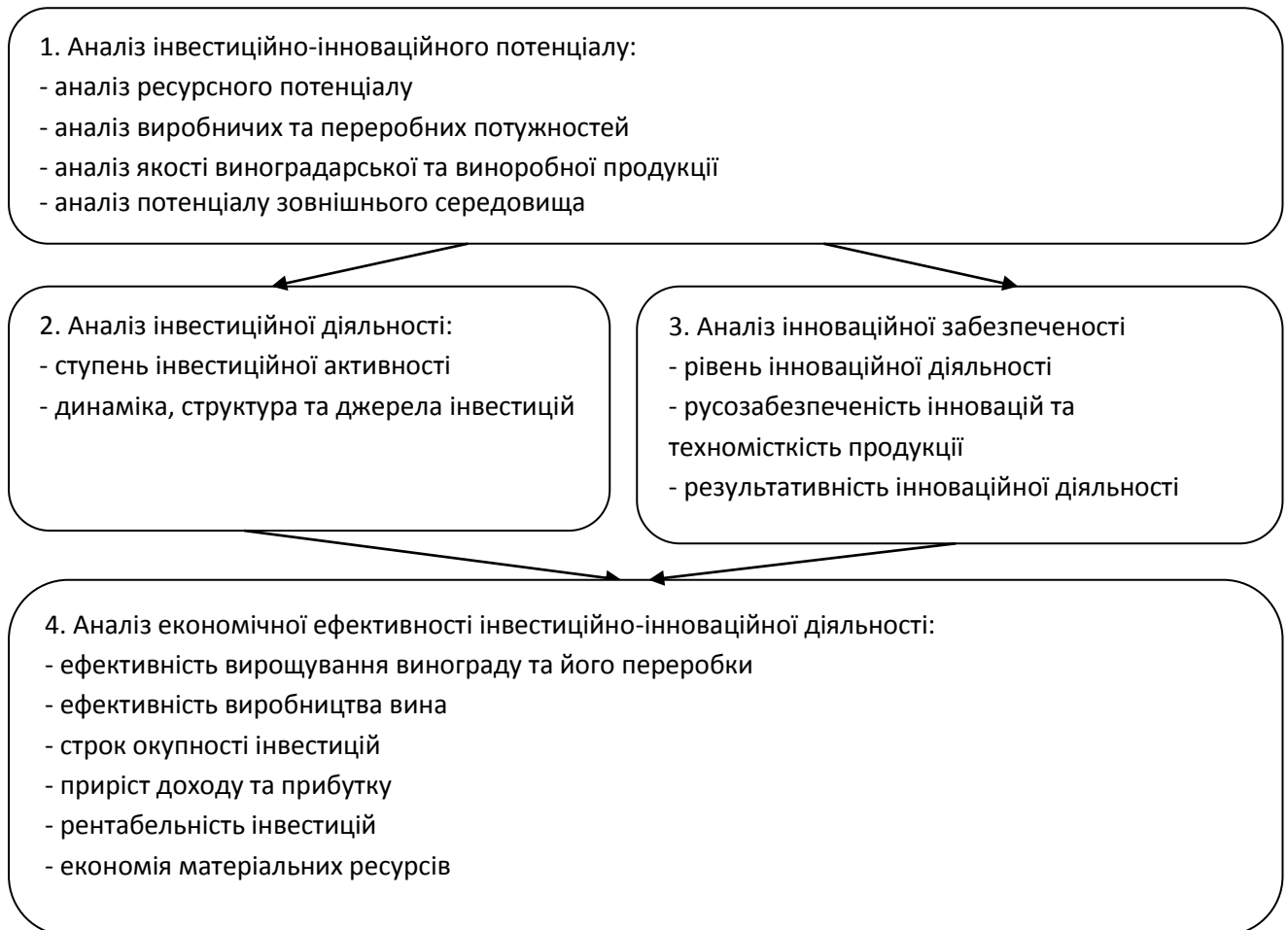
Автором пропонується наступне визначення інвестиційно-інноваційної діяльності – систематична діяльність спрямована на інвестиційне забезпечення достатнього об'єму ресурсів для комплексу заходів щодо розробки та впровадження інновацій у виробництво сільськогосподарської продукції та суміжних галузей з метою підвищення ефективності виробництва та отримання додаткового прибутку і соціального ефекту.

На основі вищевикладеного можемо запропонувати визначення інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, як процесу кількісного та якісного зростання виробництва виноградарсько-виноробної продукції в результаті інвестиційного забезпечення комплексу заходів, що спрямовані на розробку та впровадження інновацій.

Інвестиційно-інноваційний розвиток слід розглядати в комплексі, оскільки інвестиції та інновації мають такі спільні риси:

1. Діалектична єдність. Інвестиційна та інноваційна діяльності об'єктивно доповнюють одна одну. Для здійснення інноваційного процесу, необхідно знайти джерела фінансування.

2. Спільна мета здійснення. В межах інвестиційної чи інноваційної діяльності, будь-які заходи, пов'язані з головною метою функціонування економічної системи: для підприємств – забезпечення прибутковості, а для економіки країни – економічне зростання.

Джерело: розроблено автором

Рис. 1.4 Блок-схема проведення аналізу інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу

3. Циклічність інвестицій та інновацій впливає із циклічного характеру економічного розвитку. Як для здійснення інвестицій потрібний певний час для їх накопичення, так він потрібен і для накопичення критичної маси наукових знань для наукових розробок та впровадження інновацій у виробництво.

4. Фактор ризику. Як інвестиції, так і інновації, мають достатньо певний рівень ризикованості. Інвестиції можуть не забезпечити досягнення поставлених цілей, а впроваджені інновації - тривалі конкурентні переваги.

5. Фактор ліквідності. Успішні інвестиційні та інноваційні проекти, характеризуються високим рівнем попиту на ринку, а значить можуть бути трансформовані у грошові кошти.

Для кредиторів, інвесторів та інших активних учасників ринку свідченням рівня інвестиційної привабливості підприємства є показники обсягу прибутку, його спрямування на інноваційно-інвестиційні цілі, кількість впроваджуваних інновацій у виробничий процес тощо.

Досліджуючи методики проведення аналізу інвестиційно-інноваційного розвитку складемо його логічну схему на прикладі виноградарсько-виноробного підкомплексу (рис.1.4). Такий аналіз може включати чотири складових: 1) аналіз інвестиційно-інноваційного потенціалу, 2) аналіз інвестиційної діяльності, 3) аналіз інноваційної діяльності, 4) аналіз ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності.

Інвестиційно-привабливим є те підприємство, яке має реальні можливості забезпечувати інвестиційні потреби розвитку: чи за рахунок внутрішніх джерел (прибутку, амортизації), чи за рахунок зовнішніх джерел (кредити, стратегічні чи портфельні інвестиції). Основним внутрішнім джерелом фінансування інвестиційного розвитку є прибуток, що залишається у підприємства після оподаткування та прийняття рішення про розподіл чистого прибутку. Саме тут виявляється протиріччя інтересів: економічного розвитку підприємства та власників акцій. Рішення щодо виплати дивідендів і реінвестування прибутку, а також їх пропорції суттєво впливають на зовнішні запозичення і, відповідно, на фінансовий стан підприємства. Зарубіжні компанії на практиці схиляються до дивідендної політики, яку можна назвати компромісною: з точки зору компромісу між фінансуванням інвестицій та задоволенням очікувань акціонерів. Якщо ж взяти дивідендну політику українських підприємств, то маємо абсолютно протилежну ситуацію: фінансування інвестицій за залишковим принципом свідчить про намагання використати існуючий ресурс підприємств і не ризикувати сумнівними, з точки зору їх ефективності, інвестиціями.

Аналіз інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу країни або регіону пов'язані з обмеженим переліком статистичних даних, які збирає Державна служба статистики в Україні.

При дослідженні інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарства особливо важливим фактором, що впливає на результати дослідження, є технологічна особливість виноградарства, яка пов'язана з тим, що виноградники є багаторічними насадженнями. Вони у плодоносному віці, на відміну від інших сільськогосподарських культур належать до основних засобів, тому що беруть участь у виробничому процесі багато років і частинами переносять свою вартість на отриману продукцію.

Одним із показників, які оцінюють якість продукції виноградарства є середній вміст цукру у винограді. Зниження якості насаджень винограду (зменшення питомої ваги насаджень елітних саджанців, сортовий склад і т.д.) призвів до порівняно невисокого рівня цього показника, який являється основним при визначенні якості виноградної сировини переробними підприємствами. За показником середнього рівня цукру винограду визначають придатність виноградної сировини для виробництва елітної винопродукції і коньяків.

У структурі необоротних активів виноградарських господарств багаторічні насадження займають понад 70%. Тому оцінюючи інвестиції виноградарських підприємств, в якості основних показників слід обрати площу закладених виноградників та її відношення до загальної площі насаджень. Під час дослідження інвестиційної діяльності в галузі виноробства основними критеріями виступають: загальний обсяг інвестицій, їх розподіл за видами активів, джерела фінансування тощо.

Для аналізу інноваційної забезпеченості виноградарсько-виноробного підкомплексу слід дослідити діяльність науково-дослідних установ, їх зв'язки з товаровиробниками. Про інноваційну активність виноробних підприємств свідчать: частка підприємств, які займались інноваційною

діяльністю, кількість впроваджених нових видів продукції та технологічних процесів, сума витрат на інновації, обсяг реалізованої інноваційної продукції, джерела фінансування інновацій.

Перед тим, як розглянути ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності, на нашу думку, слід сконцентрувати увагу на розгляді ефективності діяльності виноградарсько-виноробного підкомплексу в цілому, оскільки саме підвищення її ефективності є кінцевою метою інвестицій у впровадження інновацій на будь-якому підприємстві. В економічній літературі до теперішнього часу немає єдиного підходу до визначення ефективності діяльності, як агропромислових формувань в цілому, так і підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Вивчаючи способи оцінки економічної ефективності виноградарсько-виноробного підкомплексу, слід відзначити особливість цих підприємств, оскільки вони, як правило, являються одночасно і сільгоспвиробниками і займаються переробкою сільгосппродукції. Таким чином, їм притаманні всі особливості сільгоспвиробництва, а саме: участь у процесі виробництва такого фактору виробництва як земля, залежність виробничої функції (врожайності) від природно-кліматичних, погодних умов, сезонності, періодичності плодоношення. Тому, при оцінці ефективності необхідно брати до уваги всі чинники. Враховуючи специфіку багаторічних насаджень, показники економічної ефективності виноградарства, на нашу думку, доцільно обчислювати по насадженням у плодоносному віці.

Проблемам ефективності виноградарсько-виноробного підкомплексу присвятив свою роботу О.М. Гаркуша. Він підкреслив: "...що набір показників залежить від мети аналізу, рівня інтегрування та кооперування, спеціалізації, галузевих особливостей і ін." [25, с. 158]. Ми поділяємо думку О.М. Гаркуші в частині, що для визначення ефективності в діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу кількість показників повинна бути мінімальною, і забезпечувати системність охоплення основних

показників, що дозволить оцінити функціонування на різних рівнях управління.

Отже, для того, щоб показник ефективності був практичним і мав широке застосування необхідно враховувати наявність і доступність інформації для його обчислення, а також простоту розрахунків. В даному контексті, ми вважаємо за доцільне уточнити поняття критерію ефективності, оскільки це питання не знайшло однозначного вирішення в економічній теорії.

На думку Ю.М. Новикова, В.В. Радченко, Н.І. Агафонова, критерій ефективності виробництва при характеристиці економічних процесів слід вважати головним, так як він дозволяє вибрати найкращий, тобто оптимальний в даних умовах спосіб виробництва. Він повинен показати, за яких умов можливе найбільш повне задоволення суспільних потреб [95].

А.В. Соломін в якості критерію ефективності аграрного сектора пропонує використовувати традиційні для промислових підприємств показники продуктивності праці і капіталовіддачу. Однак ця пропозиція, на нашу думку, не відповідає меті узагальненої оцінки, адже продуктивність праці не оцінює рівень ефективності використання виробничого капіталу, а капіталовіддача не враховує ступінь ефективності застосування праці [94].

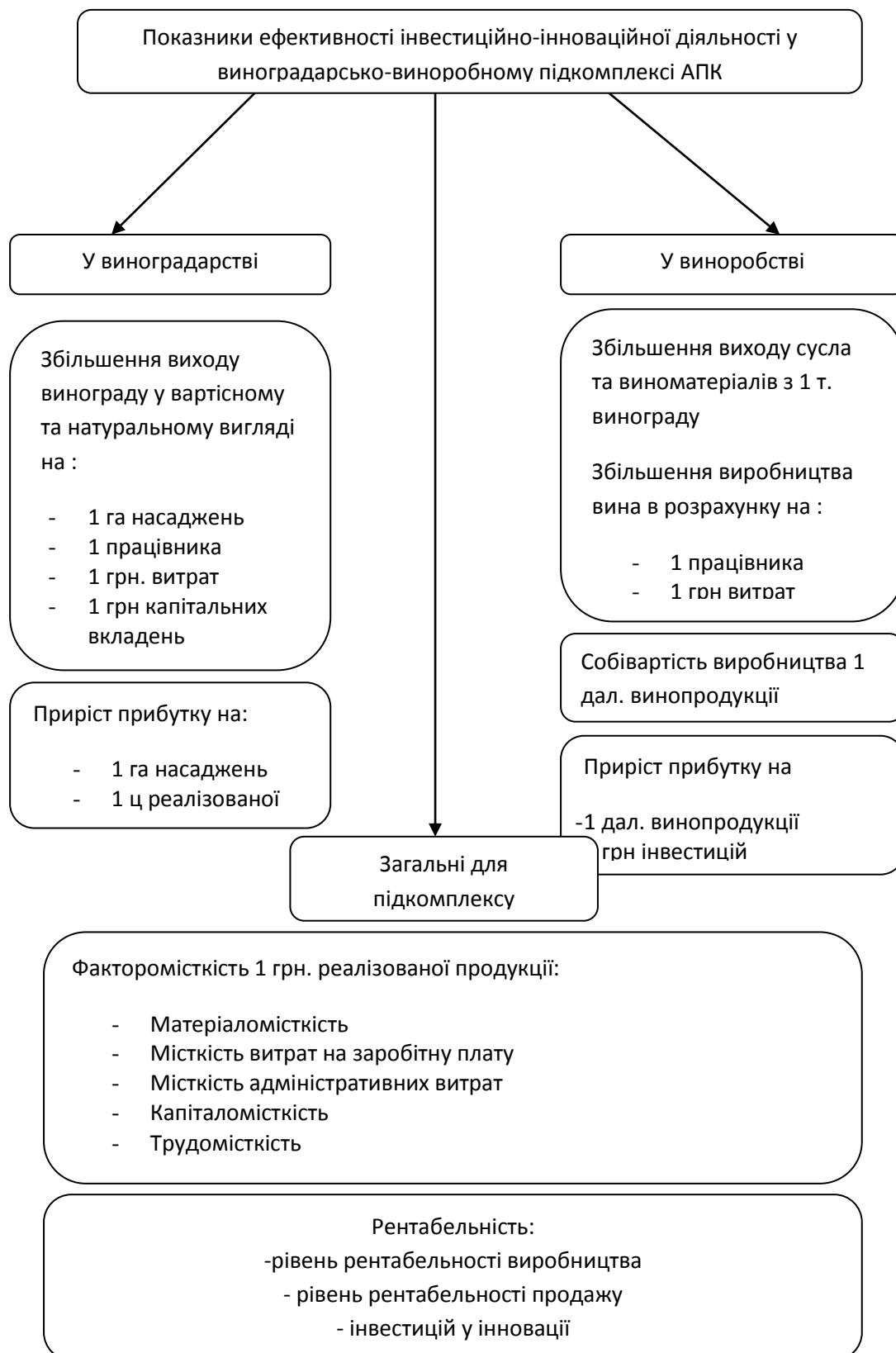
А.П. Зінченко, розділяючи думку А. Шафронова в якості критерію ефективності пропонує використовувати співвідношення фактично досягнутого і нормативного результатів. Нормативний результат вони пропонують розраховувати кореляційно-регресійним методом. Проте нечітко розроблено методику вивчення нормативного результату, а складність розрахунку зумовлена відсутністю доступу і необ'єктивністю інформації, котра використовується для розрахунку нормативної бази [60].

Група білоруських вчених, очолювана Е.Р. Вітуном, вважає, що критерій ефективності виробництва характеризується відношенням валового доходу до затрат живої і уречевленої праці. Раніше аналогічний показник був запропонований К.П. Оболенським, який замість чистої продукції

пропонував застосування валової продукції. Проте технологічні особливості виробничого процесу в аграрному секторі, значно утруднюють завдання розрахунку затрат живої і уречевленої праці по технологічних переходах.

С.А.Константинов розгорнув дискусію про використання в якості критерію ефективності максимуму прибутку в розрахунку на одиницю сільськогосподарських угідь при мінімумі витрат. В продовження дискусії окремі автори пропонували в якості критерію ефективності сільського господарства максимізацію прибутку на одиницю затрат капіталу при високому рівні якості праці та забезпеченні конкурентоспроможності продукції. Ми вважаємо, що такий метод розрахунку ефективності складний і потребує значних затрат часу та високої кваліфікації працівників. В сучасних умовах розвитку і становлення різних форм організації сільськогосподарських підприємств забезпечення таких розрахунків утруднено [127].

На наш погляд, більш перспективним являється шлях згідно якого в якості узагальнюючих розглядають показники рентабельності. Цю точку зору розділяють В.Г. Андрійчук, Е.Р. Вітун, О.С. Даниленко, Т. Логвинова, П. Саблук, І.І. Червен, Е.В. Червен. Вони пропонують оцінювати ефективність виробництва окремиого виду продукції (виноград, виноматеріали, вино) за рівнем рентабельності та рентабельності продажів [123]. О.М. Гаркуша [25, с. 155] в розвиток цього напрямку, для узагальненої оцінки ефективності пропонує застосовувати і такі показники як: загальна рентабельність, що розраховується шляхом ділення валового прибутку на середньорічну вартість основних виробничих засобів та оборотних засобів; рентабельність інвестицій – відношення валового прибутку до суми інвестицій у виробничу діяльність. Такі розрахунки не враховують специфіки виноробних підприємств, котрі в своїй більшості працюють на давальницькій сировині. Такий підхід сприяє перерозподілу прибутків на користь переробних підприємств, залишаючи виробника сільськогосподарської сировини в менш вигідному становищі.

Джерело: розроблено автором

Рис.1.5 Показники ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності виноградарсько-виноробного підкомплексу

Серед вчених мало уваги приділяється визначенню дефініції ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності. На нашу думку, під нею слід розуміти відношення отриманого результату (у вартісному чи в натуральному вигляді) від впровадження інновацій до суми інвестицій, які були направлені на розробку та впровадження даних нововведень.

Формуючи систему показників ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності, доцільно дотримуватися визначених принципів. Найбільш суттєвими з них є:

- 1) забезпечення органічного взаємозв'язку критерію та системи конкретних показників ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності;
- 2) відображення ефективності використання всіх видів використаних у виробництві ресурсів;
- 3) можливості застосування показників ефективності в управлінні різними ланками виробництва на підприємстві.
- 4) виконання найважливішими показниками стимулюючої функції в процесі виявлення і використання наявних резервів зростання ефективності виробництва, того чи іншого виду діяльності підприємства.

Виходячи з цих принципів, можна представити систему показників ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградо-виноробного підкомплексу АПК. Насамперед, їх слід розділити на три групи: ті, які використовуються лише у виноградарстві, у переробці винограду та виноробстві та в усіх галузях підкомплексу.

Як і для будь-яких інших показників ефективності, для визначення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності необхідно мати показники, що вимірюють розміри задіяних ресурсів та отриманих результатів.

В якості ресурсів, що задіяні в інноваційній діяльності слід виділити: розмір капітальних інвестицій, в тому числі інвестиції в нематеріальні активи, витрати на інновації. В якості отриманого результату виступають: площа закладки нових виноградних насаджень, вартість реалізованої

інноваційної продукції, фінансові результати виноробних підприємств до оподаткування тощо.

Підсумовуючи, можна виділити такі показники ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності (Рис.1.5). Використання цих показників дає можливість оцінити ефективність впровадження інновацій та витрати коштів на них та також їх вплив на ефективність виробництва у виноградарстві та виноробстві:

1. Збільшення виходу товарної продукції (у вартісному і натуральному виразі) на: 1 га площі виноградних насаджень, 1 працівника, 1 грн. матеріально-грошових витрат та капітальних вкладень.

2. Вихід суслу, виноматеріалів і вин з 1 т винограду. Використання цього показника дає можливість оцінити ефективність використаної технології, рівень технологічного оснащення і стан технологічного обладнання.

3. Зменшення собівартості одиниці продукції. Зменшення витрат, впровадження енергоощадних, ресурсощадних технологій є одним з основних сучасних напрямів впровадження нововведень у виробництво.

4. Приріст прибутку на 1ц реалізованої продукції, 1 гектар виробничої площі на 1 грн. капітальних інвестицій. Оскільки саме прибуток являється об'єктивною характеристикою ефективності діяльності підприємства в ринкових умовах і визначає рівень конкурентоспроможності не тільки продукції, але і підприємства.

5. Для більш докладного розгляду впливу різних статей затрат на ефективність виробництва можна використати показники матеріаломісткості, капіталомісткості, місткості управлінських затрат тощо.

6. Рівень рентабельності виробництва продукції, її продажу та інвестицій у інновації. Оцінка рентабельності дає підприємству можливість зіставляти результат діяльності, сконцентрований у вигляді прибутку і затрати та використані ресурси.

Висновки до 1 розділу

1. Узагальнюючи погляди вчених на інвестиції, можна дати їм наступне визначення – це усі види трансформацій капіталу з метою його довгострокового використання, примноження або для досягнення іншого соціально-економічного ефекту.
2. Досліджено, що інноваційна діяльність включає в себе: випуск і поширення нових видів техніки та технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм із великими термінами окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані виробничих сил країни; розроблення й впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, спрямованих на покращення соціального стану населення, екологічної ситуації тощо
3. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності може включати наступні складові: 1) аналіз інвестиційної діяльності підприємства, 2) аналіз інноваційної діяльності, 3) аналіз ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності, 4) аналіз інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства.
4. На основі проведених досліджень встановлено, що інвестиційно-інноваційний розвиток за своїм змістом є комплексним поняттям, що охоплює різні сторони економічної діяльності. Стосовно виноградарсько-виноробного підкомплексу інвестиційно-інноваційний розвиток є процесом кількісного та якісного зростання виробництва виноградарсько-виноробної продукції в результаті інвестиційного забезпечення комплексу заходів що спрямовані на розробку та впровадження інновацій.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1 Сучасний стан та ефективність виноградарсько-виноробного підкомплексу

Виноградно-виноробний підкомплекс – один з найважливіших серед галузей АПК, в якому зосереджене виробництво життєвонеобхідних продуктів, зокрема ягід винограду та продуктів його переробки – ізюму, соків, компотів, вин, коньяків, спиртів, лікарських засобів.

Згідно Виноградного кадастру територія України характеризується значною різноманітністю природних та ґрунтово-кліматичних зон. На сьогодні зони промислового виноградарства в Україні розташовані в південних регіонах, зокрема: Автономній Республіці Крим, Одеській, Миколаївській, Херсонській та частково Запорізькій областях, а також в Закарпатській області. Згідно існуючого районування на території країни виділяється 15 виноградарських зон (макрозон), які є основою для сорторайонування і 58 природно-виноградарських районів (мікрозони).

Високий попит на продукцію столового винограду на внутрішньому ринку відкриває великі перспективи для розвитку його культури в Україні. Столовий виноград, як продукт, може бути реалізований в період збору врожаю (липень-жовтень) або відправлений на зберігання з метою реалізації в зимово-весняний період [16].

Розглядаючи загальний обсяг виробництва винограду (таблиця 2.1) за останні три роки в Україні по всім категоріям господарств, нами виявлено, що протягом всього періоду площа виноградників поступово зменшувалась. Якщо враховувати тимчасово окуповані території, то площа виноградників зменшилась на 38%, а валовий збір на 2,8%.

Таблиця 2.1

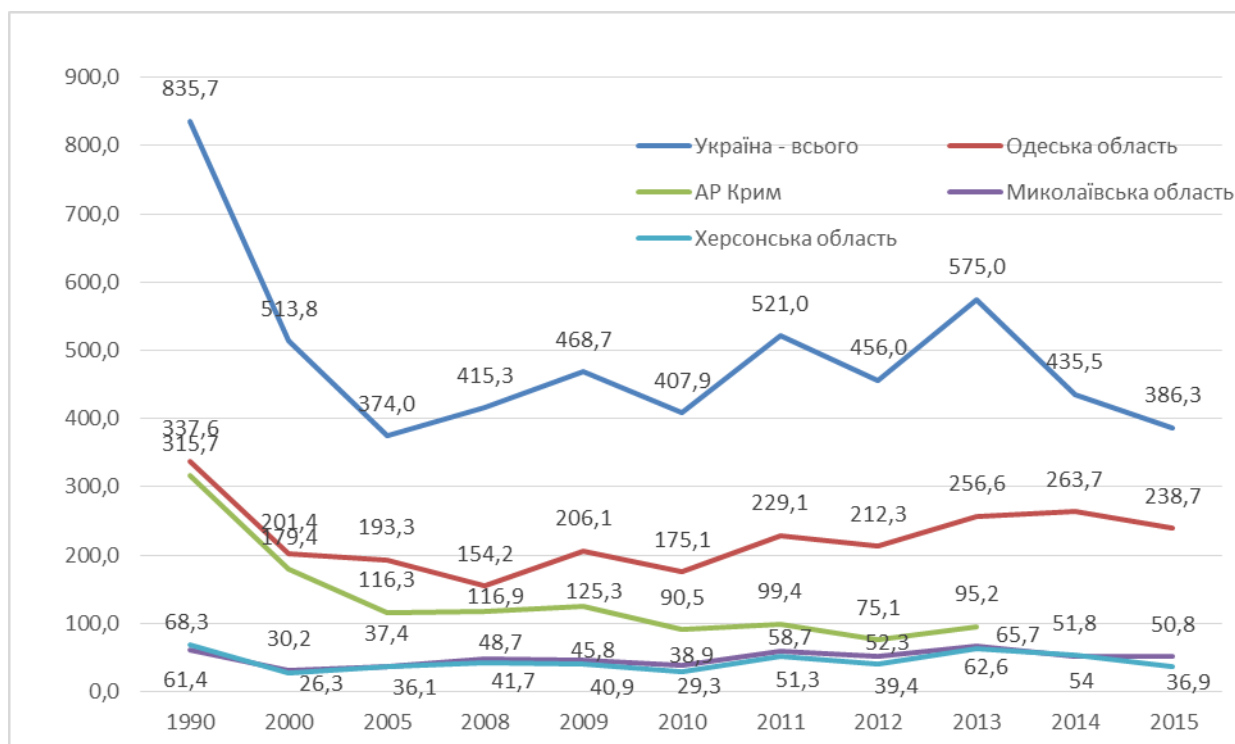
**Обсяг виробництва та урожайність виноградних насаджень в Україні за
2013-2015 роки**

Показники	2013р	2013р ^{1.}	2014р ^{1.}	2015р ^{1.}	Відношення 2015р ^{1.} до 2013р., %	Відношення 2015р ^{1.} до 2013р., %
Площа, тис. га	67,4	45,8	44,0	41,8	62,0	91,3
Валове виробництво, тис.т.	575,0	456,1	435,5	386,3	67,2	84,7
Урожайність, ц/га	85,3	99,6	98,7	92,3	108,2	92,7

¹Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м.Севастополя; за 2014-2015рр. - також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Хоча навіть без врахування територій по яким немає статистичних даних, валовий збір винограду зменшився майже на 100 тис.т., як за рахунок зменшення площ плодоносних виноградників, розмір яких зменшився на 9%, так і за рахунок зменшення урожайності, яка знизилась на 7%.

Рис.2.1 Динаміка валового збору винограду по Україні за 1990-2015 роки, тис. т (усі категорії господарств)

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Проаналізувавши обсяги виробництва винограду в динаміці за даними рис. 2.1 можемо констатувати, що в 1990 році валовий збір по Україні складав 835,7 тис. т, а в 2015 році лише 383,3 тис. т. Таким чином, за весь цей період виробництво винограду скоротилося більше, ніж на половину. Починаючи з 2005 року в цілому по Україні спостерігалася тенденція до збільшення обсягів збору винограду, однак з 2014 року обсяги збору винограду знову зменшуються, що пов'язано як з відсутністю статистичної інформації по Автономній Республіці Крим, так і з зниженням ефективності вирощування винограду та зменшенням кількості плодоносних насаджень у решті регіонів України.

Таблиця 2.2

Вирощування винограду за категоріями господарств в Україні 2009-2015 роки

Рік	Площа виноградників, тис.га		Валовий збір, тис.т	Урожайність, ц з 1 га	Частка валового збору від загальної, %	Частка в загальній площі, %
	загальна	з неї у плодоносному віці				
Сільськогосподарські підприємства						
2009	78,0	67,6	310,1	53,3	66,2	85,4
2010	73,6	54,8	259,8	47,4	63,7	84,6
2011	70,7	56,3	337,0	59,9	64,6	84,1
2012	64,2	55,0	292,9	53,2	64,2	82,7
2013	61,6	54,2	384,2	70,9	66,8	82,0
2013 ¹	37,7	33,2	271,0	81,7	59,4	74,1
2014 ¹	35,7	31,6	241,0	76,4	55,3	73,3
2015 ¹	32,3	29,2	206,2	70,7	53,4	71,1
Господарства населення						
2009	13,3	12,0	158,6	132,2	33,8	14,6
2010	13,4	12,8	148,1	115,7	36,3	15,4
2011	13,4	12,8	184,9	144,5	35,4	15,9
2012	13,4	12,9	163,1	126,4	35,8	17,3
2013	13,5	12,9	191,2	148,2	33,2	18,0
2013 ¹	13,2	12,6	185,1	146,9	40,6	25,9
2014 ¹	13,0	12,6	194,6	154,4	44,7	26,7
2015 ¹	13,1	12,6	180,1	142,9	46,6	28,9

¹Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; за 2014-2015рр. - також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Найбільшу частку у вирощуванні винограду, серед регіонів України, займає Одеська область. Тут також спостерігалася тенденція зменшення виробництва винограду починаючи з 1990 року, але дещо в менших розмірах: скорочення валового збору склало приблизно 25%. Якщо розглядати показники валового збору винограду в Одеській області за останні п'ять років, то вони покращились, і мають тенденцію до зростання: з 229,1 тис. т. в 2011 році до 238,7 тис. т у 2015 або більше, ніж на 4%.

Таким чином, за сучасних умов, значення Одеської області, як центру виноградарства зростає і її можна вважати основним виноградарським регіоном України.

В Херсонській та Миколаївській областях також переживши спад у 90-і роки, виноградарство в останнє десятиліття в цілому мало певну тенденцію до зростання, валові збори коливались від 26 до 57 тис.т.

В Автономній Республіці Крим обсяги збору винограду протягом усього аналізованого періоду, мали тенденцію до зниження. Так у 2013 році було зібрано 95 тис.т винограду, що більш як у 3 рази менше, ніж у 1990 році.

Таблиця 2.3

Вирощування столового винограду в сільськогосподарських підприємствах України у 2011-2015 роках

Рік	Площа насаджень		Валовий збір		Урожайність, ц з 1 га
	га	%, до загальної	тис.ц	%, до загального	
2011	10,3	14,2	468,0	9,0	55,1
2012	9,3	14,5	459,9	10,1	56,5
2013	9,2	14,9	590,8	10,3	71,8
2014	5,5	15,4	421,4	9,7	85,4
2015	4,5	13,9	218,0	5,6	55,6

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

У структурі виробництва винограду за категоріями господарств (таблиця 2.2) в Україні спостерігається тенденція до посилення ролі господарств населення у вирощуванні винограду. Так частка площ

виноградників у них зросла до 29%, а валовий збір за рахунок більш високої урожайності до 46,6% від загального показника по Україні.

Перспективним напрямом розвитку виноградарства є вирощування столових сортів винограду. У структурі виноградних насаджень України близько 14% - зайняті столовими сортами. Протягом 2011-2015 років площа насаджень столових сортів винограду в Україні зменшилась з 10,3 до 4,5 тис. га (таблиця 2.3). Зокрема, у зв'язку з анексією Криму площа столових сортів винограду зменшилася на 41,3%. На зменшення площ виноградників вплинуло і старіння насаджень, в результаті - валовий збір столового винограду зменшився більше, ніж у 2 рази, з 468,0 тис. ц. у 2011 році до 218,0 тис.ц. у 2015.

Таблиця 2.4

Ринок винограду в Україні у 2011-2015 роках, тис.ц

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	Відхилення 2015 р. до 2011 року, %
Всього зібрано	5210,0	4560,0	5750,0	4355,0	3863,0	74,1
в т.ч. в господарствах населення	1849,0	1631,0	1912,0	1946,0	1801,0	97,4
столового винограду в с.г підприємствах	468,0	459,9	590,8	421,4	218,0	46,6
технічного винограду в с.г. підприємствах	2893,0	2469,1	3247,2	1987,6	1844,0	63,7
Експорт винограду	0,9	0,6	1,4	0,6	0,6	73,5
Імпорт винограду	588,0	631,1	540,3	392,7	237,5	40,4
в.т.ч. столовий виноград	58,8	43,9	54,0	39,3	21,2	36,1
Перероблено на виноматеріали	3540,0	3300,0	4254,0	2288,0	1940,0	54,8
Споживання столового винограду (без врахування господарств населення)	526,8	503,8	644,8	460,7	239,2	45,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Приблизно десяту частину столового винограду (Таблиця 2.4), яке споживається в Україні імпортується (без врахування винограду вирощеного в господарствах населення). Слід зазначити, що імпорт винограду, як столового так і технічного скорочується значно швидшими

темпами, ніж його виробництво в Україні, що насамперед пов'язано з випереджаючим зростанням цін на імпортований виноград внаслідок інфляції.

В Одеській області, за даними виноградарського кадастру, нараховується 3 виноградарських зони та 16 районів, що входять до них (додаток А). Макро- та мікрорайонування сприяє раціональному використанню природних умов, широкому діапазону виробництва галузі, високій економічній ефективності виробництва виноградарсько-виноробної продукції. Деякі території, що входять до однієї зони характеризуються доволі значними відмінностями природно-кліматичних умов, в той час, як рекомендації даються на всю зону. Тому, необхідно здійснювати більш детальний аналіз території в процесі розвитку виноградарства з урахуванням ампелоекологічної оцінки земель.

Асортимент виноградних насаджень Одеської області представлений 82 сортами, у тому числі 42 технічними та 40 столовими (додаток Б). З них районованих – 49, які займають 79% площі виноградників в області. Технічні сорти займають майже 86% насаджень, серед них найбільш розповсюдженими є Аліготе, Каберне Совіньйон, Ркатицелі, Одеський Чорний, Мерло, Шардоне.

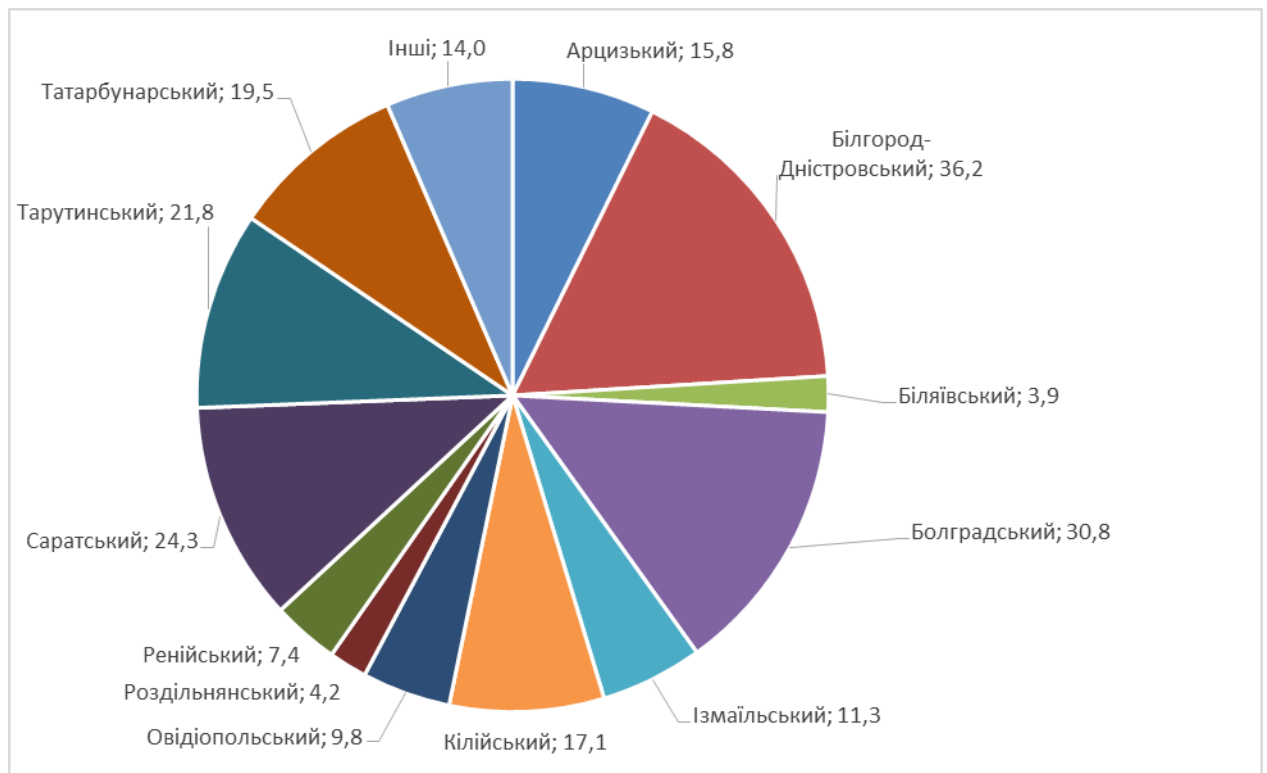
Найбільшу питому вагу серед столових сортів винограду мають: Молдова, Ранній Магарача, Королева виноградників, Одеський сувенір. Найбільша доля столових сортів винограду вирощується в Арцизькому, Болградському та Кілійському районах.

Слід зазначити, що за період дослідження (2011-2015 роки) площа виноградних насаджень в Одеській області зменшилася на 13,2%. В середньому площа виноградників становила 28 тис. га (додаток В).

Якщо в 2011-2013 роках темпи зменшення становили 200-50 га в рік, то в 2015 році - площа насаджень зменшилась більш як на 1 тис. га. Це відбулося, насамперед, за рахунок зменшення оновлення виноградних насаджень, в тому числі в результаті відміни збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства, який діяв до 2014 року, за рахунок якого проводилась державна підтримка закладки нових виноградників.

Зменшення площ виноградних насаджень відбувається через недостатнє їх оновлення в основному за рахунок господарств, в яких відсутня технологічна складова переробки винограду [17, с. 38].

Виноградні насадження розповсюдженні в 25 з 26 районів області, але зосередженні вкрай нерівномірно (Додаток Г). Найбільша кількість зосереджена насамперед в південно-західній частині області та в приміській зоні навколо обласного центру.

Рис 2.2 Частка валового збору по районах Одеської області в середньому за 2011-2015 роки, %

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Так, в середньому в Болградському районі зосереджено 17,0% усіх насаджень області. Значні частки насаджень знаходяться також в Тарутинському – 14,6%, Саратському – майже 10%, Білгород-Дністровському - 10,4%, Татарбунарському – 6,7%, Овідіопольському – 5,7%, Арцизькому – більше 5,0%, Ренійському, Кілійському та Ізмаїльському районах – по 5%. Загалом, в цих десяти районах сконцентровано 87% виноградних насаджень Одеської області або більше 75% насаджень всієї України. З цих десяти районів площі, під виноградниками найбільше збільшились у Кілійському районі – майже 20%, а зменшились: у Тарутинському районі - на 41%. Такі зміни віддзеркалюють ситуацію щодо інвестицій в оновлення насаджень винограду за останні 5-10 років. В районах, де є підприємства, які інвестували кошти в закладку нових насаджень – площі виноградників збільшились і навпаки де таких інвестицій було недостатньо - площі відповідно скоротились.

Одним з головних факторів, який впливає на стабільний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу є раціональне розміщення та сортова спеціалізація галузі виноградарства.

У загальному обсязі збору винограду по Одеській області за 2011-2015 роки (рис.2.2) найбільшу частку займають Білгород-Дністровський, Болградський, Саратський, Тарутинський і Татарбунарський райони. Значною мірою на обсяги виробництва по окремим районам впливає урожайність винограду, яка може значно коливатись, як по окремим районам, так і по окремим господарствам.

Розвиток виноробства залежить від стану виноградарства, яке визначає не тільки обсяг виробництва, а й асортимент та якість кінцевої продукції. Звуження сировинної бази негативно вплинуло на розвиток виноробної промисловості.

Незважаючи на поступове зростання виробництва винограду у 2013-2014 роках, переробка винограду на виноматеріали зменшилась майже на

половину (таблиця 2.5), а у 2015 році обсяги переробки винограду становили приблизно третину від 2013 року.

Таблиця 2.5

Обсяги переробки винограду на виноматеріали за регіонами України у 2013-2015 роках, тис.т

Адміністративні одиниці	2013р.	2014р.	2015р.	Всередньому за три роки		Відхилення,%	
				тис.т	%	2014р. до 2013р.	2015р. до 2013р.
Україна, всього	425,4	228,9	141,0	218,6	100,0	53,8	33,2
Автономна Республіка Крим	97,2	х	Х	х	х	х	х
Миколаївська	71,2	44,7	32,0	49,3	22,6	62,7	44,9
Одеська	185,5	139,9	85,3	136,9	62,6	75,4	46,0
Херсонська	41,7	36,1	19,8	32,5	14,9	86,6	47,4
м.Севастополь	20,2	х	Х	х	х	х	х

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Це відбулось, як через окупацію Автономної Республіки Крим та м. Севастополя так і через зниження обсягів переробки в Миколаївській, Херсонській та особливо в Одеській областях, відповідно на 55%, 53% та 54%. У середньому за вказаний період доля Одеської області в переробці винограду становила майже 63% від обсягів по країні в цілому.

Серед переробленого винограду по країні в цілому (таблиця 2.6) частка власно-вирощеного винограду у 2013 році склала 26,9% та до 2015 року зменшилась до 18,6%. В Одеській області цей показник протягом трьох зазначених років навпаки збільшився з 22,3% до 24,3%.

Така ситуація не сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу. Залежність виробничої діяльності виноробних підприємств від винограду, що постачається зі сторони, на нашу думку, наражає підприємства на значні ризики. Ефективний розвиток виноробних підприємств потребує використання власного винограду, оскільки це дозволить зменшити витрати

на виробництво виноматеріалу, підвищить його якість та сконцентруватись на розвитку місцевого унікального продукту.

Таблиця 2.6

Частка переробки власновирощеного та закупленого винограду за регіонами України у 2013-2015 роках, %

Адміністративні одиниці	2013р.		2014р.		2015р.	
	власновирощений	закуплений	власновирощений	закуплений	власновирощений	власновирощений
Україна, всього	26,9	73,1	17,1	82,9	18,6	81,4
Автономна Республіка Крим	37,3	62,7	х	х	х	х
Миколаївська	12,1	87,9	10,7	89,3	8,5	91,5
Одеська	22,3	77,7	19,2	80,8	24,3	75,7
Херсонська	23,1	76,9	20,7	79,3	15,5	84,5
м.Севастополь	98,7	1,3	х	х	х	х

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Середня закупівельна ціна винограду (таблиця 2.7) для його подальшої переробки в середньому по Україні у 2015 році становила 6702 грн. за 1т, що на 87 % більше ніж у 2013 році.

Таблиця 2.7

Середня ціна закупівлі за регіонами України у 2013-2015 роках, грн. за 1т

Адміністративні одиниці	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення 2015р. до 2013р.	
				(+;-)	%
Україна, разом	3585,1	3636,5	6701,8	3117	186,9
А.Р. Крим	4716,7	х	х	х	х
Закарпатська	... ¹	... ¹	... ¹	х	х
Миколаївська	3513,4	3333,9	6264,5	2751	178,3
Одеська	3188,1	3299,9	6078,9	2891	190,7
Херсонська	3741,5	5661,7	10763,9	7022	287,7
м.Севастополь	5185,8	х	х	х	х

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

В Одеській області ціна винограду найнижча серед інших виноградарських регіонів і в 2015 році склала 6079 грн. за 1т, що на 2891 грн. або на 90% більше за 1 т, ніж у 2013 році. Таке зростання відбулось в основному протягом 2015 року, в 2014 році незважаючи на інфляцію ціни на виноградну продукцію майже не змінювались.

Інфляція, підвищення цін на паливо-мастильні матеріали, добрива, збільшення середньої та мінімальної заробітних плат, низький рівень цін на виноград негативно впливають на економічну ефективність його виробництва. Такий стан спричинений наявністю відносно великої кількості сільськогосподарських підприємств, які займаються вирощуванням винограду і як наслідок високою конкуренцією між ними, яка загострюється внаслідок зниження попиту на їх сировину з боку переробних підприємств. Зменшення вирощування винограду протягом двох останніх років сприяло зменшенню його пропозиції на ринку і як наслідок збільшення ціни.

Розглядаючи виробництво виноматеріалів по Одеській області в розрізі сортів, (додаток Г) слід відмітити суттєве збільшення переробки сортів іноземного походження: Трамінер рожевий у 2,2 раза, Рислінг у 2 рази, Піно у 1,8 раза, Шардоне у 1,7 раза. Разом з тим, зменшились обсяги переробки таких сортів, як: Сухолиманський – майже на 64,5%, Ркацителі – на 57,5%, Одеський Чорний – більш, як на 35%.

В середньому за п'ять років найбільшу частку в загальному обсязі переробки займали такі сорти: Аліготе – майже 17%, Шардоне – більше 11%, Каберне, Совіньйон – більше 10%, Мускат – 5,8%. Це є свідченням наявності потенціалу з виробництва ігристих та столових вин. На нашу думку, слід збільшувати виробництво вина з винограду сортів вітчизняної селекції, оскільки це дозволить позиціонувати українське вино, як унікальне, а не копіювати іноземні марки.

Досліджуючи об'єми виробництва виноматеріалів за останні п'ять років (Додаток Д) спостерігається очевидне їх зниження, а саме на 32,7%. На протязі останніх п'яти років загальний обсяг переробки винограду на

виноматеріали коливається від 8 до 13,5 млн. дал., в середньому становить 10,8 млн. дал. Істотні зміни стались в структурі виноматеріалів за груповим асортиментом, так доля виноматеріалів для випуску вин та закладки їх на витримку знизилась з 60% до 40%. Водночас доля виноматеріалів призначених для виробництва ігристих вин та особливо коньяків збільшується: майже з 18% до 44% та з 2% до майже 12% відповідно.

В цілому за досліджуваний період виробництво коньячних виноматеріалів збільшилось в більш як в 3 рази, ігристих виноматеріалів на 15%, а для випуску закладки на витримку сухих і столових вин навпаки – зменшилося на 31,5%. Це свідчить, про зміну структури переробки винограду внаслідок зниження попиту на вино та зменшення рентабельності його виробництва.

Розглядаючи територіальну концентрацію переробки винограду на виноматеріали в Одеській області (Додаток Е) слід відмітити, що найбільша доля переробленого винограду припадає на Білгород-Дністровський район – більше 21%, Саратський – майже 14%, Болградський – 13%.

Таблиця 2.8

Обсяги виробництва вин, кон'яків та брендів в Одеській області за 2011-2015 роки, тис.дал

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відношення 2015р. до 2011р.,%
Вино виноградне	3719,8	2497,7	2256,8	2318,5	2578,2	69,3
Ігристі вина, в т.ч.:	2474,1	2140,9	2415,1	2013,4	2116,5	85,5
ігристі вина, крім вина "Шампанське України"	1299,7	1127,5	1275,3	1230,1	1210,5	93,1.
вино "Шампанське України"	1174,4	1013,4	1139,8	783,3	906	73,1
Коньяк та бренді	2050,5	1884,5	1947,9	1458,7	1478,6	72,1

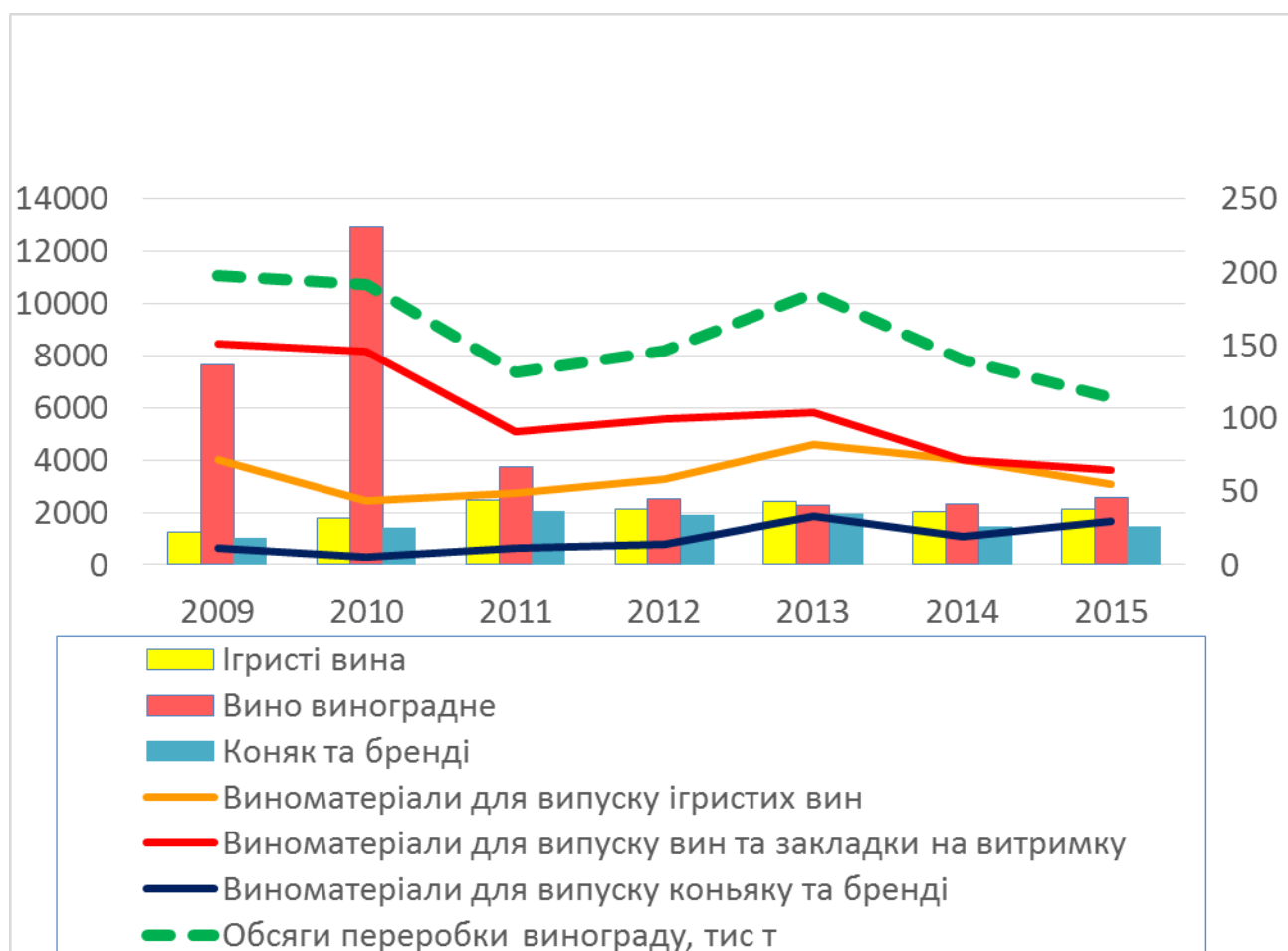
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Виноробна галузь є однією з основних складових харчової промисловості Одеської області, яка представлена такими найбільшими підприємствами, як: ТОВ «ПТК «Шабо», ПрАТ «Одеський завод

шампанських вин», ПрАТ «Одесавинпром», ПрАТ «Одеський коньячний завод», Овідіопольське ТОВ НВП «Нива» [159].

В цілому за період 2011-2015 років виробництво вина в Одеській області скоротилось на 30,7% (таблиця 2.8). Найбільший обсяг виробництва спостерігався у 2011 році – 3,7 млн. дал, надалі він скоротився до 2,3 млн. дал у 2013 та становив 2,7 млн. дал у 2015 році.

На нашу думку, таке різке зниження виробництва вина відбулося за рахунок впливу цілого ряду чинників в галузі виноградарства, основними з яких є: зниження обсягів виробництва сировини, зростання її собівартості, низька купівельна спроможність тощо.

Рис. 2.3 Динаміка переробки винограду виробництва виноматеріалів та напоїв з них в Одеській області у 2009-2015 роках

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

В той же час виробництво ігристих вин зменшилося на 14,5%, а коньяків майже на 28 %. Таким чином в структурі виробництва алкогольних напоїв в Одеській області вироблених з винограду сталися істотні зміни:

домінування виробництва вина змінилося відносно рівними об'ємами виробництва вина та шампанського і дещо меншими коньяку.

Однак збільшення об'ємів виробництва шампанського (рис.2.3) та вина не компенсує зменшення виробництва вина та відповідних виноматеріалів, що вказує на загальний спад. Також слід відмітити, що об'єми переробки винограду падають меншими темпами, оскільки на ринку вже багато років спостерігається дефіцит технічного винограду, який компенсується імпорнтними поставками.

Стан виноградарсько-виноробного підкомплексу, як Одеської області так і усієї країни багато в чому залежить від стану ринку: об'ємів споживання окремих видів продукції, її експорту та імпорту.

Падіння реальних доходів населення в наслідок інфляції не могло не вплинути і на ринок вина в Україні, а саме на зменшення споживання як вітчизняного так і імпортного вина.

Таблиця 2.9

Реалізація вин та коньяку в Україні у 2011-2015 роках, млн.грн

Показники	2011	2012	2013	2014 ₁	2015 ₁	Відношення 2015 до 2011рр, %
Вина ігристі (шампанське)	1634	1825	1979	1787	2096	128,3
Вина	3908	4251	4477	4083	4605	117,8
Коньяк	2868	3109	3520	3312	3424	119,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

З одного боку об'єми реалізації вина, шампанського та коньяку мають тенденцію до зростання, але разом з тим, слід враховувати вплив інфляції на ці показники (таблиця 2.9). З іншого боку, якщо розглядати об'єми реалізації вина вітчизняного виробництва у натуральній формі, то вони за різними групами знизились від 19 до 74% у 2015 році у порівнянні з 2013. (Додаток Є). Спостерігалось найбільше зниження об'ємів реалізації кріпленого вина, а найменше – ігристого.

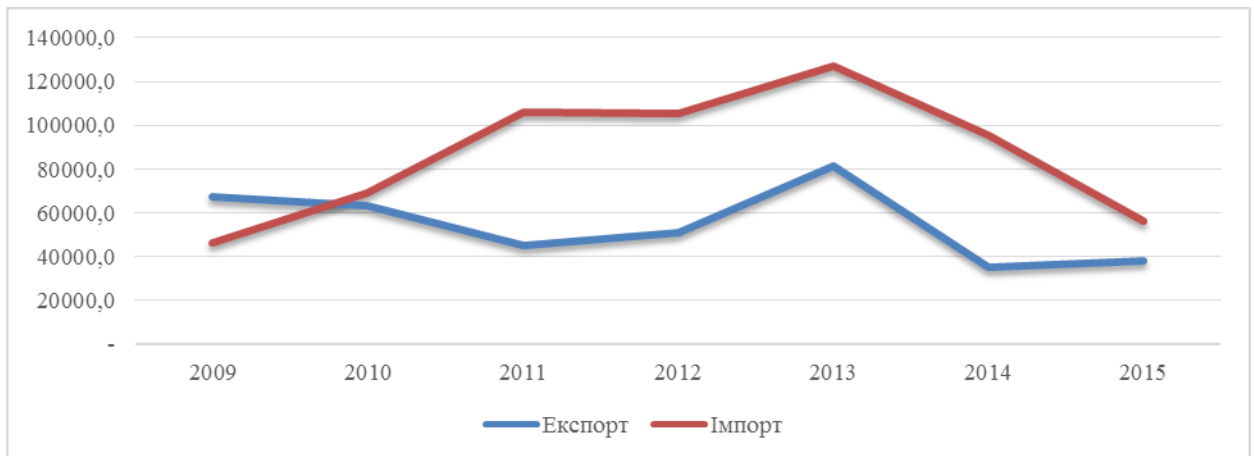

Рис. 2.4 Експорт та імпорт вина виноградного в Україні, 2009-2015 роки, тис.дол США

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Однією з основних проблем виноробної галузі України є негативне сальдо зовнішньо-економічного торговельного балансу (рис.2.4). Починаючи з 2010 року імпорт вина виноградного перевищував експорт, після 2013 року - характерним стало зниження торговельних потоків в обох напрямках.

Імпортуються як дешеві так і дорогі вина (додаток Ж). До дешевих слід віднести імпорتنі вина з Молдови, Чилі, Грузії. Дорогими винами представлена продукція насамперед з Італії та Франції, попит на яку має тенденцію до зростання.

Основною складовою зниження експорту українського вина після 2012 року (Додаток З) є зменшення експортних поставок у країни СНД, які традиційно були основним ринком збуту. У 2015 році Україною експортовано виноградних натуральних вин на загальну суму 38,2 млн дол. США (93,9% від показника 2014 року). У 2015 році найбільшими імпортерами українських вин були: Російська Федерація — 26,4 млн.дол. США (69,1%); Грузія — 3,3 млн. дол. США (8,6 %); Азербайджан — 1,3 млн. дол. США (3,4 %); Німеччина — 1,3 млн. дол. США (3,4 %); Китай — 0,7 млн. дол. США (1,8 %) (Додаток).

Всього у 2015 році Україною імпортовано виноградних натуральних вин на загальну суму 56,4 млн. дол. США (58,8% від 2014 року). У 2015 році найбільшими експортерами були: Італія — 16,8 млн дол. США (29,8 %);

Франція — 10,9 млн. дол. США (19,3%); Грузія — 7,9 млн. дол. США (14%); Молдова — 4,9 млн дол. США (0,8%); Німеччина — 3,4 млн дол. США (0,6%); Чилі — 3,2 млн. дол. США (0,5%).

Метою інвестиційно-інноваційної моделі розвитку підприємств є створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників шляхом технологічної модернізації, підвищення їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини і забезпечення стабільного економічного зростання [23].

Розглядати ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності виноградарсько-виноробного пікомплексу слід невідривно досліджуючи, як натуральні, так і вартісні показники ефективності функціонування виноградарства, переробки винограду та виноробства.

Таблиця 2.10

Урожайність винограду та її динаміка в Україні за 2011-2015 роки, ц з 1 га

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відношення 2015р. до 2011р., %
Україна, разом	75,5	67,2	85,8	98,6	92,3	122,3
Одеська область	77,9	72,9	90,1	95,8	93,5	120,0
Миколаївська область	111,8	93,0	114,7	89,8	87,5	78,3
Херсонська область	89,2	50,7	87,8	90,3	82,6	92,6

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Основним натуральним показником, який характеризує ефективність виробництва винограду є його урожайність (таблиця 2.10). Аналізуючи ефективність виноградарства в Україні за останні п'ять років, слід зазначити, що в цілому по країні спостерігається тенденція до зростання урожайності, а конкретніше на 22% або з 75,5 ц з 1 га у 2011 році до 92,3 ц з 1 га у 2015. Така ж сама динаміка спостерігається в Одеській області, і навпаки в

Миколаївській та Херсонській областях спостерігається зниження урожайності винограду.

В той же час, слід зауважити, що у Франції та Італії нормою вважаються показники в 350-400 центнерів з гектара. Гібридні сорти в Південній Америці (Чилі, Аргентині) приносять урожаї до 700 центнерів з гектара.

Розглядаючи урожайність по основним виноградарським районам Одеської області, слід зазначити, що вище середнього показника урожайності по області досягли підприємства в Арцизькому, Білгород-Дністровському, Татарбунарському, Кілійському, Ізмаїльському та Саратському районах. Найменша урожайність спостерігалась у 2015 році в Тарутинському районі – 72,5 ц з 1 га. (додаток К).

Аналізуючи динаміку урожайності по районах області, можна зауважити, що найбільший її приріст спостерігався в Тарутинському та Арцизькому районах – відповідно на 73% 56%. Також урожайність зростає: в Саратському районі - на 44%, в Болградському - на 12%. Якщо в Арцизькому районі урожайність на протязі цих років вища за середню по області, то в Саратському та Болградському районах високий приріст урожайності пов'язаний з відносно низькою врожайністю на початок досліджуваного періоду.

Все це вказує на нерівномірність розвитку виноградарства по окремих районах області на що, на наш погляд, вплинули як об'єктивні фактори, а саме агрокліматичні умови, так і суб'єктивні чинники: порушення технології догляду за насадженнями, що призвело до загибелі частки насаджень, а також несвоєчасний ремонт виноградних насаджень, порушення організації праці та форм її оплати, що призвело до зростання зрідженості насаджень, збільшення терміну їх експлуатації тощо.

Проаналізувавши економічну ефективність виробництва винограду в цілому по області, а також в розрізі основних районів зосередження виноградарської галузі слід відмітити, що за останні п'ять років рівень

рентабельності в цілому по області збільшився на 10,3% (додаток І). Найвища прибутковість галузі у розрізі районів спостерігалася в Татарбунарському (142%) та Арцизькому (103%) районах. Також слід відмітити відносно високий рівень рентабельності, який спостерігався в Ізмаїльському та Болградському районах, відповідно 53,2 та 47,9%. Загалом у 2015 році вирощування винограду в усіх основних районах області було прибутковим, хоча за попередні роки нашого дослідження виноградарство було збитковим, періодично в декількох районах.

За досліджуваний період рівень рентабельності найбільше зріс в Арцизькому районі – на 65,7%, а найбільше знизився в Кілійському – майже у 2 рази.

Таблиця 2.11

Економічна ефективність виноградарства по районах Одеської області в середньому за 2011-2015 роки

Адміністративні одиниці	Урожайність ц/га	Собівартість 1 ц, грн	Ціна реалізації 1ц, грн	Прибуток (грн) в розрахунку на		Рівень рентабельності, %
				1 ц	1 га	
Одеська область	80,2	228,3	304,2	75,9	6088,0	33,2
Райони:						
Арцизький	124,7	310,6	364,8	54,2	6760,1	17,5
Білгород- Дністровський	139,6	231,0	431,1	200,0	27920,9	86,6
Болградський	66,8	244,5	284,3	39,8	2661,9	16,3
Ізмаїльський	92,5	288,5	336,4	47,9	4429,0	16,6
Кілійський	114,9	300,4	391,2	90,7	10428,0	30,2
Овідіопольський	52,2	221,5	291,5	70,0	3652,4	31,6
Ренійський	58,3	452,7	300,4	-152,3	-8887,0	-33,6
Саратський	79,7	247,1	267,0	19,9	1589,3	8,1
Тарутинський	46,1	261,9	288,7	26,8	1236,3	10,2
Татарбунарський	106,1	141,0	365,0	224,0	23774,0	158,9

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Підсумовуючи результати дослідження економічної ефективності вирощування винограду в Одеській області та основні показники економічної

ефективності в середньому за 2011-2015 роки (таблиця 2.11), можемо зазначити, що найбільш ефективно вирощується виноград в Білгород-Дністровському та Татарбунарському районах Одеської області.

Поряд з цим, Болградський, Ізмаїльський, Саратський і Татарбунарський райони відрізняються нижчим рівнем економічної ефективності в галузі виноградарства.

Разом з цим, незважаючи на зазначене вище, за досліджуваний період в Одеській області спостерігалася тенденція підвищення врожайності та рентабельності виробництва.

Це пов'язано зі зростанням попиту на виноградарську продукцію та продукти її переробки, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Ця галузь залишається достатньо високоінтенсивною і відносно високоефективною, порівняно з іншими видами продукції.

Рівень технологічної ефективності переробки винограду на виноматеріали характеризує виробництво обсягу виноматеріалів з 1 ц винограду (додаток І). В Одеській області при переробці 1 ц винограду у 2009 році було отримано майже 70 л виноматеріалів, за п'ять років цей показник впав на 2,3% і склав близько 68 л.

В середньому по області за п'ять років цей показник становив 68, 6 л на 1 ц. Найбільший показник спотерігався в Кілійському районі – більше 75 л на 1 ц, найменший - в Тарутинському (66 л на 1 ц). На протязі року даний показник в більшості районів коливався в межах 5-10%.

Водночас зі зменшенням об'ємів виробництва вина знижується і його ефективність. Загалом в Україні більшість виноробних підприємств за останні сім років є прибутковими (таблиця 2.12), однак в останні три роки збиток фінансового результату до оподаткування перевищував прибуток. У 2015 році цей показник дорівнював 48 млн.грн. Однак, при цьому слід звернути увагу на те, що загалом 70% підприємств отримали позитивний фінансовий результат і це більше ніж у 2009 році, коли загальний результат всіх підприємств в грошовому виразі був максимальним.

Таблиця 2.12

Фінансові результати до оподаткування підприємств за видом економічної діяльності "Виробництво виноградних вин" за 2009-2015 роки, тис.грн.

Рік	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2009	80856,7	60,2	208226	39,8	127369
2010	142511	66,3	208279	33,7	65768
2011	280349	51,6	413304	48,4	132955
2012	188830	53,2	313433	46,8	124604
2013	-12594	61,1	284593	38,9	297187
2014	-225996	54,7	85555	45,3	311551
2015	-48246	70,2	172420	29,8	220666

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Це є свідченням збитковості підприємств з найбільшими об'ємами виробництва та реалізації вина, а розмір фінансових результатів прибуткових підприємств занадто низький, що б перекрити результат збиткових.

На цьому тлі позитивною можна назвати тенденцію щодо зменшення збитковості галузі у 2015 році порівняно з 2014 роком, коли збитки становили майже 226 млн. грн. Також позитивним сигналом є збільшення прибуткових підприємств, що може бути ознакою стабілізації фінансового стану більшості виноробних підприємств та поступового виходу з кризи, спаду виробництва.

Рівень рентабельності виробництва вина в Одеській області у 2013 році склав 1,2%, проти 7,1% в 2011 (таблиця Й). Найбільший рівень рентабельності виробництва вина у Роздільнянському районі – 10,2%. Збитковим є виробництво вина у двох районах: Болградському - 2% та Кілійському - менше 9%.

Якщо розглядати ці показники в динаміці за останні п'ять років, то простежується тенденція до зниження рентабельності майже по всіх районах області, крім Татарбунарського району. Починаючи з 2014 року показники рентабельності виробництва винаві дсутні, як такі, що не рахуються Державною службою статистики, що створює певні труднощі в процесі проведення аналізу сучасного стану галузі.

Досліджуючи виробництво вина за останні сім років, слід зазначити, що в цілому по області, простежується тенденція до зниження ефективності виробництва виноградного вина, однак в 2015 році намітились деякі позитивні тенденції, хоча робити висновки про вихід галузі з кризи ще зарано.

Таким чином, виноробство на відміну від виноградарства має більш низький рівень економічної ефективності, який до того ж поступово знижується. Насамперед це пов'язано зі зниженням реальних доходів населення, і як наслідок зменшення попиту на вино, а також у зв'язку зі значним розповсюдженням низькоякісної та фальсифікованої продукції.

Таким чином, Одеська область займає найбільшу частку серед регіонів України по площам насаджень та об'ємах виробництва винограду, виноматеріалів та продукції виноробства, являючись при цьому ключовою частиною виноградарсько-виноробного підкомплексу України.

Основними причинами негативної динаміки у виноградарсько-виноробній галузі України є: закладання виноградників без урахування природно-екологічних факторів; нераціональний сортовий склад насаджень; низька якість садивного матеріалу винограду; низький рівень агротехнічного стану виноградників; стагнація економіки України.

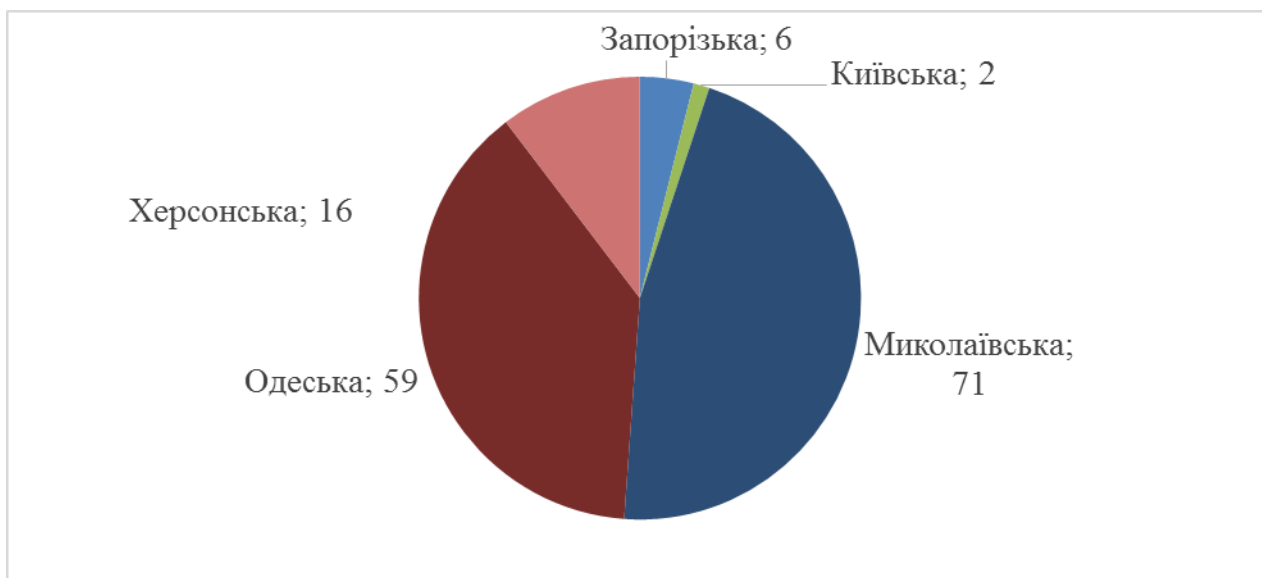
Значною перепорою на шляху покращення ситуації в галузі є недостатність фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективного розвитку сировинної бази.

Отже, на нашу думку, головним завданням щодо підвищення ефективності в галузі виноградарства є впровадження нової техніки та

технологій, які б забезпечували зменшення трудомісткості вирощування винограду, зниження витрат на оплату праці та підвищення продуктивності праці. В свою чергу, це можливо за рахунок підвищення автоматизації виробництва та використання нових більш продуктивних сортів винограду, впровадження нових технологій, які б дозволили значно збільшити урожайність.

2.2 Інвестування у розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу

Збільшення площ під виноградники, зростання їх врожайності та валового збору винограду є запорукою того, що виноробні підприємства будуть забезпечені якісною сировиною, необхідною для виробництва високоякісної продукції, яка зможе конкурувати на світових ринках.

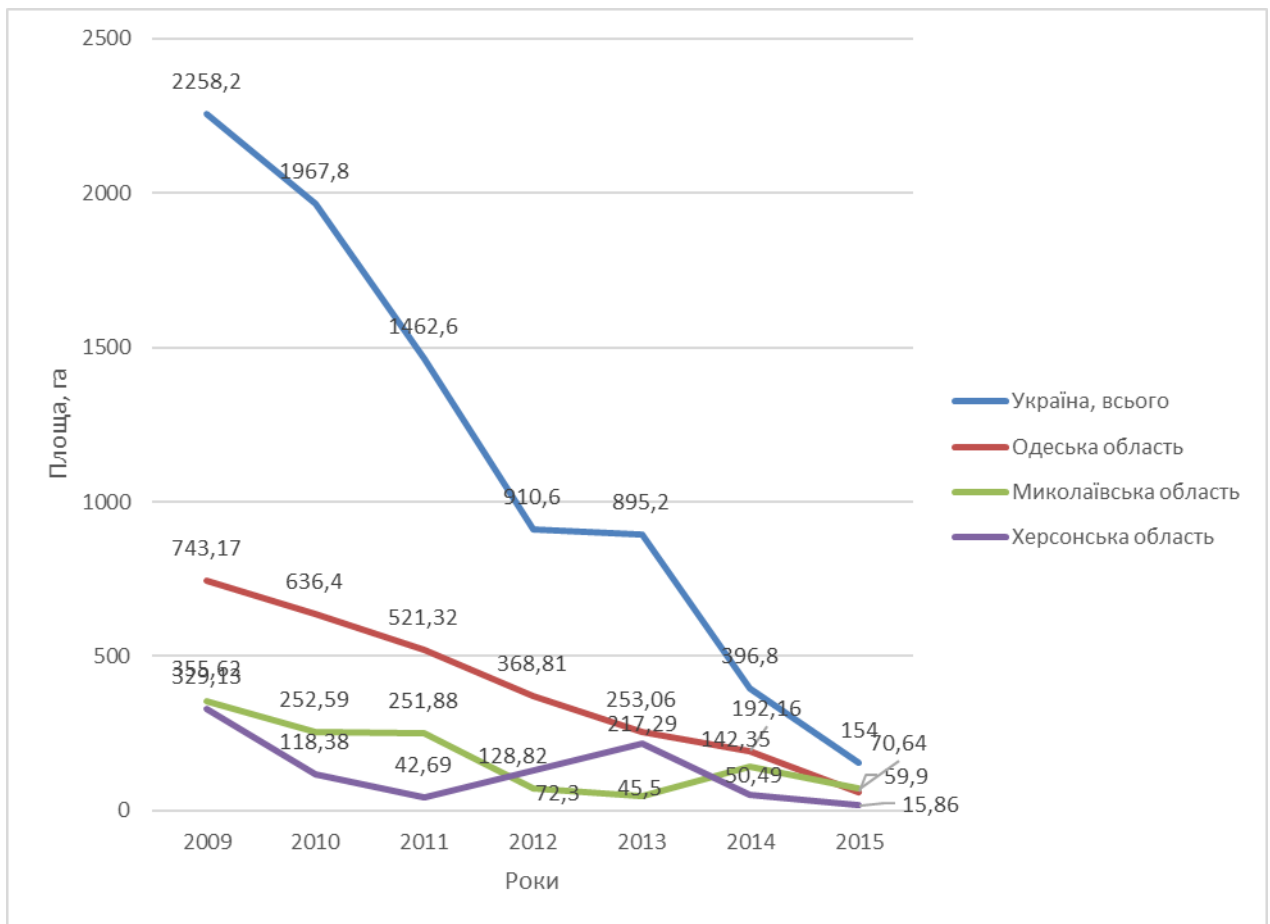

Рис. 2.5 Закладка виноградних насаджень по областях України у 2015 році, га

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Одним з основних напрямів спрямування інвестицій у виноградарсько-виноробному підкомплексі є інвестиції спрямовані на оновлення виноградних насаджень та закладку нових. Вони є матеріальною основою всього підкомплексу.

Не зважаючи на те, що частка домогосподств у виробництві винограду постійно зростає, в статистичних спостереженнях за інвестиціями та закладкою виноградних насаджень опрацьовуються дані лише по сільськогосподарських підприємствах. У 2015 році в аграрних підприємствах Україні було закладено всього 154 га нових виноградників (рис. 2.5), в тому числі 71 га в Миколаївській області та 59 в Одеській, що значно менше, якщо порівнювати з попередніми роками.

Рис. 2.6 Динаміка закладки нових виноградних насаджень в Україні в 2009-2015 роках, га

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Розглядаючи площі закладки нових насаджень в динаміці, очевидно, що щороку їх розмір зменшувався, як в основних виноградарських областях, так і в країні в цілому (рис. 2.6). За період з 2009 по 2015 роки площа щорічної закладки нових виноградників зменшилась більше, ніж у 10 разів. Практично, такі ж тенденції спостерігаються по основних виноградарських регіонах України.

Така тенденція матиме наслідком не тільки продовження скорочення площі виноградних насаджень, а й прискорення цього процесу в наслідок їх старіння, що в свою чергу може негативно вплинути й на врожайність винограду.

Таблиця 2.13

Оновлення виноградних насаджень в сільськогосподарських підприємствах Одеської області, га

Адміністративні одиниці	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	Всього за 2011-2014 рр.	Структура, %
Україна, всього	1967,8	1462,6	910,6	895,2	154	3665,2	x
Одеська область, разом	521,32	368,81	253,06	192,2	59,9	1335,4	100,0
Райони							
Арцизький	82	51,5	-	4,0	...*	137,5	10,3
Білгород-Дністровський	211,2	85,1	104,4	38,3	...*	439,0	32,9
Біляївський	1,0	-	-	-	-	1,0	0,1
Болградський	-	48,7	74,0	44,0	...*	166,7	12,5
Ізмаїльський	-	74,0	29,0	-	1,88	103,0	7,7
Кілійський	29,4	0,4	-	0,5	...*	30,3	2,3
Овідіопольський	8,68	7,2	7,2	3,9	-	27,0	2,0
Роздільнянський	-	-	-	-	-	0,0	0,0
Ренійський	-	-	2,5	14,0	-	16,5	1,2
Саратський	115,76	-	14,2	12,9	-	143,0	10,7
Тарутинський	16,21	47,3	21,8	14,5	-	99,8	7,5
Татарбунарський	57,1	54,6	-	-	-	111,7	8,4

* інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Загалом в Україні в період 2011-2015 років було закладено 3665,2 га нових виноградників. Якщо розглядати дані по Одеській області (таблиця 2.13), то протягом зазначеного періоду було закладено виноградних насаджень загальною площею 1335,4 га. У тому числі, найбільші площі виноградних насаджень з'явилися в Білгород-Дністровському районі – 439 га або 32,9% від загального обсягу, в Болградському – 166,7 га або 12,5% та в Саратському – 143 га або 10,7%. Найбільш інтенсивно виноградники

оновлювались в районах, де присутні господарства вертикально-інтегрованих компаній з власною переробкою сировини та випуском кінцевої продукції.

Однак, темпи оновлення виноградників за останні роки значно знижуються. Самостійне, без підтримки держави, закладення і вирощування молодих виноградних насаджень зараз під силу лише великим, ефективно працюючим підприємствам.

Таблиця 2.14

Частка нових насаджень порівняно з загальною площею виноградників сільськогосподарських підприємств Одеської області, %

Адміністративні одиниці	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відношення 2015р до 2011р, (+;-)
Одеська область	22,6	14,1	11,9	10,8	8,2	-14,4
Райони:						
Арцизький	19,2	23,6	29,1	20,0	18,2	-1,0
Білгород– Дністровський	22,8	22,5	16,7	15,4	14,5	-8,3
Біляївський	3,7	4,4	3,0	2,7	1,5	-2,2
Болградський	21,5	10,0	9,6	8,4	7,5	-14,0
Ізмаїльський	16,9	20,4	19,9	12,0	10,5	-6,4
Кілійський	47,2	18,8	17,4	2,9	2,1	-45,1
Овідіопольський	11,3	7,9	6,7	2,6	1,8	-9,5
Роздільнянський	14,9	5,6	12,1	0,0	0,0	-14,9
Ренійський	35,4	37,0	22,7	23,9	19,2	-16,2
Саратський	31,0	13,0	10,9	6,8	5,3	-25,7
Тарутинський	19,4	5,0	2,0	13,8	12,5	-6,9
Татарбунарський	21,2	14,8	10,6	2,3	1,7	-19,5

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

При аналізі оновлення виноградників, важливо розглядати не лише абсолютне значення площ нових насаджень, а й їх відношення до загальної площі виноградних насаджень. Регулярна закладка, оновлення виноградних насаджень необхідна для підтримки високих врожаїв та хорошої якості

виноградної продукції. Лише підтримка частки молодих насаджень на науково-обґрунтованому рівні можна досягти стабілізації та розвитку галузі.

Дослідженнями вітчизняних вчених встановлено, що за умови, якщо термін створення виноградників складає 5 років, а період їх амортизації 25 років, то для того, щоб зберігати площі насаджень на одному рівні в структурі виноградних насаджень, слід підтримувати співвідношення: 80% площ плодоносного віку і 20% молодого. Так, наприклад, для того, щоб підтримувати площу виноградників на рівні показників 2014 року, що становить 48,7 тис. га, необхідно щорічно закладати 1,95 тис. га [17, с.37].

Загалом по Одеській області частка нових виноградних насаджень за останні п'ять років (таблиця 2.14) знизилась з майже 23% до трохи більше 8%, або на 14,4%, таким чином, пройшовши за цей період шлях від стабільного становища до загрозливого. Така ситуація свідчить про очікуване подальше скорочення площ виноградних насаджень та їх старіння.

Подібні тенденції простежуються майже у всіх виноградарських районах області. Більше 20%, частка нових насаджень не спостерігається в жодному з районів. Незадовільною є ситуація з молодими насадженнями у Біляївському та Овідіопольському, Кілійському, Роздільнянському та Татарбунарському районах: там частка молодих насаджень менше 3%.

Зрідженість є однією з головних причин незадовільного стану виноградників, їх площа в Одеській області складає 11437 га (29,3%). В Арцизькому районі таких насаджень 930 га або 40,6%, Великомихайлівському – 68 га (42%), Болградському – 2840 га (40,6%), Ізмаїльському – 64,8 га (36,9%), Татарбунарському – 2072 га (28,4%). Виноградники на цих площах відрізняються слабким розвитком, низькою продуктивністю, високою зрідженістю. В задовільному стані знаходяться 16216 га або 41,6%, в гарному - 11296 га (29,0%) [80, с.111].

Слід відмітити, що відміна збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства у 2014 році без впровадження іншої державної

підтримки закладки нових насаджень негативно вплине на стан та розмір площ виноградників у найближчому майбутньому.

Таблиця 2.15

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності в підприємствах України за 2011-2015 роки, млн.грн.

Показники	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	Відхилення 2015р. до 2011р. %
Усього	9335654	13230271	10415396,0	8451402	251154,3	2,7
Сільське, лісове та рибне господарство	946542	453679	387312,0	657715	27900	2,9
у т. ч. сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	945867	453204	385804,0	656579	27078,9	2,9
лісове господарство та лісозаготівлі	675	475	634,0	547	766,6	113,6
рибне господарство	7733	15496	874,0	589	54,5	0,7
Промисловість	1488754	5243753	4062482,0	1610004	84168	5,7
в.т.ч. Виробництво виноградних вин	207,0	185,1	83,1	66,9	113,7	54,9
Будівництво	224369	2252129	1910666,0	1660111	40931,5	18,2
Транспорт	2455907	3368806	1918547,0	2390663	18152,4	3,8
Фінансова та страхова діяльність	105857	3030	204119,0	74928	16278	0,7
Операції з нерухомим майном	2357497	10325	557039,0	393617	6223,7	5,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	119814	557705	364225,0	424822	8797,6	0,4
Освіта	148056	44454	34036,0	28067	12547,5	10,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	104201	91610	71967,0	49994	1176,4	0,8

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Варто визнати, що останнім часом розвиток виноробної промисловості характеризується не тільки спадом виробництва, а і значним скороченням асортименту продукції, складним фінансово-економічним станом більшості підприємств (а у зв'язку з цим – високим коефіцієнтом зносу основних виробничих засобів, особливо їх активної частини).

Більша частина виноробних підприємств країни створена в основному у 60-70-ті роки. Доволі часто, їх обладнання фізично та морально застаріле, потребує капітального ремонту, модернізації та заміни.

Для вирішення таких проблем необхідне залучення великих грошових коштів. Однак, загальний обсяг капітальних інвестицій в Україні за досліджуваній період зменшився майже на 97% і становив 251 млн. грн (таблиця 2.15).

Таблиця 2.16

Капітальні інвестиції за видами активів в підприємствах України за 2013-2015 роки, млн.грн.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення 2015р. до 2013 р. %
Усього	10415396	8451402	251154,3	2,4
Інвестиції в матеріальні активи	10340914	8317372	233593,9	2,3
житлові будівлі	1632831	1491642	43497,1	2,7
нежитлові будівлі	1421816	1289926	37252,7	2,6
інженерні споруди	2379475	2063835	49015,7	2,1
машини, обладнання та інвентар	4101752	2817654	77340,9	1,9
транспортні засоби	488220	414810	17367,6	3,6
земля	20389	15999	1282,3	6,3
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	60479	40660	2448,5	4,0
інші матеріальні активи	235952	182846	5389,1	2,3
Інвестиції в нематеріальні активи	74482	134030	17560,4	23,6
з них				
програмне забезпечення та бази даних	45695	56286	4249,1	9,3
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	20309	31823	12267,8	60,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Інвестиційні ресурси, які були направлені в сільське господарство та промисловість, за останні п'ять років також знизились на 97% та на 94% відповідно. Таку ситуацію в економіці країни, можна охарактеризувати, як інвестиційну кризу, на яку вплинуло ряд, як зовнішніх так і внутрішніх чинників: різкий спад виробництва, збитковість багатьох підприємств, низька інвестиційна привабливість вітчизняної економіки, бойові дії на сході України тощо. Такі макроекономічні показники, не могли не вплинути і на виноградарсько-виноробний підкомплекс.

Щодо обсягів інвестицій в сільське господарство, слід підкреслити, їх зниження за останні три роки в сегменті довгострокових біологічних активів на 96% (таблиця 2.16). В сегменті нематеріальних активів обсяг капітальних інвестицій за цей же період знизився менше – на 74% і склав 17,5 млн. грн. у 2015 році.

Таблиця 2.17

Капітальні інвестиції виноробних підприємств за видами активів в Україні у 2011-2015 роках , тис. грн

Показники	2 011р.	2 012р.	2 013р.	2 014р.	2 015р.	Відхилення 2015 р. до 2011 р., %
Капітальні інвестиції - усього	207010	185131	83084	66895	113722	54,9
капітальні інвестиції у матеріальні активи	197559	178921	79484	61774	109016	55,2
нежитлові будівлі	48084	67520	22350	16043	-	
інженерні споруди	2020	3681	773	2002	27273	56,7
машини, обладнання та інвентар	128896	78618	47759	33037	3403	168,5
транспортні засоби	9573	18181	5599	2432	56163	43,6
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	8208	9787	1194	*	4134	43,2
інші матеріальні активи	778	828	*	*	-	
капітальні інвестиції у нематеріальні активи	9451	6210	3600	5121	4706	49,8

* інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

На цьому тлі, обсяги капітальних інвестицій на підприємствах, що займаються виробництвом виноградних вин, зменшувалися дещо меншими темпами, ніж по країні в цілому (таблиця 2.17). Так, за досліджуваний період їх обсяг знизився майже в 2 рази з більше, як 207 млн. грн. до майже 114 млн. грн. З одного боку падіння не таке катастрофічне, ніж в більшості інших галузей, з іншого, це пояснюється низькою базою для порівняння, що спричинено порівняно більшими темпами спаду в попередні роки.

У розрізі активів найбільше падіння інвестицій на виноробних підприємствах спостерігається в інженерні споруди та нематеріальні активи. Капітальні інвестиції у довгострокові біологічні актив за 2012-2014 роки зменшились майже на 37%.

Таблиця 2.18

Капітальні інвестиції виноробних підприємствах Одеської області за видами активів у 2011-2015 роках, тис. грн.

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення 2015р. до 2011р., %
Усього	140950	90726	23823	26807	57039	40,5
Інвестиції в матеріальні активи	137938	87486	23100	26627	53053	38,5
інвестиції в основний капітал	91109	23859	2494	4446	2222	2,4
капітальне будівництво	4799	2397	162	1449	20	0,4
машини, обладнання та інвентар	74755	49026	15835	11552	28370	38,0
транспортні засоби	3347	4486	2853	1650	5165	154,3
довгострокові біологічні активи рослинництва та інші основні засоби	8208	7607	1194	2479	391	4,8
інші матеріальні активи	38322	45217	111	562	5051	13,1
Інвестиції в нематеріальні активи	116	3012	3240	723	180	155,2

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Загалом, можна говорити про зниження обсягів капітальних інвестицій у виноградарсько-виноробний підкомплекс, що виявляється, як у стрімкому зниженні закладки нових виноградників, так і зменшенні капіталовкладень на

виноробних підприємствах. Особливо показовим є факт зменшення інвестицій у нематеріальні активи більш як на 50%, що свідчить про значне скорочення інноваційної діяльності виноробних підприємств та погіршення перспектив подальшого сталого розвитку. Така сама ситуація склалася і з інвестиціями у довгострокові біологічні активи, тобто закладку нових виноградників при виноробних підприємствах.

Така ситуація стала наслідком впливу багатьох факторів, як загального економічного стану країни, так і суто специфічних проблем у виноградарській та виноробній галузях, що підсилили негативні тенденції.

Розглянувши структуру капітальних інвестицій виноробних підприємствах Одеської області (таблиця 2.18), слід зазначити, що ситуація, в цілому, подібна до всеукраїнської. Так загальний об'єм капітальних інвестицій за 2011-2015 роки зменшився майже на 60%, хоча за останні два роки їх обсяг дещо збільшився.

Досліджуючи капітальні інвестиції за видами активів, слід виділити суттєве зниження об'ємів інвестицій в матеріальні активи – майже на 98%. Обсяги інвестицій в капітальне будівництво, які перевищують 1 млн. грн. спостерігались лише у 2011, 2012 та 2014 роках.

Таблиця 2.19

Капітальні інвестиції на виноробних підприємствах Одеської області за джерелами фінансування у 2011-2015 роках, тис. грн

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення 2015р. до 2011р., %
Усього, в т.ч. за рахунок:	140950	90726	23823	26807	57039	40,5
коштів державного бюджету	379	119	–	–	–	х
коштів місцевих бюджетів	–	–	–	–	–	х
власних коштів підприємств та організацій	140571	90607	23823	26807	57039	40,6
кредитів банків та інших позик	–	–	–	–	–	х
інших джерел фінансування	–	–	–	–	–	х

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Відносно великий обсяг інвестицій (більше 3 млн. грн. на рік) в нематеріальні активи спостерігався лише у 2011 та 2012 роках, в інші роки він не перевищував 1 млн. грн. Якщо у 2011 році найбільшу частку у структурі капітальних інвестицій займали інвестиції в основний капітал, то в 2015 - інвестиції у машини, обладнання та інвентар.

Джерелом всіх капітальних інвестицій на виноробних підприємствах Одеської області (таблиця 2.19) останні три роки стали власні кошти, лише у 2011 та 2012 роках з державного бюджету було виділено 379 тис. грн. та 119 тис. грн. відповідно.

Таблиця 2.20

Стан та ефективність інвестиційної діяльності виноградарсько-виноробного підкомплексу в Україні у 2011-2015 роках

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення 2014 р. До 2010 р. (+;-)
Площа закладки нових насаджень до загальної площі плодоносних виноградних насаджень, %	2,12	1,34	1,33	0,90	0,37	-1,75
Капітальних інвестицій на 1 грн сальдо фінансових результатів до оподаткування, грн	0,74	0,98	-6,60	-0,30	-2,36	-3,10
Капітальних інвестицій на 1 грн прибутку до оподаткування, грн	0,50	0,59	0,29	0,78	0,66	0,16
Сальдо фінансових результатів до оподаткування на 1 грн капітальних інвестицій, грн	1,35	1,02	-0,15	-3,38	-0,42	-1,78
Прибуток до оподаткування на 1 грн капітальних інвестицій, грн	2,00	1,69	3,43	1,28	1,52	-0,48

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Враховуючи викладене слід зазначити, що загальне різке падіння рівня інвестиційної діяльності свідчить про достатньо глибоку інвестиційну кризу на виноробних підприємствах Одеської області та України в цілому, що стало

результатом різкого падіння ефективності діяльності окремих підприємств галузі. Разом з цим, це свідчить і про нагальну необхідність інноваційного розвитку галузі разом з іншими суміжними галузями в єдиному підкомплексі.

На основі розробленої системи показників можемо зробити висновки щодо погіршення стану та ефективності інвестиційної діяльності виноградарсько-виноробного підкомплексу (таблиця 2.20). Про це свідчить, як зниження темпів оновлення виноградних насаджень так і зменшення прибутку підприємств в розрахунку на 1 грн. капітальних інвестицій.

Матеріально-технічна база первинного і вторинного виноробства сильно застаріла, а її оновлення здійснюється лише на деяких великих підприємствах.

При закладенні нових насаджень особлива увага повинна приділятися дотриманню наступних умов: використання для посадки лише сертифікованих саджанців; виділення оптимальних зон розміщення сортів відповідно до природно-кліматичних умов; освоєння нових інтенсивних технологій вирощування винограду.

Вагома роль у стимулюванні інвестицій в усіх розвинутих країнах належить державі. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України протягом 2009-2013 років державними підприємствами було закладено виноградників площею 559,5 га та понесені загальні витрати на створення та догляд за ними в обсязі 56,9 млн. грн.

При цьому, за бюджетною програмою «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» зазначеним підприємствам були компенсовані їх витрати в обсязі 37,7 млн. грн.

З 2014 року дана програма не діє у зв'язку зі скасуванням збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства, що є однією з причин зниження інвестиційної привабливості галузі та зменшення площ закладки нових виноградних насаджень.

Таблиця 2.21

**Закладка нових насаджень в ПАТ «Долинка» Саратського району
Одеської області**

Сорти	2009р.	2010р.	2011р.	Всього за три роки	
				га	%
Аліготе	7,95	31,22	-	39,17	22,29
Ріслінг	-	-	9,00	9,00	5,12
Сухолиманський	15,50	-	-	15,50	8,82
Шардоне	-	34,00	-	34,00	19,35
Мускат отонель	10,35	-	-	10,35	5,89
Совіньйон	14,40	22,95	15,00	52,35	29,79
Трамінер	-	-	7,20	7,20	4,10
Піно Грі	-	-	8,16	8,16	4,64
Всього	48,20	88,17	39,36	175,73	100,00

Джерело: складено за даними ПАТ «Долинка» Саратського району Одеської області

Більш докладно розглянемо вплив інвестицій на ефективність виробництва винограду на прикладі ПАТ «Долинка» та ДП ДГ «Таїровське», які є типовими підприємствами виноградарсько-виноробного підкомплексу Одеської області за своїми розмірами та розвитком.

Протягом 2009-2011 років в ПАТ «Долинка» було закладено порівняно великі площі нових виноградників - більше 175 га (таблиця 2.21), найбільшу долю серед них склали такі високоякісні технічні сорти, як Совіньйон – 30%, Аліготе – 22%, Шардоне – 19% тощо. Це дозволило збільшити загальну площу виноградних насаджень в господарстві з 192 га до 328 га або на 71,2%.

Але за останні три роки, інвестиції у виноградарські насадження не здійснювались, як через великі їх обсяги в попередні роки, так і через погіршення фінансового становища підприємства.

ДП ДГ «Таїровське» є структурним підрозділом ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім В.Є. Таїрова» НААН, який є провідною науково-дослідною установою в галузі виноградарства та виноробства України. Виноградники (таблиця 2.22) на цьому підприємстві представлені великим різноманіттям сортів, в переважній більшості - власної селекції. Загальна площа плодоносних виноградних насаджень складає більше 99 га.

Найбільшу частку серед технічних сортів складають сорти: Одеський чорний, Сухолиманській білий, Аліготе; серед столових: Аркадія, Восторг.

Темпи оновлення виноградних насаджень в ДП ДГ «Таїровське» значно менші за темпи вибуття старих насаджень. Так, згідно наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 29.09.2011р. №499 та Постанови президії НААН від 27.10.2011р. №18 було дозволено розкорчувати більше 103 га виноградників на даному підприємстві.

На 2014 рік під розкорчування ще залишалось 54,7 га, в той же час площа молодих насаджень в господарстві складала всього лиш 25 га (додаток н). Така ситуація пояснюється відсутністю в господарстві достатніх коштів для проведення робіт з розкорчування та оновлення виноградних насаджень.

Таблиця 2.22

Закладка нових насаджень в ДП ДГ «Таїровське» Овідіопольського району Одеської області

Сорти	2011р	2012р	2013р	2014р	Разом за чотири роки	
					га	%
Одеський Чорний	8,1	-	-	-	8,1	28,2
Сухолиманський білий	-	5,9	4,7	-	10,5	36,8
Молдова	-	-	2,5	3,9	6,4	22,4
Всього виноградників	8,1	5,9	7,2	3,9	25,0	87,4
Маточник прищеплених лоз	0,8	0,7	0,7	-	2,2	7,7
Маточник підщеплених лоз	1,4	-	-	-	1,4	4,9
Всього маточників	2,2	0,7	0,7	0,0	3,6	12,6
Всього молодих насаджень	10,2	6,6	7,9	3,9	28,7	100,0

Джерело: складено за даними ДП ДГ «Таїровське» Овідіопольського району Одеської області

Загальні витрати на закладку більше 8 га винограду Одеський чорний становили 668 тис. грн. (таблиця 2.23), тут слід враховувати, що ДП ДГ «Таїровське» використовує для закладки посадковий матеріал власної селекції, що знижує його вартість в порівнянні з більшістю підприємств, які повинні закупати його на ринку.

На підприємстві більшість витрат (більше 48% від усіх затрат за період до плодоносіння) припадає на перший рік посадки. За структурою витрат найбільшу частку складають витрати на саджанці – майже 36% та витрати на обробку ґрунту трактором – 25,5%.

В ПАТ «Долинка» частка молодих насаджень знизилась майже з 48% у 2012 році до близько 11% у 2014 (додаток м), що нижче рекомендованих 20%. Слід відзначити, що більшість площі займають сорти іноземного походження та їх доля зростає. З одного боку це забезпечує господарству наявність перевірених якісних виноградних насаджень, найменування яких широко відоме, з іншого - зменшення площ насаджень української селекції зменшує оригінальність виноматеріалів, які виробляються господарством.

Таблиця 2.23

**Витрати на закладку винограду Одеський чорний в ДП ДГ «Таїровське»
площею 8,08 га**

Напрями витрат	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Всього за 4 роки	
					Грн.	% від загального
Заробітна плата	20327	17171	30435	16597	84530,17	12,7
Нарахування на зарплату	2745	4354	13145	7168	27412,38	4,1
Витрати на обробку ґрунту	131680	22666	10301	5617	170264,5	25,5
Вартість послуг	-	1188	1403	765	3356,1	0,5
Саджанці для ремонту	147564	32692	37595	20502	238352,7	35,7
Обробка отрутою	2223	-	-	-	2223	0,3
Установка шпалери	-	99513	-	-	99513	14,9
Автотранспортні роботи	11970	3568	7356	4011	26905,46	4,0
Матеріали	4890	10060	368	201	15518,68	2,3
Всього витрат	321399	191212	100603	54862	668076	100,0
Частка витрат по рокам,%	48,1	28,6	15,1	8,2	100,0	x

Джерело: складено за даними ДП ДГ «Таїровське» Овідіопольського району Одеської області

Розглянемо вплив інвестиційної діяльності на ефективність виробництва у виноградарстві на прикладі ПАТ «Долинка» Саратського району (таблиця 2.24). На протязі 2009-2011 років підприємство інвестувало значні ресурси у закладку 175,4 га нових виноградних насаджень.

Це дозволило господарству у наступні три роки значно збільшити обсяг зібраного винограду, як за рахунок збільшення збиральних площ на 28,6%,

так і за рахунок підвищення врожайності майже на 40% та повністю завантажити власні потужності з його переробки і збільшити продаж назовні.

Однак, внаслідок низького рівня цін реалізація винограду у 2012-2014 роках стала збитковою, що в значній мірі сприяло припиненню інвестицій в закладку нових насаджень.

Таблиця 2.24

**Вплив інвестицій на ефективність виробництва в ПАТ «Долинка»
Саратського району Одеської області**

Показники	2009р	2010р	2011р	2012р	2013р	2014р	Відхилення 2012р. до 2014р., %
Загальна площа виноградних насаджень, га	255,0	194,0	152,0	191,0	240,0	328,0	128,6
Закладка нових насаджень, га	48,2	88,2	39,4	-	-	-	x
Урожайність, ц/га	78,0	76,4	64,6	75,6	113,5	108,9	139,6
Цукристість	198,2	185,3	203,6	197,0	184,9	182,9	92,3
Вироблено з 1 ц винограду, виноматеріалів	63,5	64,7	65,7	65,4	62,0	61,8	97,2
Рівень рентабельності виробництва винограду. %	8,7	34,6	155,4	-21,8	-2,5	-2,8	x

Джерело: складено за даними ПАТ «Долинка» Саратського району Одеської області

Зважаючи на зазначене, можна констатувати погіршення стану інвестиційної діяльності у виноградарських підприємствах Одеської області, що сталося внаслідок дії багатьох факторів, до яких слід віднести насамперед: значний спад обсягів інвестицій в економіці України в цілому, зниження об'ємів виробництва вина і винограду та їх ефективності, зменшення доступу до інвестиційних ресурсів, через високі відсоткові ставки та скасування підтримки закладки нових виноградних насаджень з боку держави.

2.3 Аналіз інноваційного забезпечення функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу

Інновації є тією рушійною силою, яка спроможна подолати відмінності в особливостях функціонування підприємств виноградарсько-виноробної галузі нашої держави та розвинених країн. Перед виробниками відкриваються можливості вивчення досвіду зарубіжних компаній, впровадження новітніх, або значно вдосконалених технологій і процесів, нових методів маркетингу та організаційних методів у діяльність підприємства з метою досягнення високого рівня якості продукції та виходу на міжнародний ринок.

Основною передумовою інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу України є наукові дослідження та впровадження їх результатів у виробництво.

Науково-технічні розробки забезпечують зростання інноваційного потенціалу і визначають можливість переходу до сталого розвитку галузі. Як приклад трансферу інноваційних розробок у виноградарсько-виноробний комплекс Одеської області можна привести поширення сортів нової селекції, створених у Національному науковому центрі «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Е.Таїрова» (ННЦ «ІВіВ ім. В.Є.Таїрова» та Національному інституті винограду і вина «Магарач» (НІВіВ«Магарач»). Площа насаджень нових технічних сортів винограду становить 13,1% від загальної площі технічних сортів. 11,9% - це сорти ННЦ «ІВіВ ім. В. Е. Таїрова» і 1,2% - сорти НІВіВ «Магарач». Частка столових сортів винограду становить 31,8%, з них 28,6% - сорти ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова» і 3,2% - сорти НІВіВ«Магарач»[13, с. 143].

У посиленні інноваційної активності особлива роль належить державним інституціям, які, розробляючи економічну, науково-технічну і соціальну політику, формують ринковий механізм реалізації інновацій. Для усунення негативних явищ виноградарствата виноробства Одеської області,

підвищення ефективності ведення і виявлення перспективних напрямів їх розвитку ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В. Є. Таїрова» разом з Департаментом агропромислового розвитку Одеської державної адміністрації та відповідно до «Програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року» розроблено Регіональну програму розвитку виноградарства і виноробства Одеської області на період до 2025 року. У ній обґрунтовані шляхи і способи вирішення існуючих проблем, що повинно забезпечити призупинення негативних процесів в галузі, стабілізувати і сприяти подальшому розвитку виноградарсько-виноробної галузі області.

Один з основних напрямів розробки інновацій - це виведення нових сортів винограду (табл. 2.25). Особливо це важливо в контексті розвитку органічного виноградарства, яке висуває підвищені вимоги щодо стійкості рослин до шкідників, хвороб та продуктивності. В ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова» розроблений модуль екологічного виноградника на основі використання нових технічних сортів селекції інституту, стійких проти стресових факторів середовища. Пропонується перелік високопродуктивних сортів з високою якістю вино продукції: Ароматний, Рубін, Таїровський, Іскорка, Овідіопольський, Мускат Одеський, Загрей, Ярило та ін. Стійкість проти морозів (- 24, - 26 С) і грибних хвороб (від 7 балів і вище) забезпечує створення життєздатного, рентабельного насадження екологічного виноградарства.

Модуль значно спрощує підбір сучасного сортіменту для отримання екологічно безпечної продукції на основі комплексної характеристики та адаптивних і технологічних особливостей сортів, прийомів агротехніки і захисту насаджень, з урахуванням їх групової стійкості. Пропонуються характеристики сортів, опису та рекомендації з моніторингу шкідливих об'єктів і закладці насаджень.

Додатковий дохід від данного модуля становить понад 300 грн. за 1 га, енергетичні витрати знижуються на 65-70% за рахунок зменшення кратності

Таблиця 2.25

Нові сорти винограду та інноваційні технології його вирощування

Назва	Ефект
Модуль екологічного виноградника	Стійкість проти морозів (- 24, - 26 С) і грибних хвороб (від 7 балів і вище) забезпечує створення життєздатного, рентабельного насадження екологічного виноградарства. Додатковий дохід від данного модуля становить понад 300 грн. за 1 га, енергетичні витрати знижуються на 65-70% за рахунок зменшення кратності обробок пестицидами, з урахуванням ступеня стійкості сорту.
Конвеєр столового винограду	Збільшуються терміни і обсяги споживання свіжого винограду; скорочуються в 2-3 рази частота обробок отрутохімікатами.
Технологія «БТФ-Йодіс»	Збільшення маси грона на 11-28% і, відповідно, підвищення врожаю з куца на 12-27%, вміст цукрів на 1,5-2,5% і поліпшення органолептичної оцінки виноматеріалів з цього врожаю. Обробка щеплень із застосуванням данної технології дозволяє збільшити вихід саджанців на 8-12%. Собівартість продукції знижується на 24-30%.
Система захисту виноградників від гроздьової листовійки і кліщів-фітофагів	Забезпечує надійний захист врожаю винограду (на 82-90%) при одноразовому застосуванні інсектоакарицидів, а також забезпечує значне зниження пестицидного навантаження на виноградники і навколишнє середовище.
Раціональний метод реконструкції плодоносних виноградників	Продуктивність рослин протягом двох років зростає не менше, ніж на 30%.

Джерело: складено за даними ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова»

обробок пестицидами, з урахуванням ступеня стійкості сорту. Забезпечується зниження забруднення середовища і одержання екологічно чистої продукції.

Важливим аспектом успішного функціонування виноградарського підприємства є наявність сортів винограду, які б давали врожай протягом тривалого часу. Особливо це стосується столового винограду, для якого важливо збереження не лише смакових якостей, а й зовнішнього вигляду. В ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова створений конвеєр столового винограду на основі сортів власної селекції різного терміну дозрівання: дуже ранніх, ранніх і ранньо середніх (Аркадія, Кардішах, Спринт, Вогник Таїровський, Флора і ін.), а також середньо-пізніх і пізніх термінів дозрівання, таких, як Оригінал, Загадка, Таїр, Зміна, Заграва, Етюд та ін.). Культивування зазначених сортів дозволяє продовжити споживання їх продукції до 4 місяців в році, а тривале зберігання пізніх сортів подовжує цей період до 7-8 місяців.

Перевага пропонованого конвеєра в тому, що він включає нові великоплідні ошатні сорти високих смакових якостей, відносно стійкі проти грибкових хвороб, що дозволяє подовжити період споживання свіжого винограду. Як наслідок збільшуються терміни і обсяги споживання свіжого винограду; скорочуються в 2-3 рази частота обробок отрутохімікатами; підвищується рентабельність виробництва столового винограду.

Перспективною є технологія «БТФ-Йодіс», яка являє собою комплекс використання екологічно чистих добрив і біотрансформаторів з'єднаних з біологічно активним йодом. Перевага даної технології полягає в її комплексній дії як стимулятора росту та розвитку і, одночасно, як способу захисту рослин від хвороб. Для застосування даної технології у виноградному розсадництві розроблені дози, способи і терміни обробок щеплень.

Дана технологія забезпечує збільшення маси грона на 11-28% і, відповідно, підвищення врожаю з куща на 12-27%, вміст цукрів на 1,5-2,5% і поліпшення органолептичної оцінки виноматеріалів з цього врожаю.

Обробка щеплень із застосуванням данної технології дозволяє збільшити вихід саджанців на 8-12%. Все це значно підвищує прибуток з 1 га виноградної шкільки. Собівартість продукції знижується на 24-30%.

З метою отримання екологічно чистого врожаю і економії коштів від боротьби з найнебезпечнішими шкідниками винограду в інституті виноградарства розроблена система захисту виноградників від гроздьової листовійки і кліщів-фітофагів, яка ґрунтується на скороченні обробок виноградників пестицидами з урахуванням порогів їх шкодочинності. Система захисту охоплює молоді та плодоносні виноградники, включає регламенти обробок інсектоакарицид, терміни, норми і концентрації препаратів. Регламентована екологічно безпечна і економічно ефективна система забезпечує надійний захист врожаю винограду (на 82-90%) при одноразовому застосуванні інсектоакарицидів, а також забезпечує значне зниження пестицидного навантаження на виноградники і навколишнє середовище.

Враховуючи старіння виноградників та зрідженість багатьох з них, цікавим є раціональний метод реконструкції плодоносних виноградників. Одним з недоліків штаббових формувань є те, що судинна система штаббів 20-30 літніх кущів під впливом екстремальних умов зростання (морози, посухи та ін.) виходить з ладу, і її можна замінити, тільки зрізавши кущ на зворотний ріст, в результаті чого на кілька років втрачається продуктивність насаджень. Новий метод передбачає періодичну заміну надземної частини куща шляхом видалення одного з штаббів. Це дає можливість не тільки відновити силу зростання багаторічних кущів, а й частково зберегти їх продуктивність і, в цілому, збільшити термін експлуатації насаджень. Часткове видалення частини куща дозволяє оновити силу його зростання і, одночасно, отримати в рік поновлення близько 80% очікуваного врожаю ягід. Продуктивність рослин протягом двох років зростає не менше, ніж на 30%.

Таблиця 2.26

Нові сорти винограду та інноваційні технології його вирощування

Назва	Ефект
Інноваційна система санітарної селекції винограду	Збільшує вихід щеплених саджанців категорії «сертифіковані» з шкілки на 5 - 7% порівняно з матеріалом категорії «стандартний» і рядовий.
Стимулювання розвитку маточників підщепних і прищепних лоз	Значно покращує якість живців (анатомічна будова, регенераційні здатність, вміст запасних речовин в тканинах) і підвищує їх вихід. Додатковий прибуток на маточниках становить від 3070 грн. до 6000 грн. з 1 га, в залежності від прищепного сорту. При вирощуванні саджанців з обробленої лози прибуток становить від 20700 до 38300 грн. з 1 га шкілки.
Внесення органічних добрив в прикореневий шар новою глибиною машиною	Підвищує родючість ґрунту і покращує його структуру, оптимізує умови росту і плодоношення виноградної рослини і сприяє підвищенню врожайності і поліпшенню кондицій зібраного винограду. Річний економічний ефект застосування машини становить 75 тис. грн

Джерело: складено за даними ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова»

Таблиця 2.27

Нові засоби автоматизації та механізації вирощування та обробки виноградників

Назва	Технологічний ефект	Економічний ефект
Новий робочий орган для обробки ґрунту між кущами	Дозволяє економити дизельне паливо, виключає ручну працю з видалення ґрунтових перевищень по осі ряду, попереджає зрідженість насаджень і продовжує продуктивну експлуатацію насаджень.	Економічний ефект 35-40 тис. грн. на 1 машину в рік
Настільна прищеплювальна машинка з ножним приводом	Знижує енергетичні витрати електроенергії за рахунок ножного приводу, підвищує продуктивність праці і поліпшує якість щеплень, збільшує вихід стандартних саджанців.	Економічний ефект не менше 10 тис. грн. на машинку в рік
Новий комбінований ґрунтообробне знаряддя для виноградників	Зменшує кількість обробок та захисну зону у штамба куща і скорочує в зв'язку з цим затрати ручної праці; також підвищує врожайність за рахунок поліпшення агротехнічного стану виноградників.	Економічний ефект 29 тис. грн. на одну машину на рік

Джерело: складено за даними ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова»

Первинною ланкою розвитку українського виноградарства є селекційна робота (таблиця 2.26). Інноваційна система санітарної селекції винограду розроблена на основі багаторічних даних вивчення особливостей ураження винограду в Україні вірусними і фітоплазменними хворобами, а також бактеріальним раком. Відмінною особливістю системи є застосування методів ДНК-діагностики системних патогенів винограду для контролю санітарного стану маткових кущів і саджанців на всіх етапах створення і розмноження клонів винограду. Ця система впроваджена в шести базових розсадниках п'яти областей України і є складовою частиною технології отримання сертифікованого садивного матеріалу винограду.

Застосування системи дозволяє збільшити вихід щеплених саджанців категорії «сертифіковані» з шкільки на 5 - 7% порівняно з матеріалом категорії «стандартний» і рядовим.

Вагомого підвищення ефективності маточників виноградників можна досягти використовуючи новації в технології догляду за ними.

Розроблений спосіб стимулювання розвитку маточників підщепних і прищепних лоз передбачає позакореневу обробку кущів в період вегетації розчинами препаратів органічного походження (препарат Гумісол) і комплексом мікроелементів в хелатній формі (препарат Реаком). Даний спосіб значно покращує якість живців (анатомічна будова, регенераційні здатність, вміст запасних речовин в тканинах) і підвищує їх вихід. Для застосування цього способу у виробництві розроблені дози, терміни та кратність обробок маточників. Економічна ефективність застосування цього способу обумовлена підвищенням виходу і якості стандартних живців і саджанців, отриманих з цих живців. Додатковий прибуток на маточниках становить від 3070 грн. до 6000 грн. з 1 га, в залежності від прищепного сорту. При вирощуванні саджанців з обробленої лози прибуток становить від 20700 до 38300 грн. з 1 га шкільки.

Внесення органічних добрив в прикореневий шар новою глибиною машиною не тільки підвищує родючість ґрунту, але і покращує його

структуру. Наявність цих факторів оптимізує умови росту і плодоношення виноградної рослини і сприяє підвищенню врожайності і поліпшенню кондицій зібраного винограду. Орієнтовний річний економічний ефект застосування машини становить 75 тис. грн.

Нові технології вирощування винограду потребують нових засобів механізації його обробки (таблиця 2.27), так спеціалістами інституту ім. Таїрова сконструйовані: новий робочий орган для обробки ґрунту між кущами, конструкція настільної прищеплювальної машинки з ножним приводом, нове комбіноване ґрунтообробне знаряддя для виноградників, машина для глибокого внесення органічних і мінеральних добрив.

Використання нового робочого органу для обробки ґрунту між кущами по осі ряду виноградника дозволяє економити дизельне паливо, виключає ручну працю з видалення ґрунтових перевищень по осі ряду, попереджає зрідженість насаджень і продовжує продуктивну експлуатацію насаджень.

Економічний ефект застосування малоенергоємного робочого органу становить 35-40 тис. грн. на 1 машину в рік. Економічна ефективність від застосування настільної прищеплювальної машинки з ножним приводом становить не менше 10 тис. грн. на машинку в рік. Знижуються енергетичні витрати електроенергії за рахунок ножного приводу, підвищується продуктивність праці і поліпшується якість щеплень, збільшується вихід стандартних саджанців.

Використання нового комбінованого ґрунтообробного знаряддя для виноградників призведе до зменшення кількості обробок та захисної зони у штамба куща і скорочення в зв'язку з цим затрат ручної праці; також підвищення врожайності за рахунок поліпшення агротехнічного стану виноградників. У сукупності ці фактори обумовлюють економічний ефект в розмірі 29 тис. грн. на одну машину на рік.

Українським виноградарям та виноробам належить довести конкурентоспроможність своєї продукції в умовах створення Асоціації Україна-ЄС, зростання конкуренції на світовому ринку, продовження

глобалізації економіки та ін. А для цього потрібні нові технології, високопродуктивні сорти, зростання продуктивності та якості продукції, диверсифікація виробництва та ринків збуту, освоєння інновацій, просування вітчизняної продукції на зовнішні ринки та багато іншого, без чого неможливий успішний розвиток галузі [87.с.121].

Всі інноваційні перетворення щодо підвищення об'ємів виробництва виноградарсько-виноробної продукції та її конкурентоспроможності розподіляються на дві категорії: технологічні та організаційно-правові.

Таблиця 2.28

Середня масова концентрація цукрів в переробленому винограді в Україні та Одеській області, г/дм³

Адміністративні одиниці	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	Відхилення 2014р. до 2010 р, %
Україна	180,9	186,3	188,6	187,4	186,6	103,2
Одеська область	177,9	184,6	188,6	189,0	189,4	106,5
Райони						
Арцизький	174,6	176,3	180,2	179,8	179,9	103,0
Білгород-Дністровський	178,5	191,6	196	193,6	200,6	112,4
Болградський	187,6	187,2	190,5	190,1	192,6	102,7
Ізмаїльський	... ¹	–	189	... ¹	... ¹	х
Кілійський	186,2	194,3	198,5	... ¹	... ¹	0,0
Овідіопольський	175,1	178,3	183,6	182,2	190,7	108,9
Ренійський	... ¹	164,5	167,7	... ¹	... ¹	х
Роздільнянський	175,7	175,1	–	183,6	... ¹	х
Саратський	181,2	190,5	192,1	190,4	185,5	102,4
Тарутинський	179,9	185,5	185,2	187,8	186	103,4
Татарбунарський	181,8	185,6	183,6	191,4	190,5	104,8

1 інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Провідна роль у збільшенні кількості та підвищенні конкурентоспроможності продукції виноградарської галузі без сумніву належить технологічній частини виробництва, тому насамперед слід розглянути інноваційні дії саме в цій частині [13с.96].

Дослідженнями спеціалістів [7с.43] визначені основні чинники, які впливають на якість виноробної продукції, до найбільш значущих факторів, які впливають на якість вина, є виноград (сировина). Саме запровадження інновацій, які можуть забезпечити технологічно стиглий, мікробіологічно здоровий та економічно рентабельний врожай винограду є основною запорукою виготовлення якісного вина.

Для виготовлення вина бажано мати ягоди з максимальним вмістом цукру при невеликій кислотності. За умов низької цукристості якість виготовленого вина буде не високою.

Основним показником, який характеризує вміст цукру в переробленому винограді є середня масова концентрація цукрів (таблиця 2.28). За досліджуваний період в середньому по Одеській області концентрація цукрів зросла на 6,5% з 177,9 г/дм³ до 189,4 г/дм³.

В цілому по країні зростання було повільнішим, а саме 3,2%. Найбільша концентрація цукрів у винограді підприємств Білгород-Дністровського, Саратського, Болградського та Татарбунарського районів. Це свідчить, що виноградарські підприємства Одеської області значну увагу приділяють покращенню якості своєї продукції.

Інноваційна діяльність пов'язана із ризиком – загрозою втратити власні ресурси, недоотримати дохід або понести додаткові витрати, які не дадуть бажаного результату. В країнах із розвинутою економікою багато уваги надається тим труднощам, з якими підприємства стикаються під час розробки й впровадження інновацій. Їх варто враховувати також на вітчизняних підприємствах – це надмірні витрати коштів і часу, пріоритети конкурентного розвитку, незадовільний попередній аналіз ринку, неспроможність підібрати та залучити достатню кількість інформації від кінцевих споживачів і неповна взаємодія між підрозділами підприємства.

Впровадження інновацій пов'язано з великими витратами і тому залежить від фінансових можливостей підприємств.

Таблиця 2.29

Впровадження нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції на виноробних підприємствах України у 2011-2015 роках

Показники	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	Відхилення 2015р. до 2011р., (+;-)
Впроваджено нових технологічних процесів	2	1	2	0	2	0
з них маловідходних, ресурсо-зберігаючих	1	-	-	-		-1
Впроваджено інноваційних видів продукції	12	11	4	3	1	-11
нові для ринку	-	1	1	-		0
нові лише для підприємства	12	10	3	3	1	-11
із всього впроваджених інноваційних видів продукції - види машин, устаткування, приладів, апаратів, тощо	8	-	-	-	-	-8
Придбано нових технологій, одиниць	-	-	1	1		0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

На жаль, Державна служба статистики України не збирає даних по інноваційній діяльності сільськогосподарських підприємств, тому аналіз даних по інноваційній активності в галузі виноградарства в цілому вкрай утруднений.

Протягом досліджуваного періоду (2011-2015 роки) кількість впроваджених технологічних процесів та інноваційних видів продукції на виноробних підприємствах України в цілому коливається від 1 до 2 на рік (таблиця 2.29).

При цьому в 2014 році нових технологічних процесів впроваджено не було. Але кількість впроваджених інноваційних видів продукції зменшилось з 12 до 1. Слід підкреслити, що більшість з впроваджених інноваційних видів продукції є новими лише для підприємств на яких вони впроваджуються.

Якщо розглядати джерела фінансування (таблиця 2.30), то очевидно, що виноробна галузь має низьку привабливість для інвестицій, які спрямовуються на інновації.

Таблиця 2.30

**Джерела фінансування інновацій на виноробних підприємствах України
у 2011-2015 роках**

Показники	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	Відхилення 2015р. до 2011р., %
Загальна сума витрат на інновації, тис.грн, з них:	38356,2	12905	10418,4	652,6	379,2	1,0
власних коштів	17685,9	12905	10418,4	652,6	373,9	2,1
коштів державного бюджету	-	-	-	-	5,3	x
коштів іноземних інвесторів	-	-	-	-	-	x
кредитів	20670,3	-	-	-	-	x

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

По-перше загальний обсяг витрат на інновації за останні п'ять років зменшився більш, як у 100 разів. Особливо різке падіння відбулося в 2014 - 2015 роках, але й протягом попередніх чотирьох років витрати на інновації скоротились більш, як на дві-третьини.

Таблиця 2.31

Кількість виноробних підприємств за напрямками інноваційної діяльності в Україні за 2011-2015 роки

Показники	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	Відхилення 2015р. до 2011 р., (+;-)
Кількість обстежених промислових підприємств, з них:	55	56	58	37	20	-35
кількість промислових підприємств, що займались інноваційною діяльністю, з них:	13	14	14	8	3	-10
внутрішніми НДР	-	-	-	-	-	0
зовнішніми НДР	-	-	-	-	-	0
придбанням машин, обладнання, програмного забезпечення	10	7	7	5	1	-9
придбанням зовнішніх знань	-	1	2	1	-	0
навчанням та підготовкою персоналу	2	3	1	1	-	-2
ринковими запровадженнями інновацій	-	-	2	-	-	0
іншими роботами	-	-	2	-	2	2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

По-друге практично єдиним джерелом фінансування інновацій були власні кошти виноробних підприємств (таблиця 2.30). Кошти іноземних

інвесторів та держави не залучались, а деякий обсяг кредитних коштів використовувався лише у 2011 році та лише 5,3 тис.грн. з державного бюджету виділили у 2015 році.

При загальному зменшенні інноваційної активності виноробних підприємств та обсягів її фінансування, кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю у 2011-2013 роках практично не змінюється та коливається від 13 до 14 (таблиця 2.31).

При цьому, в 2014 році інноваційною діяльністю займалось вже лише 8 виноробних підприємств, а у 2015 році - 3.

Таблиця 2.32

Інноваційна діяльність підприємств з виробництва виноградних вин в Одеській області за період 2010–2015 роки.

Показники	2010р.	2011р	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення 2014 до 2010 рр, %	
							(+;-)	%
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю: - одиниць	5	6	6	5	4	2	-1,0	80,0
Від загальної кількості по Україні, %	16,1	20,0	46,2	41,7	30,8	10	-16,1	0,0
Кількість впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	4	4	8	1	3	*	-1,0	75,0
Частка від даних по Україні, %	44,4	33,3	72,7	25,0	100,0	*	65,4	x
Кількість впроваджених у виробництво нових технологічних процесів,	4	1	0	0	-	*	-4,0	0,0
з них маловідходні, ресурсозберігаючі	4	1	0	0	0	*	-4,0	0,0
Обсяг реалізованої інноваційної продукції (робіт, послуг), тис.грн.	9119,7	38915	35541	21021	11021	*	1901,3	120,8

* інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Більшість з них орієнтувалось на придбання новітніх машин, обладнання та програмного забезпечення, менша кількість підприємств направляла свої зусилля на навчання та підготовку персоналу, придбання зовнішніх знань. Внутрішніми науково-дослідними роботами з 2010 року не займалось жодне підприємство, зовнішні науково-дослідні роботи не проводились.

В результаті значного скорочення виробництва та зниження рівня рентабельності, частина виноробних підприємств приділяє не достатньо багато уваги інноваційній діяльності. Щорічно інноваційною діяльністю займаються 4-6 виноробних підприємств Одеського регіону, що становить від 16% до 46% загальної їх чисельності, яка поступово зменшується (таблиця 2.32). Таким чином, у виноробній галузі залишаються переважно найбільш потужні підприємства, які інвестують кошти в оновлення виробництва виноградних вин та впровадження у виробництво нових технологій.

Таблиця 2.33

Кількість використаних передових технологій у виробництві за терміном впровадження на підприємствах з виробництва виноградних вин по Одеській області за 2010–2015 роки

Рік	Усього	в тому числі, термін упровадження яких складає				
		до 1 року	від 1 до 3 року	від 4 до 5 року	від 6 до 9 року	10 і більше років
2010	2	1	1	-	-	-
2011	12	5	3	2	-	2
2012	15	3	5	-	3	4
2013	14		7		2	5
2014	13	-	4	4	1	4
2015	*	*	*	*	*	*

* інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Всього за 2010-2014 роки впроваджено 20 видів інноваційної продукції, в тому числі 8 у 2012 році, з них 5 пов'язані з ресурсозберігаючими технологіями. За цей же період, обсяг реалізованої інноваційної продукції

збільшився більш як на 20%, однак якщо порівнювати з 2011 роком, то він менший майже у 3 рази і має тенденцію до зниження.

Всього в процесі впровадження на виноробних підприємствах знаходилося від 2 у 2010 році до 15 у 2012 році і 13 у 2014 році передових технологій (таблиця 2.33).

Таблиця 2.34

Витрати на інноваційну діяльність підприємств у виноробних підприємствах Одеської області за період 2010–2015 роки

Показники	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення 2014р. до 2010 р.	
							(+;-)	(%)
Загальна сума витрат на інновації, тис.грн.	9407,3	22878	418,5	4352,4	579,2	*	-8828,1	6,2
у тому числі за напрямками:								
внутрішні НДР	31,2	0	0	0	0	*	-31,2	х
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (за виключенням витрат на обладнання для НДР)	9375,8	22720	357,9	4352,4	557,8	*	-8818,0	5,9
інші витрати	0,3	157,7	60,6	31,4	21,4	*	21,1	У 71 р.б.
Загальна сума витрат за джерелами фінансування, тис.грн.	9407,3	22878	418,5	4352,4	579,2	*	-8828,1	6,2
власні кошти	8323,3	2207,6	418,5	4352,4	579,2	*	-7744,1	7,0
кредити	1084	20670	–	–		*	-1084,0	х
Частка витрат на інновації в Одеській області в загальній суммі витрат по Україні, %	63,1	59,6	3,2	41,8	85,5	*	22,4	х

* інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

Джерело: складено за даними Головного управління служби статистики в Одеській області

Слід відмітити, що змінилась їх структура за терміном: якщо у 2010-2011 роках більшість технологій повинні були впровадженні терміном до 1 року та до 3 років, то в 2013 та в 2014 році значну кількість становлять технології термін впровадження яких складає від 6 до 9 років та більше 10

років. Загальна сума витрачена виноробними підприємства на інновації зменшилася майже на 94% або більш, як на 8,8 млн. грн. (таблиця 2.34).

Джерелом більшості з цих витрат стали власні кошти підприємств. Однак, очевидно, що цих ресурсів недостатньо для інтенсивного розвитку та прибуткового функціонування галузі. Важливим потенційним джерелом цих необхідних ресурсів, які не використовують є залучені та позичені кошти.

Це свідчить про необхідність підвищення інвестиційної привабливості та створення умов щодо залучення коштів для проведення інвестиційно-інноваційної діяльності у виноробній галузі.

Таблиця 2.35

Інвестиційно-інноваційна діяльність в ПАТ "Долинка" Саратського району Одеської області(одиниці виміру)

Показники	2012р.	2013р.	2014р.	Відхилення 2012р. до 2014р.	
				(-;+)	%
Середньорічна вартість нематеріальних активів	210,0	175,5	142,0	-68,0	67,6
Середньорічні незавершені капітальні інвестиції	13202,0	8706,0	2418,0	-10784,0	18,3
Середньорічна вартість довгострокових біологічних активів	10399,0	17384,0	24603,5	14204,5	236,6
Показник зносу довгострокових біологічних активів	41,0	30,2	20,3	-20,7	49,5
Капіталовіддача довгострокових біологічних активів, грн.	0,03	0,13	0,20	0,2	599,0
Капіталомісткість довгострокових біологічних активів, грн.	29,88	7,94	4,99	-24,9	16,7

Джерело: складено за даними ПАТ «Долинка» Саратського району Одеської області

На даний час провідним чинником розвитку агропромислового виробництва має бути тісний взаємозв'язок бізнесу, держави та науки. У розвинутих країнах агропромислове виробництво розвивається за інтенсивним шляхом, бо наука є основним компонентом такого розвитку. Виноградарство України є наукомісткою галузю, до того ж це одна із небагатьох галузей АПК, яка є соціально-орієнтовною для великих регіонів України, таких як південь України та Закарпаття, та яка значно впливає на поповнення бюджету цих регіонів. Але слід зауважити, що в галузі виноградарства існує багато проблем, які ми не в змозі вирішити без

комплексного підходу. Тому, метою аграрної науки є забезпечення адаптування науково-експериментального процесу до потреб ринкової економіки на базі переходу на інноваційну модель розвитку [13с.95].

Діяльність кожного окремого виноградарського підприємства нерозривно пов'язана з діяльністю всього виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Розглядаючи більш докладно інвестиційно-інноваційну діяльність ПАТ «Долинка» (таблиця 2.35) слід відмітити, що за останні три роки капітальних інвестицій у виноградарство не здійснювалось, а незавершені капітальні інвестиції представляють собою молоді виноградні насадження, які ще не ввійшли в стадію плодоносіння.

Результати аналізу, наведеного вище доводять необхідність підвищення інвестиційної привабливості підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу, а також необхідності розробки дієвих механізмів залучення інвестицій у впровадження інновацій.

Висновки до 2 розділу

1. Дослідивши сучасний стан розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в підприємствах виноградарсько-виноробного підкомплексу, слід зазначити, що частка нових виноградних насаджень в області за останні п'ять років знизилась з більш, як 27% до майже 12%, або на 15,5%, що нижче 20% рекомендованих вченими ННЦ ім. В.Є Таїрова. До основних причин такої ситуації слід віднести зниження економічної ефективності виробництва винограду та вина, як наслідок зменшення інвестиційної привабливості галузі, а також згортання цільової державної підтримки виноградарства.

2. Темп зниження рівня інвестиційної активності у виноградарстві та виноробстві значно більший, ніж в цілому в економіці країни. Капітальні інвестиції на підприємствах України знизились на 36%, в тому числі, в довгострокові біологічні активи - на 37,3%. На виноробних підприємствах

Одеської області загальний обсяг інвестицій скоротився на 73,6%, в тому числі у довгострокові біологічні активи в рослинництві – на 75,7%, а в основний капітал - на 92,9% менше у 2014, ніж у 2010 році. Така ситуація свідчить про необхідність стимулювання інвестиційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу, особливо в інновації, які можуть сприяти значному підвищенню ефективності виробництва.

3. В результаті проведеного аналізу нами виявлено, що основним джерелом інвестицій виноробних підприємств стали власні кошти. Однак, очевидно, що цих ресурсів недостатньо для інтенсивного розвитку та прибуткового функціонування галузі. Важливим потенційним джерелом цих необхідних ресурсів, які не використовують, є залучені та позичені кошти. Це говорить про необхідність підвищення інвестиційної привабливості та створення умов щодо залучення коштів для проведення інвестиційно-інноваційної діяльності у виноробній галузі.

4. Кількість виноробних підприємств, які займаються інноваційною діяльністю в Україні зменшилася з 15 до 8. Щорічно інноваційною діяльністю в Одеському регіоні займаються 4-6 виноробних підприємств, що становить від 16% до 46% загальної їх чисельності, яка поступово зменшується. В результаті значного скорочення виробництва та зниження рівня рентабельності, частина виноробних підприємств приділяє не достатньо багато уваги інноваційній діяльності. Таким чином, у виноробній галузі залишаються переважно найбільш потужні підприємства, які інвестують кошти в оновлення виробництва виноградних вин та впровадження у виробництво нових технологій.

5. В сучасних економічних умовах, постійне впровадження інновацій у виробництво покращення інвестиційно-інноваційної діяльності значною мірою впливає на ефективність виробництва. Основними причинами негативної динаміки у виноградарсько-виноробної галузі України є: закладання виноградників без урахування природно-екологічних факторів;

нерациональний сортовий склад насаджень; низька якість садивного матеріалу винограду; низький рівень агротехнічного стану виноградників; стагнація економіки України. Значною перепорою на шляху покращення ситуації в галузі є недостатність фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективного розвитку сировинної бази. На нашу думку, головним завданням щодо підвищення ефективності в галузі виноградарства є впровадження нової техніки та технологій, які б забезпечували зменшення трудомісткості вирощування винограду, зниження витрат на оплату праці та підвищення продуктивності праці. В свою чергу, це можливо за рахунок підвищення автоматизації виробництва та використання нових більш продуктивних сортів винограду, впровадження нових технологій, які б дозволили значно збільшити урожайність.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

3.1 Формування сприятливих організаційно-економічних умов залучення інвестицій та інновацій у підкомплекс

Формування інноваційної моделі економічного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу вимагає активного пошуку шляхів його фінансово-кредитного забезпечення, що сприятиме підвищенню економічної ефективності виробництва на підприємствах підкомплексу.

Здійснити повномасштабний перехід українських підприємств на інноваційний рівень розвитку в сучасних умовах неможливо через відсутність повноцінної пропозиції інноваційних продуктів, інноваційної інфраструктури, достатнього об'єму фінансових ресурсів. Виходом з цієї ситуації є здійснення агропромисловими підприємствами інвестиційно-інноваційної діяльності, спрямованої на використання капітальних вкладень з метою зміни основних виробничих фондів і технологій для випуску продукції з покращеними властивостями [65, с. 31]. Особливо важливим є поживлення інвестиційно-інноваційної діяльності для виноградарсько-виноробного підкомплексу, як такого який має менше конкурентних переваг порівнянно з іншими галузями сільського господарства на зовнішньому і внутрішньому ринку та в умовах лібералізації міжнародної торгівлі.

Однак, капітальні вкладення у інновації пов'язані з підвищеним ризиком: понести додаткові витрати, які не дадуть бажаного результату, втратити вкладені ресурси чи недоотримати дохід. В країнах із розвинутою економікою багато уваги надається труднощам, з якими підприємства стикаються під час розробки та впровадження інновацій. До них належать: надмірні витрати коштів і часу, неправильне визначення пріоритетів конкурентного розвитку, незадовільний попередній аналіз ринку,

неспроможність підібрати та залучити достатню кількість інформації від кінцевих споживачів, погана взаємодія між підрозділами підприємства. Все це необхідно враховувати на вітчизняних підприємствах.

Поряд з потребою фінансування нововведень важливим є організаційне забезпечення, яке б стимулювало та полегшувало залучення інвестицій та інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

**Організаційне забезпечення комерціалізації інноваційної продукції
аграрного сектору**

Шляхи організаційного забезпечення	Ухвалення ключових управлінських рішень
Забезпечення науковим потенціалом	Розвиток фундаментальних і прикладних досліджень
	Розвиток інноваційних структур
	Формування інноваційних бізнес-структур
Об'єднання науки і виробництва	Створення і розвиток орієнтованих на потреби виробництва і ринку інноваційних структур (спін-офф-фірми, агротехнологічні платформи)
Державна підтримка інноваційних пропозицій	Обмін кадрів
	Державні наукові й освітні установи та наукові інститути фірм
	Створення кластерної мережі для державно-приватного співробітництва
	Пропозиції щодо вдосконалення інноваційної діяльності
Оцінка комерційних результатів інноваційних розробок	Розвиток механізмів інноваційного посередництва між державою, наукою, освітою, бізнесом щодо організації трансферу технологій

Джерело: складено за даними [76]

В основі державної інноваційної політики повинно знаходитись створення правових та організаційних умов для розвитку та ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного та інноваційного забезпечення агропромислових підприємств, в тому числі і підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу. Для цього необхідно

удосконалити механізми збору інформації, моніторингу стану інноваційної діяльності та взаємодії між наукою, виробництвом та фінансовою сферою.

Ефективність інноваційної діяльності значною мірою залежить від співпраці науковців та виробників, їх зацікавленості в кінцевому результаті, інтеграції освіти і науки у виробництво та умов, які забезпечують комерціалізацію наукових розробок.

Вагомим чинником провадження ефективної інвестиційної та інноваційної діяльності є своєчасний доступ до релевантної інформації щодо передових наукових розробок, можливості їх впровадження, фінансування, ринкових коливань тощо.

Перехід до інноваційної моделі розвитку є складним процесом, який потребує розв'язання багатьох проблем та завдань. Для нашої країни, серед них, можна виділити наступні:

- стимулювання розвитку науково-дослідної діяльності та комерціалізації результатів дослідження;
- створення сприятливого інноваційного клімату для успішної співпраці освіти, науки і виробництва;
- формування дієвої системи фінансування інноваційної діяльності за рахунок різних джерел – власних, бюджетних залучених та позичених коштів;
- заохочення виробників до використання новітніх розробок;
- вдосконалення інфраструктури ринку інновацій;
- розширення попиту на інноваційну продукцію з боку суб'єктів господарювання;
- забезпечення інформаційно-консультаційної підтримки інноваційної діяльності на всіх рівнях.

На нашу думку до основних організаційно-економічних умов (рис.3.1) необхідних для інноваційного розвитку виноградарства слід віднести наявність інституційної основи для організації наукового та інформаційного забезпечення підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Одним з важливих інструментів для активізації інвестиційної діяльності є розвиток інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві. Створення вертикально-інтегрованих агропромислових підприємств, для яких характерно замкнуте коло виробничого процесу, яке органічно поєднує виробництво, переробку, зберігання і реалізацію готового продукту, значно прискорює вкладення капіталу для примноження прибутку та підвищення ефективності діяльності.

Рис.3.1 Організаційно-економічні заходи для залучення інвестицій та інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс

Джерело: розроблено автором

Однак інтеграція всього циклу виробництва в рамках одного підприємства або агрохолдингу не завжди можлива, через організаційні та економічні умови. До того ж, слід додати, що в сучасних умовах існує необхідність інтеграції або тісної взаємодії з науково-дослідним сектором економіки, без чого неможливо говорити про повну вертикальну інтеграцію.

Це в свою чергу вимагатиме наявності потужної фінансово-інвестиційної складової. Така глибока та всеохоплююча інтеграція можлива лише за умови високої концентрації капіталу та значного об'єму ринку, чого не простежується у виноградарсько-виноробному підкомплексі. За таких умов єдиною ефективною моделлю переходу до інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарської та виноробної галузей є запуск спеціалізованих регіональних кластерів.

Створення кластерів, як показує світовий досвід і роботи вчених-економістів є потужним інструментом для стимулювання розвитку окремих регіонів, внаслідок стимулювання підвищення зайнятості, надходжень у бюджети різних рівнів, збільшення розміру оплати праці, ефективності та конкурентоспроможності виробників.

На сьогоднішній день формування кластерів стимулюється у більшості країн Європи: Німеччині, Франції, Норвегії, Італії, Фінляндії та інших [32]. На наш погляд кластер як організаційно-економічна форма розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу в Україні має значні передумови та перспективи.

Головна теза, засновника кластерної теорії Майкла Портера полягає в тому, що перспективні конкурентні переваги створюються не на зовнішніх, а на внутрішніх ринках, за рахунок нового характеру взаємодії між всіма зацікавленими суб'єктами.

Також, слід відмітити, що в сучасних ринкових умовах господарювання високий рівень конкурентоспроможності підприємств досягається шляхом активізації інноваційних процесів. Як показує зарубіжний досвід у кластерах цей процес відбувається більш ефективно, а розповсюдження інновацій за межі цих кластерів приводить в кінцевому рахунку до зростання конкурентоспроможності національної економіки.

У вітчизняному законодавстві поняття «кластер» унормовано відносно інноваційної сфери, як «інноваційний кластер». Так Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» зазначає, що

інноваційні кластери є одним з заходів реалізації середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності [84].

Відомо, що виноградарство і виноробство потребують досвіду та вікових традицій, знань місцевих особливостей та умов. Кліматичні, соціально-історичні умови створили у південних та південно-західних районах України особливо сприятливі умови для розвитку виноградарства. Наявність тривалого безморозного періоду, достатня теплозабезпеченість, великі можливості в організації зрошення виноградників, дозволяють вирощувати в цих районах найбільш цінні технічні та столові сорти винограду і отримувати високоякісну сировину для виноробної промисловості та столовий виноград високих смакових якостей.

На території південних, південно-західних районів Одеської області є всі підстави для створення Північно-Причорноморського виноградарсько-виноробного кластеру, який може бути спрямований на інвестиційно-інноваційний розвиток підкомплексу:

1. Природно-кліматичні – сприятливі умови для вирощування винограду, унікальні для України.
2. Висока концентрація виноградних та виноробних підприємств на відносно невеликій ділянці території.
3. Освітньо-наукові. В Одесі розташовані такі наукові та освітні центри як, ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. Таїрова, Одеський державний аграрний університет, сільськогосподарські технікуми та ПТУ.
4. Географічні. Близкість до великих міст – ринків реалізації продукції. Через територію Одеської області проходять п'ять міжнародних транспортних коридорів. Безпосередня близькість до великих морських: Одеса, Чорноморськ, Южний та річкових портів: Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайський. Додаткові можливості міжнародної співпраці в рамках єврорегіону «Нижній Дунай».

5. Інфраструктурні. Велика кількість фінансово-кредитних установ, наявність аграрної біржі.

6. Наявність людського капіталу - велика кількість відповідних професійних кадрів та можливість підвищення їх професійного рівня.

7. Культурно-історичні. Традиції вирощування винограду та виробництва вина мають на цих територіях глибокі історичні корені. Виноградарство та виноробство нерозривно пов'язано з культурою та традиціями місцевого населення.

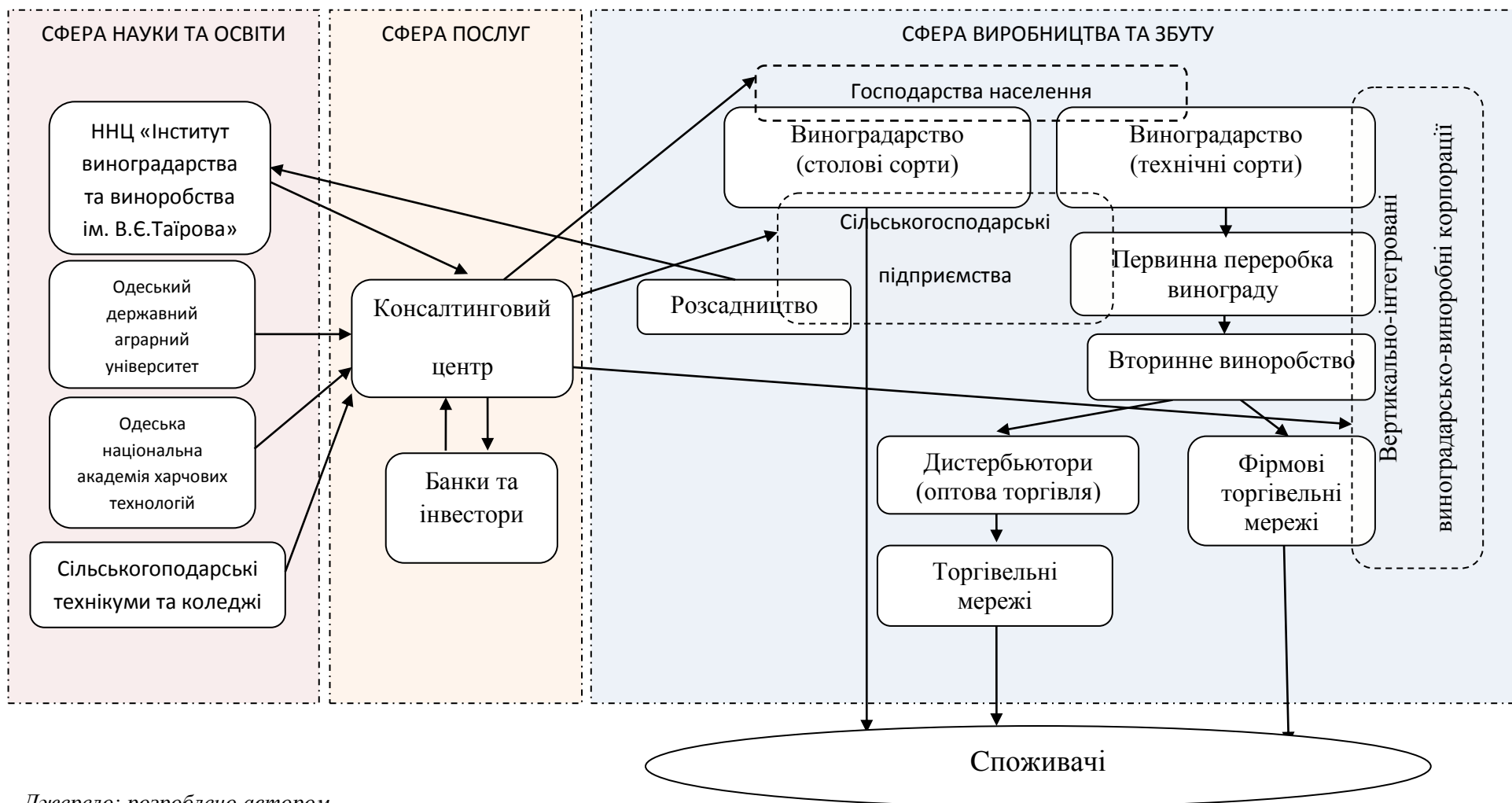
Розглядаючи виноградарсько-виноробний підкомплекс Одещини, можна констатувати, що тут є практично всі складові для функціонування відповідного міжгалузевого кластеру. Але фактично за наявності всіх умов, якісного розвитку не відбувається, нові інноваційні розробки не завжди реалізуються у виробництві, або реалізуються в обмеженому масштабі.

На нашу думку такий стан спричинений відсутністю достатньо тісних горизонтальних зв'язків між підприємствами підкомплексу з одного боку та науково-дослідними і науково-освітніми закладами з іншого.

Присутні, сконцентровані за географічними ознаками, групи взаємопов'язаних виноградарських та виноробних господарств, спеціалізованих постачальників послуг, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (університетів, наукових установ, а також торгових представництв) які конкурують між собою, але практично не ведуть спільну роботу.

Окремо слід відмітити, як ми зазначали у другому розділі, зростаючу роль у виноградарстві господарств населення. Їх частка у валовому зборі винограду зростає і у 2015 році перевищила 46%. Одночасно з цим вони мають менше можливостей для доступу до наукових розробок, ринку інвестицій та в цілому реалізації свого потенціалу, як виробників вина на внутрішньому та особливо зовнішньому ринках.

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.2 Перспективна схема виноградарсько-виноробного кластеру Одеської області

Вітчизняними вченими розроблений ряд моделей кластерної організації агропромислового виробництва, зокрема в ННЦ «Інститут аграрної економіки» так і адаптація їх до виноградарсько-виноробного підкомплексу в ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова». Однак на нашу думку в центрі такого кластеру повинна бути установа, яка забезпечить трансфер наукових розробок у виробництво та полегшить залучення фінансових ресурсів для їх освоєння, оскільки однією з основних причиною спаду в галузі є нестача інвестицій, в тому числі і в інновації, що здатні підвищити урожайність та якість продукції.

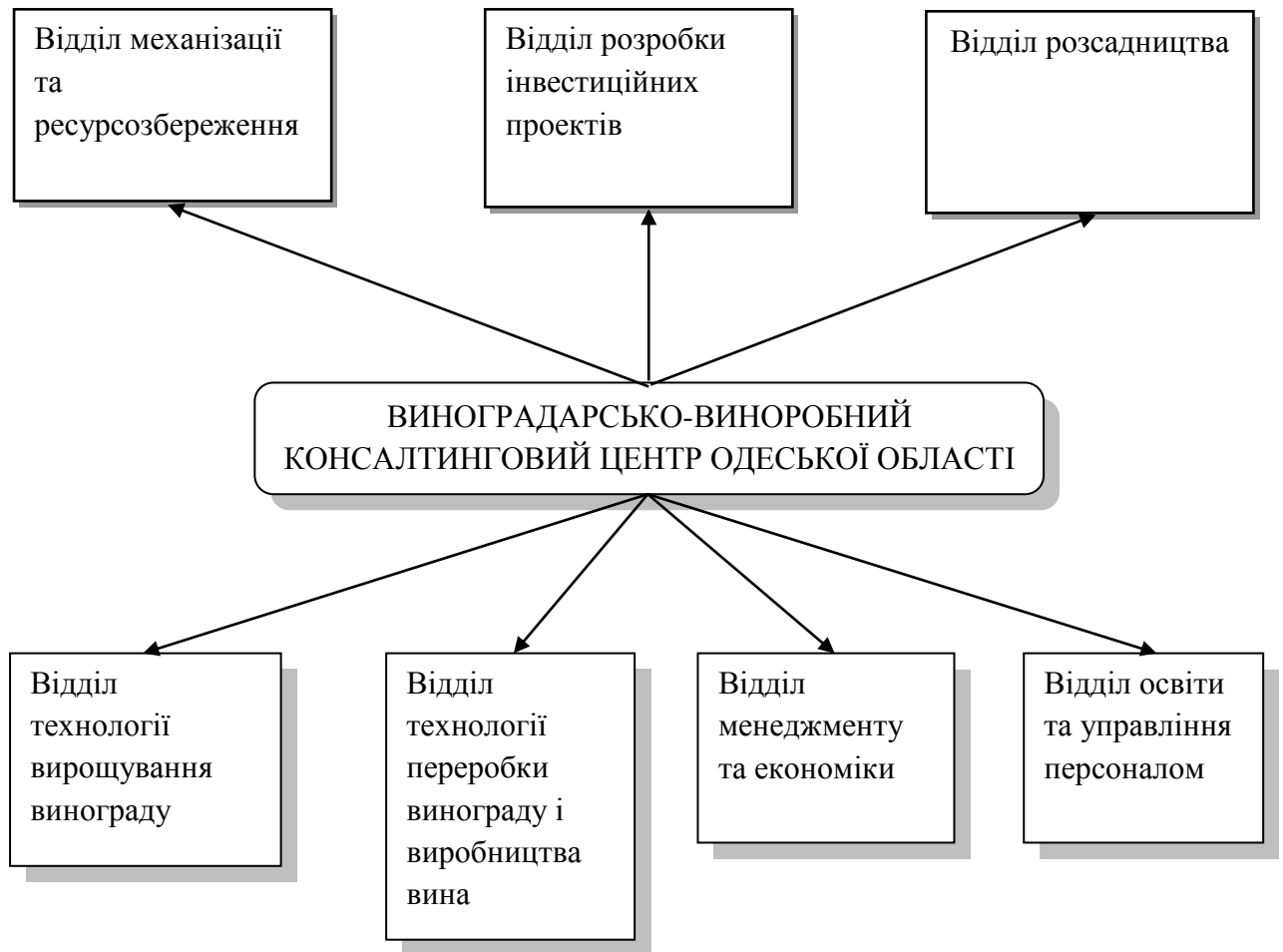
Нами розроблена схема виноградарсько-виноробного кластеру Одеської області (Рис. 3.2), який включає в себе три основні сфери:

1. Науки та освіти (ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова», Одеський державний аграрний університет, Одеська національна академія харчових технологій та інші профільні вищі та середні навчальні заклади).
2. Виробництва та збуту (Виноградарські та виноробні підприємства, вертикально-інтегровані виноградарсько-виноробні корпорації, господарства населення, заклади торгівлі).
3. Послуг (Банки, інвестори, виноградарсько-виноробний консалтинговий центр).

Ефективне функціонування кластеру можливе лише за умови забезпечення тісної взаємодії між основними його сферами, що можливо за рахунок створення нової інституції.

Для створення умов, щодо посилення взаємодії між суб'єктами виноградарсько-виноробного підкомплексу, поширення інновацій та покращення умов для залучення інвестицій, на нашу думку, необхідно створити виноградарсько-виноробний консалтинговий центр (рис.3.3). Він має стати основною зв'язуючою ланкою між науковими та освітніми закладами та підприємствами і виробниками. До роботи в ньому слід

залучати провідних наукових та освітніх працівників, кращих студентів вищих та середніх навчальних закладів.

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.3 Орієнтовна організаційна схема виноградарсько-виноробного консалтингового центру

До напрямів діяльності центру слід віднести: управлінський, бухгалтерський супровід, консультування з питань техніки технології вирощування та переробки винограду, виробництва вина, маркетингу, бізнес-планування, підбору та підвищенню кваліфікації персоналу, механізації та ресурсозбереження, розробки інвестиційних проектів, розсадництва.

Основною метою такого центру є трансфер інновацій, інформації, знань з наукової та освітньої сфери до виробничої.

Також до переваг створення такого центру відносяться невеликі затрати на його створення, адже платформою для нього можуть слугувати вже

існуючі наукові та освітні центри, зокрема основним таким центром є ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є. Таїрова».

Однією з основних складових успішного розвитку виноградарсько-виноробного кластеру є успішний розвиток людського капіталу. Основні зусилля у цьому напрямку повинні бути направлені на створення дієвої системи підвищення кваліфікації та здобуття якісної освіти працівниками виноградарських та виноробних підприємств, чому і буде сприяти новостворений консалтинговий центр.

Це все в сумі принесе необхідний синергитичний ефект: нові конкурентні переваги підприємствам підкомплексу та покращення їх інвестиційної привабливості, активізує роботу науково-дослідних установ, сприятиме більш широкому впровадженню інновацій, підвищить якість освіти, сприятиме активізації наукових досліджень у профільних вищих навчальних закладах.

Кластеризація виноградарсько-виноробного підкомплексу Одещини допоможе формуванню конкурентних переваг. Стимулюватиме виробників бути гнучкішими в прийнятті управлінських рішень, сприятиме появі нових виробників і постачальників. Кластер, як територіальне поєднання суб'єктів ринку, яких об'єднує виробничо-збутова діяльність на конкурентних засадах призведе до підвищення конкурентоспроможності продукції та формування привабливості як об'єкта інвестування. При цьому метою є синергетичний ефект від спільної діяльності всіх суб'єктів кластера. Також, до переваг кластерного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу слід віднести: зниження витрат виробництва, наявність інфраструктури для наукових досліджень і наукоємних розробок, вдосконалення кадрового потенціалу; підвищення зайнятості, поповнення місцевих і регіональних бюджетів за рахунок збільшення кількості підприємств - платників податків та бази оподаткування; відкриття нових перспектив взаємодії з бізнесом; диверсифікації регіональної економіки. Покращення взаємодії між

підприємствами та науковими установами сприятиме впровадженню інновацій та підвищенню рівня інноваційних розробок.

Крім того, виноградарсько-виноробний кластер може стати ефективною формою для швидкого піднесення економіки регіону, оскільки дозволяє якнайповніше врахувати і використати природні, історичні особливості, технічний та кадровий потенціал. Кластери усувають негативні явища, що пов'язані із високим ступенем нерівномірності соціально-економічного розвитку територій, існуванням регіонів в ізоляції один від одного, низьким рівнем результативності впровадження стратегії регіонального розвитку.

Таким чином, в результаті запуску роботи такого центру:

- підприємства отримають доступ за невеликі кошти (а в окремих випадках і безкоштовно) до професійного консультування щодо наявних перед ними проблем та завдань, як технологійного так і управлінського та економічного характеру,
- наукові установи – додатковий прибуток та поширення своїх розробок і винаходів, широку їх апробацію на практиці,
- освітні заклади – практичне застосування досліджень науково-педагогічного складу та покращення практичної підготовки студентів,
- встановлення стійкого взаємозв'язку між науковими, освітніми установами та підприємствами.

Таким чином, потенційний консалтинговий центр буде виконувати такі функції:

1. Посередницьку – центр виступає в ролі посередника між науково-освітніми установами, а в перспективі й інвесторами та підприємствами виноградарсько-виноробного підкомплексу.
2. Стимулюючу – робота центру виступить каталізатором розвитку підкомплексу в цілому за рахунок досягнення синергетичного ефекту від поєднання діяльності підприємств та установ різних галузей чия діяльність,

прямо чи опосередковано направлена на виробництво, переробку винограду та виробництво вина.

3. Освітню – стимулювання розвитку освітніх закладів, що готують спеціалістів виноградарів та виноробів, бухгалтерів, економістів, керівників підприємств підкомплексу, фахівців з захисту рослин, тощо. Підвищення якості освіти вищезазначених фахівців за рахунок більш глибокого залучення студентів до практичної діяльності в сфері їх майбутніх професій а також підвищення професійного рівня працівників підприємств галузі.

4. Інноваційну – сприяння поширенню новітніх розробок вчених, нових технологій та розробок і впровадженню їх на підприємствах, а також стимулюванню нових розробок.

5. Інформаційну – внаслідок концентрації фахівців та науковців які спеціалізуються на питаннях розвитку виноградарських, виноробних галузей та підприємств покращиться обмін інформацією в середині наукового співтовариства, між ним та виробничою сферою, з'являться передумови для покращення зв'язків з іноземними компаніями та науково-освітніми закладами.

Кластер в агропромисловій сфері може створюватись, як у формі юридичної особи, так і без неї. Організаційною формою функціонування кластерного об'єднання без створення юридичної особи може бути спілка – договірне об'єднання сформоване на основі угоди про спільну діяльність з покладенням обов'язків щодо ведення бухгалтерського обліку спільного майна учасників, їх діяльності та результатів на уповноваженого учасника.

У формі юридичної особи, організаційною формою господарського кластеру є асоціація – договірне господарське об'єднання утворене на основі установчого договору. Такі форми організації кластеру мають кращі можливості при залученні інвестицій зі сторони, але при цьому вони менш гнучкіші та звужують можливості окремих підприємств.

Як ми зазначали, для сталого розвитку виноградарства однією з головних умов є систематичне, регулярне оновлення виноградних насаджень

і це вимагає значних капіталовкладень, які будуть мати невисокий термін окупності та високі комерційні ризики. Для зменшення ризиків та підвищення інвестиційної привабливості, на нашу думку, слід використовувати методику планування та прогнозування окупності інвестицій у виноградарство.

Планування та прогнозування складається з декількох етапів:

1. Визначення об'єму інвестицій на закладку 1 га виноградних насаджень.

2. Визначання величини прибутку який може бути використаний на оновлення виноградних насаджень щорічних відрахувань у «фонді інвестицій».

3. Визначення мінімально-необхідного рівня рентабеності вирощування винограду для забезпечення надходження достатньої кількості ресурсів.

4. Порівняння запланованого рівня цін з середнім прогнозованим по ринку, для визначення доцільності здійснення інвестицій.

При тривалості експлуатації насаджень 40 років, з урахуванням термінів початку плодоносіння 3-5 років, необхідна доля щорічного оновлення насаджень становить 5%. Прибуток від реалізації винограду повинен бути не меншим ніж щорічні витрати на оновлення насаджень.

На основі наведеної методики можемо вивести формулу (3.1) розрахунку мінімально-необхідного рівня рентабельності вирощування винограду для підтримки регулярного оновлення багаторічних насаджень:

$$R_{\text{мн}} = \left(\frac{B_3 \times K_o}{y} \right) \div C_{\text{об}} \times 100\%, \quad (3.1) \text{ де:}$$

$R_{\text{мн}}$ – мінімально-необхідний рівень рентабельності, %

K_o - коефіцієнт оновлення, розраховується, як необхідний відсоток щорічного оновлення поділений на 100.

ВЗ – вартість закладки 1 га нових виноградних насаджень, грн.

У – урожайність виноградних насаджень, ц з 1 га.

Соб – собівартість вирощування винограду на площі 1 га, грн.

Успішний розвиток підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу значною мірою залежить від оптимального ціноутворення на їх продукцію.

Ціна повинна враховувати усі суспільно-необхідні витрати праці та матеріальних засобів на всіх етапах виробництва товару і забезпечувати отримання достатнього рівня прибутку.

При повному переході до ринкових умов сільськогосподарська продукція повинна включати в себе крім усіх інших витрат і частину вартості землі, яка призначена для відшкодування вкладень у збереження та підвищення її родючості. При цьому буде недоцільно завищувати ціну, оскільки треба враховувати кон'юктуру ринку.

Одним з головних факторів ціноутворення на технічний виноград повинна бути його якість, для чого слід враховувати:

1. Споживчу цінність сорту, оскільки саджанці найбільш якісних сортів винограду є набагато дорожчими у порівнянні з менш якісними. Тому, ціна на високоякісний виноград повинна бути більш високою.

2. Вміст цукру. Як показали наші дослідження це не завжди враховується при ціноутворенні на виноградарську сировину. Мінімальна цукристість для виготовлення виноматеріалів складає 14%, або 140 г на 1 дм³. Ціни повинні враховувати надбавки та знижки залежно від відхилення фактичної цукристості від стандарту (як правило – 17%).

Досліджуючи ціноутворення на вино слід зазначити, що ціни на горілчані вироби у перерахунку на абсолютний алкоголь в Україні є нижчими, ніж на вино, що стримує процес переорієнтації на підвищення питомої ваги споживання винопродукції. На відміну від цього, в країнах ЄС, навпаки горілка у 2-3 рази дорожча.

За сучасних умов, що склались, в Україні: звуження внутрішнього ринку вина та погіршення економічних умов в цілому, підприємствам слід більше уваги приділяти нарощуванню експорту своєї продукції. Внаслідок зняття зовнішніх обмежень на імпорт вина очікується посилення конкуренції на ринку, що може призвести ще до більшого погіршення ситуації у виноробній галузі, а як наслідок і у виноградарській.

Фактором, що зменшує цінову конкурентоспроможність українських вин також є великі торгівельні надбавки, що суттєво підвищують роздрібну ціну винопродукції. Знизити торгівельну надбавку можна шляхом стимулювання розширення мережі фірмових магазинів виноробних підприємств, створення вертикально-інтегрованих виноградарсько-виноробних підприємств, а також розширення горизонтальної інтеграції підприємств підкомплексу, шляхом організації регіональних виноградарсько-виноробних кластерів.

3.2 Удосконалення системи державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу

Дослідженнями встановлено, що виноградарсько-виноробний підкомплекс України в цілому та Одеської області зокрема, переживає спад виробництва, погіршення фінансових показників, різке зниження капітальних інвестицій та витрат на впровадження інновацій.

В процесі дослідження нами обґрунтована розроблена схема державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного під комплексу. Зроблено висновок, що за нинішніх умов необхідна державна підтримка виноградарства та виноробства для стимулювання, передусім, його інноваційного розвитку на основі: дерегуляції, встановлення податкових преференцій для виноробів та прямого фінансування закладки нових насаджень та наукових розробок (Рис.3.4)

Зарегульованість системи державного контролю є одним з стримуючих факторів розвитку, як зазначають багато виноградарів та виноробів. Складність процедури реєстрації, отримання дозвільних документів для ведення бізнесу в галузі та надмірний контроль значно зменшують інвестиційну привабливість виноградарства та виноробства.

Так згідно статті 2 Закону України «Про виноград та виноградне вино»: «Садіння виноградників для виноробства дозволяється лише у виноробних місцевостях із застосуванням районованих або перспективних сортів винограду відповідно до проекту, який затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства». Аналогічно органами державної влади затверджуються технічні умови та технічні інструкції виробництва вина без зазначення чіткого терміну розгляду документів.

Рис. 3.4 Схеми державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу

Джерело: розроблено автором

Все це ускладнює ведення господарської діяльності, що впливає на збільшення матеріальних затрат та витрат робочого часу.

Деякі кроки в напрямку дерегуляції відбуваються, однак і вони мають свої недоліки. В 2016 році Верховна Рада скасувала ліцензію в розмірі 500 тис.грн. на право реалізації продукції виноробства, що покращило конкурентні умови на ринку. Однак, цим кроком не враховано декількох аспектів, що мають негативні наслідки. Так, в законі не відокремлено винорадарство та його первинну переробку від виноробства, які зазвичай є окремими структурними юридичними підрозділами. Водночас встановлено, що звільняються від сплати за ліцензію компанії, які продають вино власного виробництва з власновирощеного винограду. Це позитивний крок, який стимулює розвивати виноградарство в Україні, а не купувати виноматеріали за кордоном. Однак, оскільки сільгосппідприємства мають змогу платити податки за спрощеною системою, це поставить перед виробниками вибір або переходити на загальну систему оподаткування і не платити за ліцензію, або купувати її залишаючись на спрощеній.

У 2013 році у підприємств з великими обсягами виробництва вартість зазначеної ліцензії в розрахунку на одну пляшку реалізованого вина складала:

- ПАТ “ДМК “Таврія” Херсонської області - 0,9 грн.,
- ТОВ “ПТК Шабо” Одеської області - 0,2 грн.,
- ПАТ “Коблево” Миколаївської області - 0,3 грн.,
- У підприємств з невеликими обсягами виробництва ця частка

складала:

- ТОВ “Велес” (ТМ “Колоніст”) - 58,3 грн.,
- ПрАТ “Одесавинпром” Одеської області - 27,0 грн.,
- ВАТ “Зелений гай” Миколаївської області - 24,9 грн.,
- ФГ “Курінь” Херсонської області виробило 1,2 тис. дал. вина з

власного виноматеріалу, за придбання ліцензії на оптову реалізацію цієї

продукції частка вартості вищезазначеної ліцензії у собівартості реалізованої пляшки винопродукції складала 293,1 грн.,

- ДП “Леанка” Закарпатської області, виробило 791,1 дал. вина, після сплати вартості ліцензії на оптову торгівлю повинно додати до собівартості кожної пляшки вина суму у 442,4 грн.

Для отримання ліцензії необхідно подати 140 документів, з 8 служб та інстанцій, що свідчить про надзвичайну зарегульованість процесу.

Таким чином, зменшується позитивний ефект від даних нововведень. Нівелювати його можна розповсюдженням дії системи спрощеного оподаткування на виробництво виноградного вина, з обмеженням річних обсягів продажу відповідно до груп цієї системи.

Тому, одним з основних складових реформування системи державної підтримки повинна стати дерегуляція - усунення регуляторних перешкод для інвестування в галузь. Серед основних кроків в цьому напрямі можна виділити:

- Приведення національного законодавства у відповідність до вимог ЄС, забезпечення створення та функціонування незалежних регіональних лабораторій для контролю за якістю вин для формування ефективної системи контролю якості та безпечності виноробної продукції.

- Встановлення чітких строків розгляду Міністерством аграрної політики та продовольства технічної інструкції та технічних умов випуску продукції.

- Надання можливості суб'єктам господарювання самостійно встановлювати гарантійні терміни зберігання винопродукції; проводити експертизу проектно - кошторисної документації.

- Скасування норм щодо затвердження проектної документації на створення виноградних насаджень.

- Пом'якшення умов для отримання ліцензії на первинне виноробство, для малих та середніх господарств.

- Дозвіл на рекламу вина.

На нашу думку, в умовах, що склались, однієї дерегуляції недостатньо для підтримки виноградарських та виноробних підприємств. Основою державної підтримки підкомплексу має стати зміна фіскальної політики, яка б стимулювала додаткові інвестиції, зокрема і у впровадження нововведень.

Вагомим фактором, який призводить до нерівних умов конкуренції з іноземними виробниками є припинення державної підтримки галузі, зокрема, скасування збору на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства.

Важливою проблемою, як підкомплексу, так і країни в цілому є відсутність достатніх коштів для провадження наукових розробок та впровадження інновацій у виробництво. Держава не в змозі забезпечити належне фінансування наукових установ, які належать їй. В той же час абсолютна більшість підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу є приватними. В цих умовах для стимулювання інноваційного розвитку доцільно було б впровадити звільнення від опадкування частини доходів підприємств, які будуть направлені на інноваційні розробки у державні науково-дослідні установи. В результаті підприємства-інвестори отримують право на інтелектуальну власність, а науково-дослідні установи - збільшення рівня фінансування.

Ряд українських науковців також виступають за введення пільг щодо оподаткування суб'єктів господарювання, які займаються інноваційною діяльністю в аграрній сфері [178, с.80]. Зокрема, серед можливих заходів в цьому напрямку, слід виділити: зменшення розміру бази оподаткування; встановлення податкових пільг для тих, хто вкладає кошти у інноваційний розвиток виробництва; запровадження податкових канікул на інноваційно-інвестиційні відрахування та кредити для науково-дослідних установ, навчальних закладів та підприємств інноваційної сфери діяльності.

Метою фіскальної політики по відношенню до виноградарсько-виноробного підкомплексу має стати зменшення податкового навантаження в цілому на підприємства, а також на інноваційну діяльність, яка має високий

ступінь ризику та інвестування з великим строком окупності (закладка нових виноградників, тощо), для чого необхідно:

- Відновлення збору на розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства.
- Скасування земельного податку під виноградними насадженнями до періоду плодоношення.
- Внесення змін до Податкового кодексу України для скасування авансової попередньої оплати податку на прибуток та за умови впровадження інновацій на підприємстві.
- Виключити сухе вино з переліку підакцизної продукції, згідно з європейською практикою та враховуючи, що вино є харчовим продуктом.
- Дозволити підприємствам, які займаються виробництвом виноградних вин перехід на спрощену систему оподаткування за умови використання виноматеріалів лише українського походження.
- Запровадження автоматичного відшкодування ПДВ експортерам виноробної продукції.

Наука та освіта – це ті галузі, які не можуть функціонувати без державного фінансування. Пряме фінансування наукових досліджень та інноваційних проектів повинно спрямовуватись на перудусім пріоритетні напрямки, визначені Міністерством аграрної політики та продовольства України на основі рекомендацій науковців. Також слід стимулювати фінансування наукових розробок з боку приватних підприємств.

В сучасних ринкових умовах інновації у розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу направлені на подальшу інтенсифікацію виробництва, що в свою чергу, призведе до збільшення врожайності, підвищення технологічної та економічної ефективності виробництва.

Оскільки велику частку сировини для виноробства наша держава імпортує з-за кордону, доцільно було б насамперед приділяти підвищену увагу інвестиціям у розвиток вітчизняного виноградарства, насамперед оновлення та розширення виноградних насаджень.

Досягти врахування цих пропозицій за відсутності фінансових можливостей у виноробів та стагнації ринку можливо лише за умови підтримки з боку держави, а саме цільові дотації від держави виробникам високоякісного винограду та вина в розрахунку на одиницю продукції, що дозволить підвищити середній рівень якості виробленої продукції та буде стимулом для розвитку підкомплексу в цілому.

За рахунок збору на розвиток виноградарства садівництва і хмелярства у 2009-2013 роках було виділено 657 млн. грн. на компенсацію витрат для закладки 8311 га виноградних насаджень, що становило 80,5% від загальних затрат на їх закладку (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

**Державна підтримка закладки виноградних насаджень в Україні
в 2009-2015 роках**

Рік	Всього закладено нових насаджень, га	Площа виноградників на які виділено державну підтримку		Фактичні витрати на створення виноградників, млн.грн.	Компенсація витрат на створення виноградників	
		га	%		млн.грн.	%
2009	2258,2	2729,0	120,8	282,9	211,4	74,7
2010	1967,8	2305,0	117,1	199,3	160,9	80,7
2011	1462,6	1806,0	123,5	176,8	148,7	84,1
2012	910,6	874,0	96,0	108,0	92,2	85,4
2013	895,2	597,0	66,7	49,4	44,0	89,1
2014	396,8	-	0,0	х	х	х
2015	154,0	-	0,0	х	х	х

Джерело: складено за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України

Для порівняння, в країнах ЄС - дотації виноробам складають 1 євро за 1 л виробленого вина, а на корчування старих виноградників і насадження нових - 7500 євро на 1га. В Росії відшкодовують 50% акцизного збору з продажу алкоголю на розвиток садівництва та виноградарства. В Голландії - компенсація 50% вартості імпортованих плодкових саджанців та 50% кредитів на будівництво холодильників. В Ізраїлі - експортерам аграрникам протягом 3 років компенсується 50% кредитних коштів, використаних на створення теплиць, холодильників і багаторічних насаджень. В Польщі - 100 тис. євро

виділяється на закладення багаторічних насаджень, придбання техніки, будівництво холодильників тощо.

Таким чином, основними кроками безпосередньої фінансової підтримки інвестування у інновації мають бути:

- Забезпечення бюджетного фінансування діяльності галузевих науково-дослідних та науково-освітніх установ за визначеними пріоритетними темами наукових досліджень.

- Організація відкритих конкурсів наукових розробок з передбаченням державного фінансування переможцям.

- Співфінансування наукових розробок з приватними інвесторами в державних наукових установах та впровадження інновацій на основі них.

- Розробка та прийняття державної цільової програми підтримки та мікрокредитування впровадження нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції підприємств з невеликими потужностями й обсягами виробництва та фермерських виноградних господарств.

- Компенсація частини вартості закладки нових виноградних насаджень вітчизняних сортів.

Таблиця 3.4

Потрібний об'єм інвестицій у виноградні насадження

Показники	На рівні років:			
	2015	2009	2000	1990
Площа виноградних насаджень, тис.га	45,4	57	67	120
Площа щорічної закладки насаджень, га	2270	3430	4430	9730
Об'єм інвестицій у виноградні насадження, млн. грн	681	1029	1329	2919

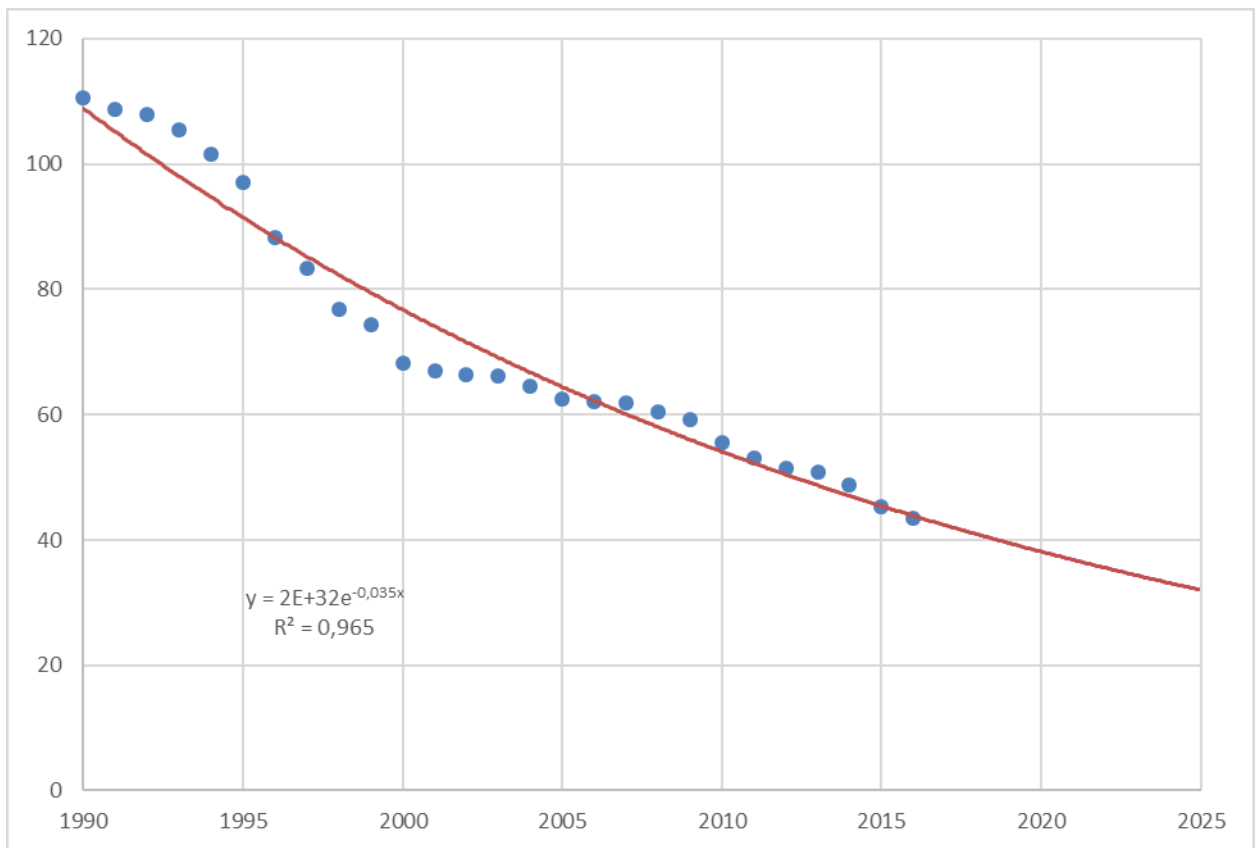
Джерело: розраховано автором

Дослідженнями доведено, що для підтримки площі виноградних насаджень на стабільному рівні необхідно 20% молодих насаджень від усієї площі. Таким чином, можемо розрахувати площі виноградних насаджень, які необхідно щорічно закладати для збереження рівня 2015 року, а також необхідний об'єм інвестицій при середній вартості закладки та обслуговування 1 га молодих насаджень – 300 тис. грн. (таблиця 3.4).

Для ефективного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, забезпечення сировинною виноробних підприємств, потрібно планувати збільшення площ виноградників, тому також розрахуємо показники для досягнення протягом наступних 10 років площі виноградних насаджень рівня 2009 року, 2000 року, та 1990 року.

На основі даних про динаміку виноградарських насаджень з 1990 по 2016 роки можемо спрогнозувати їх розмір на перспективу за умови збереження існуючих тенденцій. Нами обрана експоненційна функція, яка є адекватною на 96,5%. На основі даного прогнозу можемо зробити висновок, що до 2025 року площа виноградних насаджень в Україні скоротиться до 32 тис. га., що свідчить про необхідність державної підтримки.

Рис. 3.5 Прогнозування площі виноградних насаджень на перспективу, тис.га

Джерело: розраховано автором

Розглянемо за умовами запропонованого нами, повторного впровадження збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства об'єми державної підтримки за трьома варіантами: 1. При ставці 1% від

об'єму роздрібної торгівлі алкоголем- мінімальний рівень за умови загального тренду до зменшення податкового навантаження, 2 варіант- при ставці 1,5%, яка діяла до 2015 року, та 3 варіант - 2%, максимальний на нашу думку рівень, враховуючи відносно низькі ціни на міцні горілчані напої порівняно з країнами ЄС.

Базою для оподаткування відновленого збору є обсяги реалізації алкогольних напоїв, які у 2013-2015 роках коливались від 27 до 21 млн.грн. Для розрахунку ми взяли середній показник за ці роки. За трьома варіантами доходи від введення збору коливатимуться від 116 млн. грн. до 231 млн. грн. За умови, що 40% від даних доходів спрямується на копенсацію закладки виноградників, площа нових насаджень становитиме мінімально за 1 варіантом і 100% компенсацією – 385,3 га та максимальньо за 3 варіантом 770,7 га та за умови 50% компенсації - 1541,3 га.

Таблиця 3.5

Державна підтримка закладки виноградних насаджень в перспективі

Показники	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Обсяги реалізації алкогольних напоїв в середньому за 2013-2015рр, млн. грн	28900,0	28900,0	28900,0
Доходи від збору на розвиток виноградарства, хмелярства та садівництва, млн.грн	289,0	433,5	578
Обсяг державної підтримки підтримки виноградарства, млн. грн	115,6	173,4	231,2
Площа закладки нових насаджень за умови 100 % держ фінансування, га	385,3	578,0	770,7
Площа закладки нових насаджень за умови 50 % держ фінансування, га	770,7	1156,0	1541,3

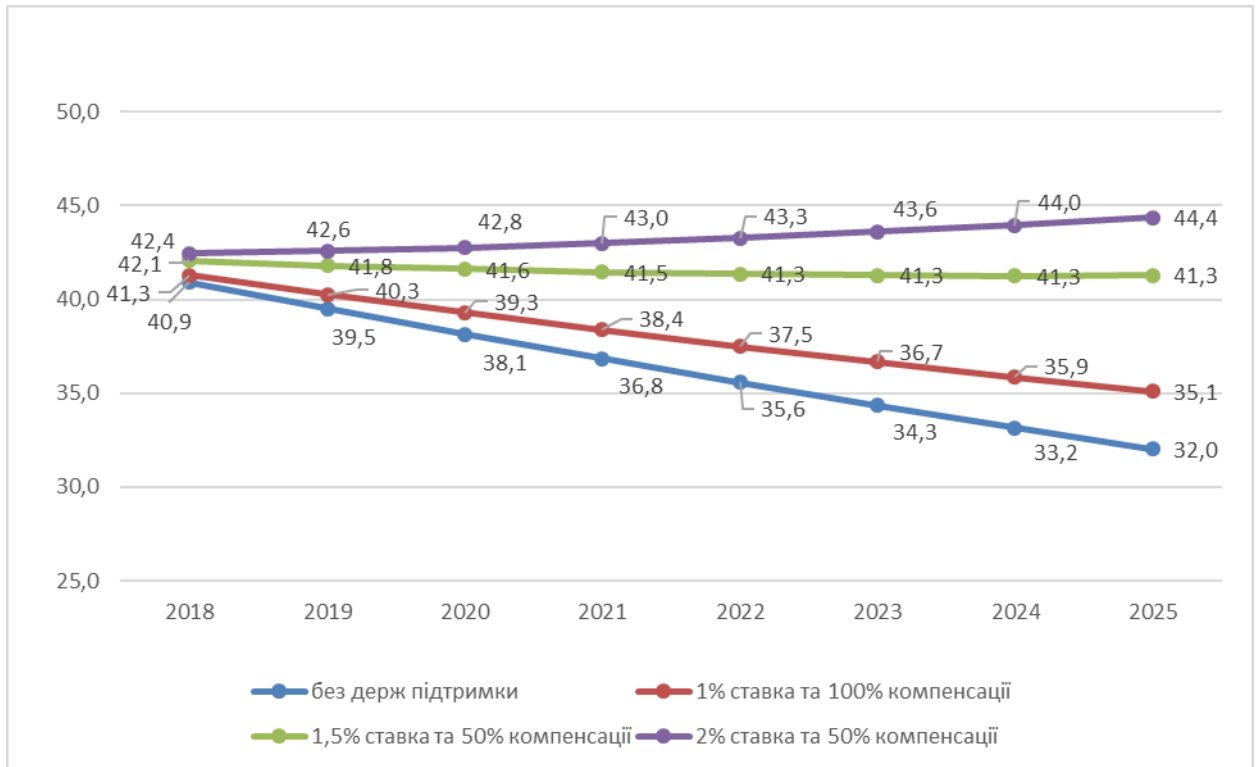
Джерело: розраховано автором

Ми пропонуємо, як пріоритетний 2 варіант ставки оподаткування, який з одного боку є компромісним, а з іншого, вже використовувався на практиці багато років і знайомий підприємцям.

Розмір компенсації при цьому встановити 50%, що відповідає практиці в деяких країнах ЄС. За цих умов площа щорічно обновлюваних виноградних насаджень може досягти 1156 га. В результаті в найближчи 8 років площі виноградних насаджень стабілізуються на рівні 41-42 тис. га (рис.3.6). А у

віддаленій перспективі можливо досягнення та перевищення рівня 2009 року по площам виноградних насаджень – 57 тис. га.

При посиленні державної підтримки існує ризик підвищення зловживань. Для попередження цього, на наш погляд, надання будь-якої підтримки повинно бути обумовлено досягненням чітких цілей. Крім того, слід обмежити обсяги підтримки одного виробника.

Рис. 3.6 Динаміка площ виноградних насаджень на перспективу за умови державної підтримки, тис. га

Джерело: розраховано автором

Отже, в умовах обмеженості фінансових ресурсів державна підтримка виробників виноградарсько-виноробної продукції має бути спрямована на вирішення найважливіших проблем, а саме: сприяння інноваційному розвитку галузі, шляхом інвестування в освіту, науку, стимулювання внутрішнього попиту та пропозиції, дерегуляцію виробництва і реалізації продукції, тощо.

3.3 Стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу з урахуванням зарубіжного досвіду

Традиційна (або конвенційна) технологія вирощування винограду передбачає, що для підвищення ефективності його вирощування необхідно збільшення питомих капітальних витрат для підвищення рівня механізації, автоматизації виробництва, внесення додаткових добрив, використання засобів захисту тощо. Саме такий напрям розвитку характерний для виноградарства України.

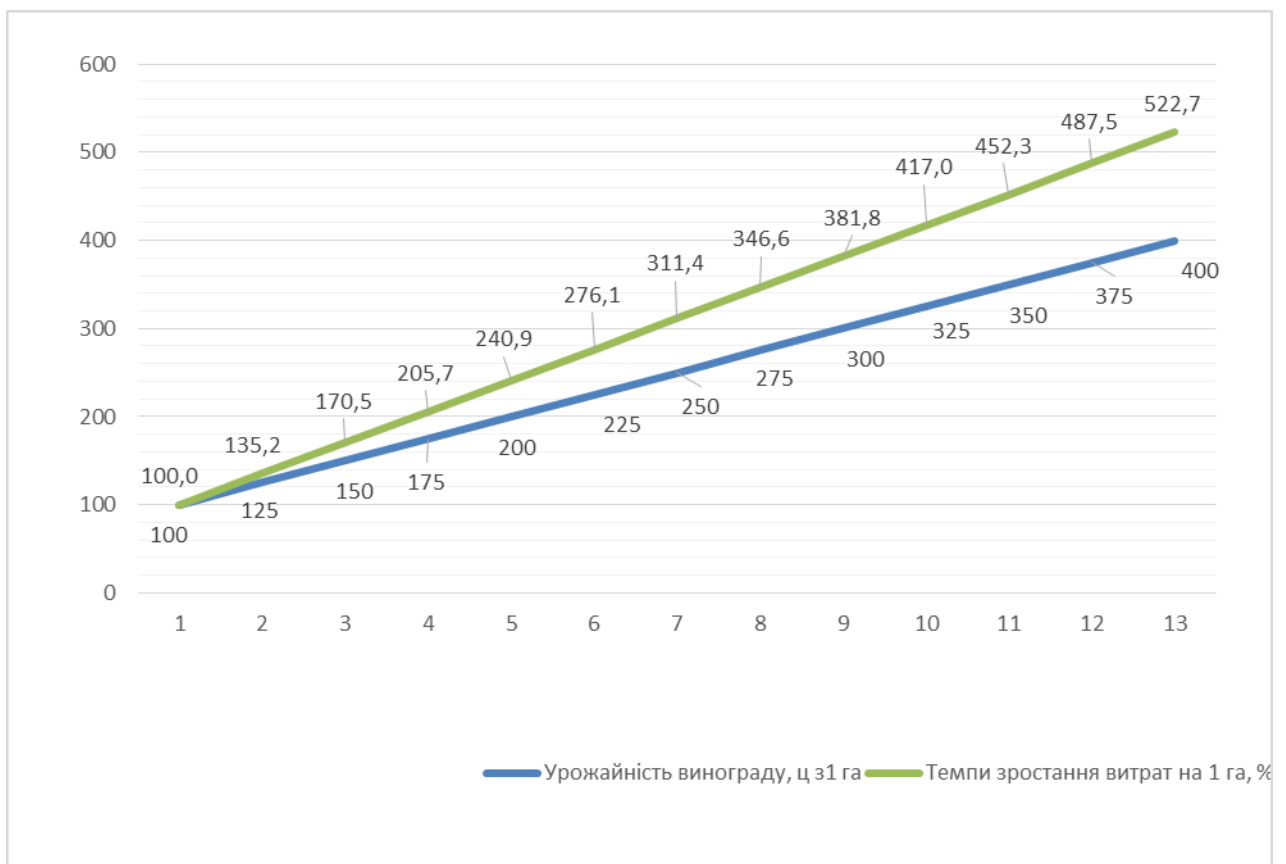

Рис.3.7 Залежність урожайності винограду від витрат на 1 га за рівнянням регресії

Джерело: розраховано автором

На основі даних по Україні в цілому за період з 2000 по 2015 рік (Додаток О) ми провели кореляційно-регресійний аналіз залежності урожайності винограду від затрат на його вирощування в розрахунку на 1 га, а також на основі отриманих даних спрогнозувати затрати необхідні для

підвищення врожайності до рівня провідних виноградарсько-виноробних країн: 250-350 ц з 1 га.

Коефіцієнт кореляції R дорівнює 0,889 (Додаток П), що свідчить про залежність рівня врожайності на 88,9% від рівня витрат на 1 га, а коефіцієнт детермінації R -квадрат (0,791) про те що зміни врожайності на 79,1% пояснюються зміною витрат на 1 га.

За допомогою отриманного рівня залежності двох величин $y=29,03+0,003x$ можемо спрогнозувати, що для досягнення врожайності 200 ц з 1 га, витрати на 1 га мають становити 60 тис. грн., а при 95 тис. грн. на 1 га буде досягнуто врожайність 300 ц з 1 га. Такі витрати перевищують сучасний їх рівень в 3 та 5 разів відповідно.

На основі даних рис. 3.7. можемо зробити висновок про випереджуюче зростання витрат порівняно з досягнутою врожайністю. На нашу думку, таке підвищення затрат на вирощування винограду для вітчизняних господарств на сучасному етапі розвитку та в найближчій перспективі не відповідає їх фінансовій спроможності.

Тому, основним завданням, яке стоїть сьогодні перед підприємцями, науковцями та органами влади є необхідність формування в Україні вже у найближчій перспективі інноваційної моделі розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, спроможної забезпечити його стійке зростання.

Саме інновації можуть стати тією рушійною силою, яка спроможна подолати відмінності в особливостях функціонування підприємств виноградарсько-виноробної галузі нашої держави та розвинених країн. Перед виробниками відкриваються можливості вивчення досвіду зарубіжних компаній, впровадження новітніх, або значно вдосконалених технологій і процесів, нових методів маркетингу та організаційних методів у діяльність підприємства з метою досягнення високого рівня якості продукції та виходу на міжнародний ринок.

Метою визначення стратегічних напрямів є розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу, як високоефективної конкурентоспроможної на

внутрішньому і зовнішньому ринках галузі економіки, що забезпечує вирощування винограду в обсягах, достатніх для забезпечення переробних галузей, зокрема виробництва високоякісного вина та задоволення потреб населення.

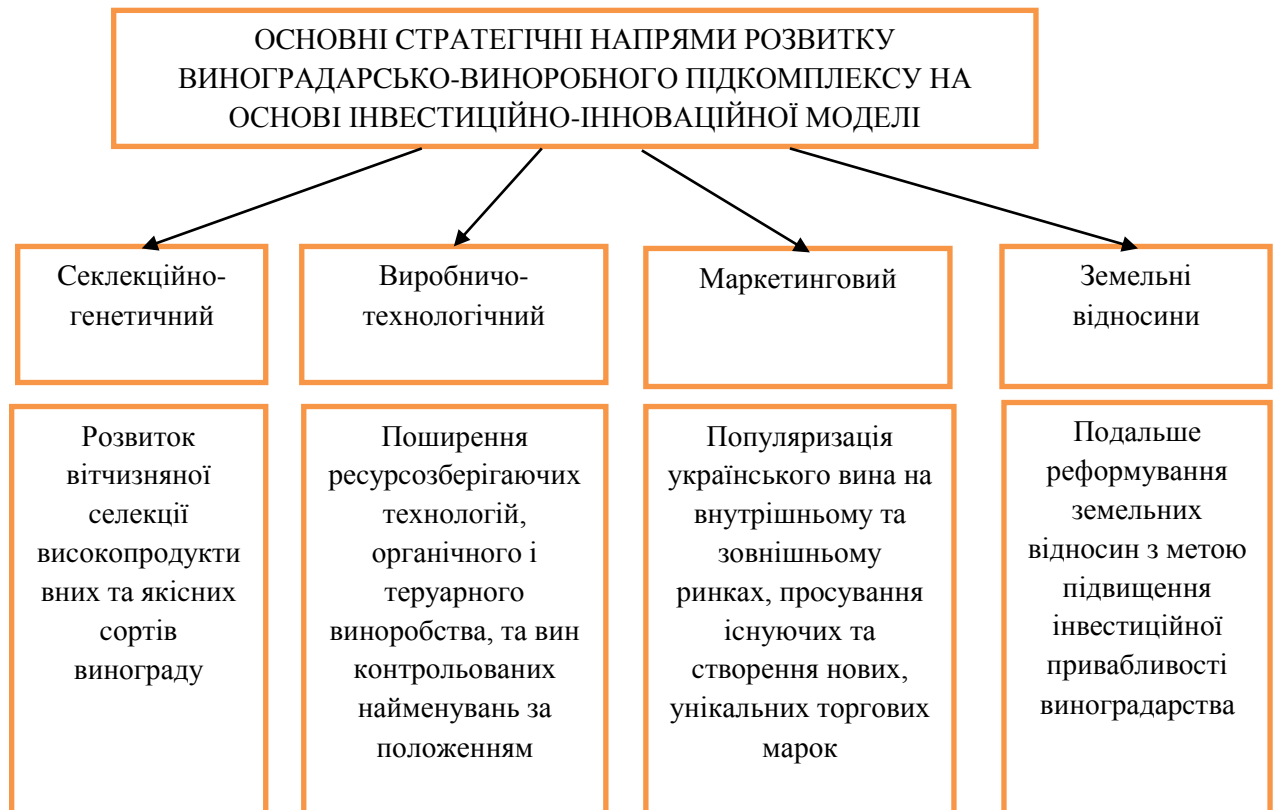

Рис. 3.8 Основні стратегічні напрями розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу на основі інвестиційно-інноваційної моделі

Джерело: розроблено автором

Нами сформульовані основні стратегічні цілями розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, з урахуванням зазначеної мети (рис.3.8). Більш докладно їх можна сформулювати так:

13. Збільшення обсягів виробництва виноградарської продукції для повного забезпечення виноробної промисловості та ринку столового винограду, доведення рівня споживання населенням відповідних харчових продуктів до науково-обґрунтованих норм та суттєвого нарощення обсягів її експорту.

14. Розширення виробництва органічної продукції.

3. Збільшення експорту виноробної продукції.

4. Підвищення дохідності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу.

5. Підвищення продуктивності та оплати праці у виноградарстві та виноробстві.

6. Підвищення продуктивності виноградарства через забезпечення раціонального ведення виробництва та запровадження наукових засад землекористування та ведення його з урахуванням регіональних особливостей.

7. Забезпечення дохідності вирощування винограду та виробництва вина шляхом удосконалення економічних відносин та ефективного регулювання ринку.

8. Завершення земельної реформи шляхом формування ринку земель сільськогосподарського призначення і забезпечення їх раціонального використання та включення вартості землі в економічний оборот як прибуткоутворюючого фактору.

9. Розвиток різних форм господарювання та інтеграції виробництва у напрямі формування великотоварних, середніх та малих господарських структур з урахуванням їх можливостей щодо раціонального використання земель та інших засобів виробництва, галузевих та регіональних особливостей ведення господарства.

10. Техніко-технологічна модернізація виноградарсько-виноробного виробництва шляхом залучення інвестицій з інших галузей національної економіки та прямих іноземних інвестицій, удосконалення форм, напрямів, розмірів і важелів державної підтримки відтворення матеріально-технічної бази підкомплексу.

11. Розвиток ринку виноградарсько-виноробної продукції для забезпечення доступу сільськогосподарських товаровиробників до організованих каналів збуту продукції з прозорими механізмами ціноутворення, удосконалення ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та продовольство на основі забезпечення рівня дохідності

сільськогосподарських товаровиробників, достатнього для розширеного відтворення виробництва.

12. Формування сприятливого фінансово-кредитного середовища через забезпечення товаровиробників необхідними обсягами фінансових ресурсів для розширеного відтворення та інноваційного розвитку, фінансової стабільності та конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

13. Інвестиційне забезпечення реформаційних перетворень на селі через розвиток механізмів забезпечення розвитку матеріально-технічної бази виноградарських та виноробних підприємств, формування власних джерел фінансування інвестицій товаровиробників та їх залучення з інших галузей економіки та зарубіжних країн на фінансових ринках, а також населення.

14. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі шляхом створення ефективної системи формування, обробки та передачі (надходження) обліково-аналітичної інформації для своєчасного ухвалення ефективних рішень на всіх рівнях управління розвитком аграрного сектору економіки.

15. Формування ефективної системи інноваційного забезпечення виноградарсько-виноробного виробництва шляхом створення сприятливих інституційних умов для розвитку інститутів продукування і впровадження інновацій, а також передумов для впровадження інноваційної моделі розвитку галузі.

16. Розширення зовнішньоекономічної діяльності шляхом підтримки експорту, створення сприятливих умов для його розвитку, захисту вітчизняного товаровиробника на світовому ринку.

17. Удосконалення статистичного спостереження за інвестиційною та інноваційною діяльністю у виноградарсько-виноробному підкомплексі, для чого необхідна організація Державною службою статистики України збору інформації по закладки нових виноградарських насаджень в

домогосподарствах, обсягів, напрямів та джерел інвестицій та інновацій на сільськогосподарських підприємствах.

Угода про асоціацію з ЄС також торкається назв багатьох напоїв з вина, зокрема географічних, які захищені європейським законодавством: коньяк, шампанське, херес, тощо. Їх ще можна буде використовувати на протязі 10 років, для продажу в Україні. Важливо забезпечити виконання угоди про зону вільної торгівлі України з ЄС у частині надання виноробній галузі України технічної допомоги для модернізації та виведення на ринок нових торгових марок виноробної продукції.

В даній угоді передбачено, що в Україні мають охоронятися європейські географічні назви, а за кордоном – українські. У додатках до договору наведено невеликий список географічних назв, за якими у нашої країни зберігається пріоритет. Наприклад, "Чорноморський", "Аркадія", "Славута", "Таврія", і навіть "Шампань" (так називається село в Черкаській області).

Однак, на сьогодні українськими виноробами вживається десять географічних назв, які походять з інших європейських країн, а саме: із Франції - Шампанське, Коньяк, Кальвадос, Кагор, із Португалії - Портвейн, Мадера, з Іспанії - Херес, Малага, з Угорщини - Токай, з Італії - Марсала.

Багато країн зберегли у себе, назву "коньяк". Наприклад, Вірменія зуміла домовитися з Францією, яка дозволила їй використовувати слово "коньяк" в назві своєї продукції. Винороби США, які зіткнулися з аналогічними вимогами СОТ, використовують назву California Champagne – "Каліфорнійське шампанське". Також у нас в країні вже випускається ігристе вино «Шампанське України».

Однак, на нашу думку вітчизняним виробникам слід сконцентруватись на розвитку власних брендів і торгових марок, особливо це стосується експорту нашого вина, адже набагато краще буде сприйматись оригінальна продукція з власною назвою та історією, а не чергова закордонна копія відомого бренду.

Серед основних завдань розвитку вітчизняної галузі виноробства є створення і просування вітчизняних унікальних торгових марок з використанням українських географічних та сортових назв.

Власні бренди, торгові мароки, сировинною основою яких будуть технічні сорти винограду власної селекції є однією з головних умов успішного розвитку виноградарсько-виноробної галузі України. Використовуючи переважно сорти закордонного походження українська продукція має мало шансів на успіх на світовому ринку, адже справді популярною може стати лише унікальна продукція, яка вирізняється своїми унікальними особливостями, які підкреслюють місце та країну її походження, історію і культуру виробництва.

Такої ж думки дотримується велика частина провідних Українських вчених виноградарів та виноробів [20]. Створення конкурентоспроможного унікального вина можливо лише за рахунок використання у виробництві традиційних сортів, вітчизняного походження (Фетяска, Тельті-Курук, Одеській чорний, Сухолиманський білий), а також сортів нової селекції, які вирізняються широким ароматним профілем (Рубін Таїровський, Ярило, Аромантний, Загрей та ін.)

Відчизняними вченими-селекціонерами проведена велика робота по вирощуванню нових сортів та гібридів винограду. Зокрема ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. Таїрова пропонує великий перелік своїх розробок з яких виробляє вино, зокрема столові: «Сухолиманське біле», Одеський чорний» з одноіменних сортів винограду, «Великий Фонтан» з Сухолиманського білого та Мускату Одеського, «Скіфське» з Одеського чорного та Рубіну Таїровського, десертні: «Стара Шаланда» з Сухолиманського білого, «Овідій» з Мускату Одеського. Оригінальністю вирізняється міцне біле вино «Біттер Український», який виробляється з виноматеріалу Сухолиманський білий з додаванням настою лікарських трав.

Особливо важливими для підняття престижності вітчизняного вина є випуск власних марочних вин, зокрема таких, як: «Тіра-2500 Ювілейне», яке

виготовляється з сортів винограду вітчизняної селекції: Овідіопольський, Іскорка і Загрей та «Хаджибей» виготовляється з сортів винограду Сухолиманський білий і Ркацителі. Виробництво продукції вищої якості дозволяє збільшити асортимент оригінальних вин України.

Для вирішення низки питань виноградарсько-виноробної галузі України необхідно удосконалення законодавчої бази та узгодження українського законодавства з міжнародною нормативно-правовою базою – постановами ЄС, що стосуються організації винного ринку, правил впровадження захищених найменувань за походженням та географічних зазначень у сфері винопродукції, правил застосування категорій винопродукції та виноробних практик, визначення потенціалу виробництва та контролю у винному секторі.

У світовій практиці статус «вина контрольованих найменувань за походженням» (вина КНП) надається тільки винам найкращої якості, походження і виробництво яких регламентується законодавчими актами та контролюється державою.

Першою виробляти вина КНП розпочала Франція, і в даний час в країнах ЄС діє єдинна система, заснована на французькому підході. Регламенти Європейського Союзу регулюють стандарти загального характеру, а кожна країна ЄС встановлює додатково свої вимоги, так як продукти, що мають географічні назви, повинні пройти державну реєстрацію.

У Франції вина контрольованих найменувань за походженням (Appellation d'Origine Controllee, АОС) є вищою категорією французьких вин і можуть проводитися тільки в певній географічній зоні - апеласьоне. Контролює цей процес Національний інститут походження та якості (ІNAО), який відповідає за контроль всієї французької сільськогосподарської продукції з захищеним географічним статусом, підпорядковується уряду і є структурним підрозділом Міністерства сільського господарства Франції.

Португалія стала першою країною після Франції, яка географічно точно розмежувала області виноробства і класифікувала виноградники.

Прорив Нової Зеландії припадає на 70-ті роки минулого століття, коли виріс попит на сухі вина. Це змусило переглянути в країні політику культивованих сортів винограду і стало імпульсом до пошуку нових методів обробки виноградної лози. У Новій Зеландії виділено 11 виноробних регіонів. Вино, вироблене на території Нової Зеландії, іменується просто New Zealand. Наступний рівень контрольованих найменувань за походженням - це два острови, Північний і Південний. Вони, в свою чергу, діляться на ряд дрібних виноробних регіонів.

Діяльність в області виноградарства і виноробства Грузії регулює Департамент лози і вина - "Самтрест", державний контроль за діяльністю якого здійснює Міністерство сільського господарства і продовольства Грузії. У Грузії виділені основні сировинні зони - Західна і Східна, підзони: Кахеті, Картлі, Імереті, Рача-Лечхумі, зона Чорноморського узбережжя. У країні діє Закон «Про виноградну лозу і вина».

Крім цього, законодавчі акти про виноградарство, про виробництво вина і його обороти, а також про державну підтримку виноробної галузі діють в таких країнах, як Австрія, Вірменія, Аргентина, Болгарія, Бразилія, Дагестан, Іспанія, Італія, Молдова, Росія, Словаччина, Уругвай, Чехія, Швейцарія та ін.

В Україні основним нормативним документом, який регламентує виробництво вин, є Закон України «Про виноград та виноградне вино», в якому представлена класифікація вин, що передбачає категорію вин КНП[46]. Згідно цього Закону вина контрольованих найменувань за походженням затверджуються Міністерством аграрної політики та продовольства України за поданням самих виноробних підприємств. 26 грудня 2012 року Міністерством аграрної політики та продовольства України були затверджені два важливі документи, що регламентують виробництво вин КНП: Положення «Виноградні вина контрольованих найменувань за походженням», а також «Методика контролю якості винограду, процесу виробництва, якості та ідентифікації виноградних вин контрольованих

найменувань за походженням». Дані документи визначають вимоги до вин контрольованих найменувань за походженням, процедуру присвоєння винам даного статусу, систему контролю виробництва та якості вин КНП.

Зазначені положення та методика були спільно розроблені Національним інститутом винограду і вина «Магарач» Національної академії аграрних наук України та ТОВ «Промислово-торговельна компанія Шабо». Законодавчо встановлено, що статус вин КНП надається тільки кращим винам, виготовлення яких забезпечено стійкою сировинною базою та які мають високу якість протягом не менше 5-ти років випуску. Всі стадії виробництва вин даної категорії повинні здійснюватися на підприємстві, розташованому в строго регламентованому географічному місці вирощування винограду.

До вин контрольованих найменувань за походженням відноситься елітне сортове вино Тельті-Курук.

Тельті-Курук – давній автохтонний сорт винограду теруару Шабо. Бере свій початок з часів «турецького періоду» Шабо. У перекладі з турецької означає «лисячий хвіст» за специфічну форму грона, що нагадує хвіст лисиці. Сьогодні в Шабо збережено понад 40 га виноградників. Збереження й розвиток цього аборигенного сорту винограду – соціальна відповідальність виноробів ТОВ «Промислово-торговельна компанія Шабо». Для збереження цього сорту розроблено спеціальну довгострокову програму [109].

Одним з пріоритетних напрямів розвідку малого виноробства є виробництво теруарних вин. Теруарні вина - це вина, контрольовані за походженням, в букеті яких стабільно помітні особливості, загальні для вин з певної території, тобто ґрунтово-кліматичні умови та традиції і особливості технології виробництва вина.

Необхідна зміна вектору розвитку, що базується на використанні переважно природних ресурсів, до розвитку на основі знань та інформації. Слід істотно трансформувати вітчизняні інституціональні умови ведення бізнесу, сформувати сприятливий інноваційний клімат, здійснити прорив у

сфері використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, як у сфері відтворення знань, так і в галузях, що використовують нововведення [83, с. 308].

Іншим світовим трендом, який варто розглядати є використання оригінальних технологій виробництва вина, що дозволять отримувати екологічно чисту продукцію з підвищеними показниками безпеки. Зокрема одним з найперспективніших та інноваційних напрямів розвитку виноградарства в Україні є органічне виноградарство. На відміну від традиційного органічне, або екологічне виноградарство, передбачає повну відмову від застосування мінеральних добрив та хіміко-синтетичних засобів захисту рослин. Основною ідеєю органічного виноградарства є зменшення шкідливого впливу, який сучасне агровиробництво чинить довкіллю та людині.

За визначенням об'єднання виробників органічних вин з Франції органічне виноградарство засноване на підтримці родючості ґрунту, без використання синтетичних пестицидів, хімічних добрив та генно-модифікованих організмів [183].

На сьогодні у Європі за органічними принципами господарювання обробляють близько 231,4 тис. га виноградників (89% площі органічних виноградників світу), з яких 79 тис. га знаходяться в Іспанії, 62 тис. га — у Франції, 53 тис. га — в Італії, 7 тис. га — у Німеччині. За методами господарювання органічне виноградарство поділяється на біодинамічне та біо-органічне [107].

В основі біодинамічного виноградарства лежить антропософія, заснована австрійським філософом Рудольфом Штайнером. Відповідно до керівних принципів біодинамічного господарства мають щорічно застосовувати на всій площі препарати на основі рогів корів, гною та мінералів. Препарати ритмічно перемішують із водою — «динамізують» — і вносять у ґрунт або як позакореневе підживлення.

Однак, вплив специфічних «біодинамічних» методів виноградарства, особливо у зв'язку з окультними космічними силами не можна перевірити науковими методами. Тому немає доказів того, що додавання цих препаратів поліпшує якість рослини або ґрунту або сприяє підвищенню якості та урожайності винограду.

На відміну від біодинамічного виноградарства вимоги та стандарти якості в біоорганічному виноградарстві є менш суворішими, крім того, тут не застосовують біодинамічні препарати.

В умовах органічного виноградарства можливе вирощування численних сортів культури. Проте найбільш доцільним є вирощування гібридних сортів винограду, бо вони, порівняно із традиційними європейськими сортами, володіють вищою резистентністю до більшості грибних хвороб. Сучасна селекція на сьогодні вивела такі сорти, і деякі з них упроваджені у виробництво. Резистентні сорти не лише стійкі, а й пропонують майже весь смаковий спектр класичних сортів — від сортів типу Рислінгу до сортів для виготовлення південного червоного вина.

В кожній країні із розвинутим виноградарством існує багато подібних сортів: Регент, Сафіра, Йоханітер, Соляріс (Німеччина), Біанка, Алетта, Шардонель (Угорщина), Каберне Юра, Каберне бланк, Пілотін (Швейцарія), Шамборсін, Тріумф Ельзасу, Відал бланк (Франція) тощо.

Як ми зазначали вище у 2 розділі в Україні розроблений модуль екологічного виноградника, який включає в себе нові сорти: Ароматний, Рубін Таїровський, Іскорка, Овідіопольський, Мускат Одеський, Загрей, Ярило та ін. Такі сорти характеризуються стійкістю до морозів (- 24, - 26 С) і грибних хвороб (від 7 балів і вище), що забезпечує створення життєздатного, рентабельного насадження екологічного виноградарства. Додатковий дохід від данного модуля становить понад 300 грн. за 1 га.

На відміну від традиційних господарств, де міжряддя виноградників становлять 1,6–2 м, в екологічних господарствах міжряддя сягають 2,3–2,4 м

і більше. Це робиться задля того, щоб збільшити провітрюваність рядів і таким чином зменшити ризик ураження рослин грибними хворобами.

Оскільки ґрунт є важливим елементом екосистеми, в органічному виноградарстві йому відводиться вирішальна роль. Відмова від використання мінеральних добрив і гербіцидів підтримують його структуру й стан у природній формі. Система утримання ґрунту виноградника напряду залежить від ґрунтово-кліматичних умов конкретного регіону.

Основною вимогою системи удобрення в органічному виноградарстві є збереження природної родючості та біологічної активності ґрунту або їх підвищення. Через те, що в органічному виноградарстві не застосовують легкокорозчинні синтетичні добрива, велике значення має посів сидератів, особливо бобових і рослин із глибокою кореневою системою, а також внесення органічних добрив. Після заорювання сидератів ґрунті мікроорганізми переробляють рослинну масу разом із ґрунтовими мінералами, утворюючи гумус. Залежно від сезону можливе використання у сівозміні такого переліку сидератів: весна (короткотермінове вирощування гірчиці, фацелії, бобів, шпинату); літо-осінь (післяжнивне вирощування гороху, ярої вики, люпину, фацелії, олійної редьки, гірчиці); весна-літо (пів-або однорічний висів конюшини, вівса, суміші гороху, вики та вівса); осінь (посів озимої вики та жита, озимого ріпаку).

Додаткове внесення мінеральних добрив можливе, якщо поживні речовини, внесені з органічними добривами, є недостатніми або їх склад незбалансований. Якщо встановлено дефіцит магнію, калію, фосфору або кальцію, можливе внесення важкорозчинних мінералів. Добрива мають бути в переліку постанови ЄС, також їх має визнавати контролюючий орган.

Органічне виноградарство з використанням традиційних сортів через грибні хвороби (*Plasmopara viticola*, *Oidium tuckeri*) без інтенсивних методів захисту є неможливим. Тому захист винограднику через обмежені можливості захисних засобів потребує найвищої уваги протягом усієї вегетації. Успішний захист рослин вимагає від керівників господарств

глибокого знання біології виноградної лози, а також хвороб і шкідників, впливу на них кліматичних факторів і їх екологічні взаємовідносини.

На додаток до суворо регламентованих засобів захисту рослин в органічних господарствах є засоби для зміцнення рослин, які створюють власну категорію в законі для захисту рослин. Після того як виявиться, що засіб має прямий вплив на шкідника або патогена, він може класифікуватися в категорію засобів захисту. І хоча величина урожаю, який отримують органічні господарства, є значно меншою, ніж у звичайних виробників, усе-таки цей недолік компенсується ціною екологічної продукції, що є майже вдвічі вища, ніж у звичайних виробників [107].

Оскільки виноградарство є з довготривалим поверненням інвестицій, важливим є розширення ринку банківського кредитування шляхом створення Державного земельного іпотечного банку та впровадження механізму застави земельних ділянок під насадженнями та прав оренди на них.

Дослідженнями встановлено, що виноградарство вирізняється багаторічним циклом формування насаджень, високою трудо- і капіталоемністю, специфічністю технічного оснащення, що вимагає від товаровиробника вкладення значних фінансових та інших ресурсів упродовж декількох років, без будь-якої віддачі. За розміром трудових витрат на 1 га плодоносних насаджень в цілому по суспільному сектору України виробництво винограду (навіть при дуже низьких урожаях) має у 10 разів більшу трудомісткість на 1 га у порівнянні з вирощуванням зернових культур і соняшнику. По матеріально-грошових витратах на одиницю площі це співвідношення складає відповідно 3-4 рази.

Фактором, який підвищує капітало-, матеріало- і трудомісткість виробництва винограду в Україні в останні роки є те, що велика частина насаджень є старою, малопродуктивною і потребує списання. Тому, одним з основних завдань на нинішньому етапі розвитку галузі є реконструкція наявних площ насаджень. При цьому, для забезпечення найбільш

ефективного вкладення коштів у дану капіталоємну галузь нові посадки треба концентрувати у провідних, найбільш міцних виноградарських господарствах країни.

Для усунення негативних явищ виноградарства та виноробства Одеської області, які ми дослідили у другому розділі, а також підвищення ефективності ведення і виявлення перспективних напрямів розвитку галузі ННЦ «Інститут виноградарства та виноробства ім. В. Є. Таїрова» разом з Департаментом агропромислового розвитку Одеської державної адміністрації та відповідно до «Програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року» розробив Регіональну програму розвитку виноградарства і виноробства Одеської області на період до 2025 року. В Програмі обґрунтовані шляхи і способи вирішення існуючих проблем, що повинно забезпечити призупинення негативних процесів, стабілізацію і подальший розвиток виноградарсько-виноробної галузі в регіоні [24].

Згідно Програми розвиток галузі забезпечується шляхом:

- проектування і закладання нових насаджень на основі сучасних наукових розробок, насамперед, детального комплексного аналізу агроекологічних умов за методикою ампелоекологічних досліджень;
- складання і ведення кадастру виноградників;
- нарощування обсягів виробництва садивного матеріалу винограду вищих селекційних категорій якості, з метою створення сучасних довговічних і високопродуктивних виноградників;
- проведення виваженої сортової політики, при цьому, при закладанні насаджень провідне місце повинні займати виключно кращі клони районуваних сортів;
- впровадження інтенсивних, ресурсозберігаючих технологій закладання і догляду за насадженнями;

- стимулювання розвитку виноградарства в фермерських господарствах, які можуть швидко наситити ринок столовим виноградом та виробляти високоякісні вина місцевості;

- налагодження виробництва спеціалізованої виноградарської техніки на базі ННЦ “ІВіВ ім. В. Є. Таїрова” та промислових підприємств області;

- нарощування виробництва столового винограду, збільшення пропозиції свіжого винограду на внутрішньому ринку, здійснення заходів по створенню оптових ринків сільськогосподарської продукції;

- впровадження зваженої цінової політики на ринку технічного винограду з урахуванням економічних інтересів, як виноградарів так і виноробів;

- здійснення заходів щодо технічного переоснащення підприємств первинного та вторинного виноробства на основі комплексної механізації та автоматизації технологічних процесів;

- створення ефективної системи забезпечення галузі кваліфікованими кадрами шляхом підготовки фахівців за цільовим направленням, розширення практики інформаційно-консультаційного обслуговування виноградарських підприємств;

- налагодження страхового механізму утримання виноградних насаджень, через залежність їх продуктивності та якості одержаного врожаю від погодних умов;

- впровадження контролю якості вина та виноробної продукції;

- поглиблення науково-методичного забезпечення галузі, розповсюдження науково-технічної та комерційної інформації.

З метою реалізації зазначених заходів, як по окремим підприємствам - товаровиробникам, а також і в цілому по галузі потрібні великі обсяги капітальних вкладень, а саме - на закладання виноградних насаджень, їх оновлення та реконструкцію, інтенсифікацію технології виробництва в галузі тощо. Все це можливе за рахунок використання власних джерел на розвиток

виробництва, а також додаткових інвестицій як з боку держави та інших суб'єктів.

В якості напрямів підвищення привабливості виноградарських і виноробних підприємств, як об'єктів інвестицій та додаткового залучення інвестицій, можемо виділити подальше реформування земельних відносин в аграрній сфері.

Таблиця 3.6

Витрати на закладення та експлуатацію протягом 4-х років 1 га винограду за умови оренди землі або її придбання без крапельного зрошення.

Схема посадки/ саджанці	Витрати на 1 гектар, тис. грн.				Середня нормативна грошова оцінка 1 га, тис. грн	Орендна плата за рік, тис. грн	Загальні витрати з купівлею землі за 4 роки, тис. грн	Загальні витрати з орендою землі за 4 роки, тис. грн	Відношення витрат за умови купівлі до витрат за умови оренди землі, %
	підготовка ґрунту та посадка	спорудження шпалери	догляд за насадженнями (з розрахунку на рік)	всього					
3 x 1,5									
сертифіковані	31,6	36,2	11,9	115,4	18,8	0,563	134,2	117,7	114,0
стандартні	28,3	36,2	11,9	112,1	18,8	0,563	130,9	114,4	114,4
3 x 1,25									
сертифіковані	35,9	36,6	12,4	122,1	18,8	0,563	140,9	124,4	113,3
стандартні	31,9	36,6	12,4	118,1	18,8	0,563	136,9	120,4	113,7
3 x 1,0									
сертифіковані	41,3	37	13,2	131,1	18,8	0,563	149,9	133,4	112,4
стандартні	36,3	37	13,2	126,1	18,8	0,563	144,9	128,4	112,9

Джерело: розраховано автором

В результаті можливого зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення і формування повноцінного ринку землі в Україні слід очікувати зміни і в потребі інвестицій у виноградарську галузь.

Нами проведений аналіз витрат на закладання та експлуатацію 1 га виноградних насаджень за умови купівлі земельної ділянки або її оренди (табл. 3.6).

Враховуючи той факт, що виноград – культура, яка починає плодоносити через 3-5 років після посадки, розрахуємо витрати протягом перших чотирьох років експлуатації виноградних насаджень.

За даними таблиці 3.6 можна зробити висновок, що за умови придбання земельної ділянки за ціною, яка дорівнює середній нормативній грошовій оцінці по Одеській області, витрати на 1 га за перші 4 роки зростуть у порівнянні з варіантом оренди на 12 – 14 %.

Таким чином, за умови продажу землі за ціною, яка буде нижче нормативної оцінки на 13-15% і менше, інвесторам буде вигідніше придбати землю, ніж брати її в оренду для закладки виноградників, що забезпечить привабливість для товаровиробників. Це призведе до збільшення капітальних інвестицій в розвиток виноградарства на основі подальшої кооперації, концентрації та агропромислової інтеграції виробництва, завдяки чому відбудеться зростання розмірів та обсягів виробництва і його ефективності.

Скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення може мати наступні наслідки для виноградарської галузі:

1. Збільшення привабливості виноградарсько-виноробної галузі для великих стратегічних інвесторів забезпечить умови підвищення їх ефективності.

2. Зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення та перехід їх у власність великих сільськогосподарських підприємств – виробників винограду надасть додаткові можливості щодо залучення коштів для інвестицій в розширене відтворення, як виноградарської, так і виноробної галузей.

3. Оскільки виноградарство є галуззю для якої характерно довготривалий термін окупності інвестицій, важливим є розширення ринку банківського кредитування шляхом створення Державного земельного

іпотечного банку та впровадження механізму застави земельних ділянок під насадженнями та прав оренди на них.

Висновки до 3 розділу

1. На території Одеської області присутні практично всі складові для створення виноградарсько-виноробного кластеру, однак взаємодія між підприємствами та установами відповідних галузей залишається на низькому рівні. Створення міжгалузевого консалтингового центру та завершення формування виноградарсько-виноробного кластеру в Одеській області дасть синергетичний ефект: нові конкурентні переваги підприємствам підкомплексу та покращення їх інвестиційної привабливості, активізує роботу науково-дослідних установ, сприятиме більш широкому впровадженню інновацій, підвищить якість освіти, сприятиме активізації наукових досліджень у профільних вищих навчальних закладах.
2. В Україні простежується тенденція до зменшення площ виноградних насаджень та їх якості, а також перехід на часткове забезпечення виноробної промисловості імпортною сировиною. Поштовхом до розвитку виноградарського-виноробного підкомплексу можуть стати інвестиції у інноваційний розвиток підприємств. Через погіршення фінансових показників інвестиції у інновації на виноробних підприємствах також знижуються. В цих умовах державна підтримка інновацій в галузі може стати тим фактором, який змінить негативну тенденцію. Насамперед це можуть бути податкові пільги підприємствам, які здійснюють інвестиції в інновації, фінансування наукових досліджень та розробок, організаційна підтримка по доступу до сучасних досягнень науки та техніки та просуванню вітчизняної продукції на світовому ринку.
3. Вагомим чинником підвищення інвестиційної привабливості виноградарства може стати подальший розвиток земельних відносин в

сільському господарстві. За проведеними в процесі дослідження розрахунками затрати на закладку 1 га винограднику, додаткові витрати на купівлю землі будуть окуплені протягом п'яти років. Таким чином, розвиток ринку землі стимулюватиме довгострокові інвестиції в оновлення виноградних насаджень.

4. В процесі дослідження обґрунтовано, що основними стратегічними напрямки розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу України мають стати: у селекційно-генетичній сфері - розвиток вітчизняної селекції високопродуктивних та якісних сортів винограду; у виробничо-технологічній сфері - поширення ресурсозберігаючих технологій, органічного і теруарного виноробства та вин контрольованих найменувань за походженням; у маркетинговій сфері - популяризація українського вина на внутрішньому та зовнішньому ринках, просування існуючих та створення нових, унікальних торгових марок; у сфері економічних відносин - підвищення інвестиційної привабливості виноградарства через вдосконалення земельних відносин та системи державної підтримки галузі, формування ефективної інфраструктури інвестиційно-інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації визначені теоретико-методологічні засади інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарства та виноробства. На підставі проведеного дослідження зроблені узагальнюючі висновки та надано пропозиції щодо механізмів активізації інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу.

1. Виноградарсько-виноробний підкомплекс є важливою складовою економіки регіонів, розвиток якого в сучасних умовах вимагає суттєвого прискорення. Таке прискорення можна забезпечити за рахунок активізації інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу, спроможного забезпечити підвищення ефективності його діяльності, розширення використання його потенціалу.

2. Інвестиційно-інноваційний розвиток за своїм змістом є комплексним поняттям, що охоплює різні сторони економічної діяльності. Стосовно виноградарсько-виноробного підкомплексу інвестиційно-інноваційний розвиток є процесом кількісного та якісного зростання виробництва виноградарсько-виноробної продукції в результаті інвестиційного забезпечення комплексу заходів що спрямовані на розробку та впровадження інновацій.

3. Для забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку важливим є попереднє проведення поглибленого аналізу цього процесу, який доцільно проводити стосовно наступних складових: наявного інвестиційно-інноваційного потенціалу, змісту та результатів інвестиційної та інноваційної діяльності, ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання та підкомплексу в цілому.

4. В процесі дослідження встановлено, що починаючи з 2005 року в Україні відбувалося збільшення обсягів збору винограду. Однак з 2014 року обсяги збору винограду знову зменшуються, що пов'язано як з відсутністю у статистичній інформації даних по Автономній Республіці Крим, так і зниженням ефективності вирощування винограду та зменшенням кількості

плодоносних насаджень у інших регіонах України. Цей спад не компенсується зростанням урожайності винограду.

Разом з тим відбулися зміни у структурі виробництва виноробної продукції на користь збільшення частки шампанських вин та коньяку. Однак ці зміни поки що не обернулися підвищенням загальної ефективності галузі - збитки виноробних підприємств перевищують їх прибутки.

5. В процесі дослідження стан розвитку інвестиційної діяльності в підприємствах виноградарсько-виноробного підкомплексу, виявлено, що частка нових виноградних насаджень нижче науково рекомендованих внаслідок зниження економічної ефективності виробництва винограду та вина, зменшення інвестиційної привабливості галузі, а також згортання цільової державної підтримки виноградарства. Зниження інвестиційної активності у виноградарстві та виноробстві значно перевищує загальноекономічний рівень, в тому числі і внаслідок нестачі власних коштів підприємств, які на сьогодні є основним джерелом інвестицій. Все це зумовлює необхідність підвищення інвестиційної привабливості та створення умов щодо залучення коштів для розширення інвестиційно-інноваційної діяльності у виноробній галузі.

6. Результати вивчення інноваційної забезпеченості підкомплексу засвідчили, що розроблені науковими установами розробки та нововведення загалом не потрапляють у виробництво, а виноробні підприємства зменшують свою інноваційну активність. Внаслідок скорочення виробництва та зниження рівня рентабельності, інвестиційно інноваційна діяльність концентрується у найбільш потужних підприємствах, які мають кошти для інвестицій в оновлення виробництва виноградних вин та впровадження нових технологій.

7. Встановлено, що для більш активного впровадження сучасних наукових розробок у виробництво необхідно створити умови для розширення співпраці науково-освітньої, виробничої та фінансової сфери. Обґрунтовано, що одним з найперспективніших механізмів цього є створення виноградарсько-виноробного кластеру навколо галузевого консалтингового центру з надання консультаційних послуг щодо впровадження інновацій з

залученням науковців провідних науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів за умови цільового фінансування з боку приватних підприємств, банківських установ та бюджетних джерел. Таким чином, будуть створені та посилені горизонтальні зв'язки між всіма складовими виноградарсько-виноробного підкомплексу, що надасть йому нові конкурентні переваги на зовнішньому та внутрішньому ринках.

8. На основі проведеного дослідження обґрунтовані пропозиції державної підтримки підкомплексу, яка включає в себе такі основні складові, як дерегуляція – зменшення кількості дозвільних документів, обмеження строків їх розгляду; податкові преференції – зменшення податкового тиску для стимулювання інвестицій та підвищення конкурентоспроможності; пряме фінансування – державне фінансування наукових розробок, а також виділення коштів для співфінансування наукових досліджень та оновлення виноградних насаджень.

Для розширення інвестиційно-інноваційної діяльності у підкомплексі пропонується відновити справляння та використання Збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства. Визначено, що за рахунок цього площа щорічно оновлюваних виноградних насаджень може досягти 1156 га, в найближчі 8 років можливо стабілізувати площу виноградних насаджень на рівні 41-42 тис. га, а у більш віддаленій перспективі можна досягти і перевищити рівень площ виноградних насаджень 2009 року – 57 тис.га.

9. Вагомим чинником підвищення інвестиційної привабливості виноградарства може стати подальший розвиток земельних відносин в сільському господарстві. За проведеними в процесі дослідження розрахунками затрати на закладку 1 га винограднику, додаткові витрати на купівлю землі будуть окуплені протягом п'яти років. Таким чином, розвиток ринку землі стимулюватиме довгострокові інвестиції в оновлення виноградних насаджень.

10. Обґрунтовано, що основними стратегічними напрямки розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу України мають стати: у селекційно-генетичній сфері - розвиток вітчизняної селекції

високопродуктивних та якісних сортів винограду; у виробничо-технологічній сфері - поширення ресурсозберігаючих технологій, органічного і теруарного виноробства та вин контрольованих найменувань за походженням; у маркетинговій сфері - популяризація українського вина на внутрішньому та зовнішньому ринках, просування існуючих та створення нових, унікальних торгових марок; у сфері економічних відносин - підвищення інвестиційної привабливості виноградарства через вдосконалення земельних відносин та системи державної підтримки галузі, формування ефективної інфраструктури інвестиційно-інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авидзба А. М. Разработка и реализация национальной программы совершенствования сортимента винограда в Украине / А. М. Авидзба, В. А. Волынкин // Магарач. Виноградарство и виноделие. – 2007. – № 2. – С. 2-5.
2. Авидзба А. М., Стратегия и перспективы развития виноградарства Украины / Авидзба А. М., Иванченко В. И., Матчина Т. Г., Власов В. В., Костенко В. Н. // Перспективы развития виноградарства и виноделия в странах СНГ: Тез. докл. и сообщ. Междунар. науч.-практич. конф., посвященной 180-летию НИВиВ "Магарач". 28–30 окт. 2008 г. – Ялта: НИВиВ "Магарач", 2008. – Т.1. С. 69–71.
3. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств / О.А. Адаменко // Наукові праці Національного у-ту харчових технологій. – 2010. – №35. – С. 5-10.
4. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та вирішення/ О. Амоша // Економіст. – 2005. – №6. – С. 28 – 33.
5. Андрійчук В. Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2005. № 5. – С. 52-62.
6. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2013. – 779 с.
7. Арпентин Г. Современные вызовы для профессии энолога / Г. Арпентин // Виноград. – 2008. – № 6. – С. 42-45.
8. Бакум В. В. Методологія розробки агропромислових кластерних утворень регіону / В. В. Бакум // Економіка АПК. – 2009. № 4. – С. 38-43.
9. Балян А. В. Стан європейського виноградарства і напрями підвищення ефективності підкомплексу в Україні / А. В. Балян, О. Б. Левицький // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 16-22.
10. Балян А. В. Проблеми інноваційної діяльності в аграрній сфері та шляхи їх розв'язання / А. В. Балян // АгроІнКом. – 2013. – № 7-9. – с.44-47

11. Барр Р. Политическая экономия: В 2 т / Р. Барр.: Пер. с фр. М.: Междунар. отношения, 1994.
12. Белоус І. В. Інноваційний розвиток галузі виноградарства України як складова ефективної інтеграції її у світовий економічний простір / І. В. Белоус, Л. В. Джабурія // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – 2009. – № 13. – С. 7-15
13. Белоус І.В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок: монографія/ Белоус І. В.- Одеса: ННЦ «ІВіВ ім.В. Є. Таїрова», 2015.- 204 с.
14. Бидик, А. Г. Основні методичні аспекти оцінки інноваційних інвестицій / А. Г. Бидик // Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С. 68-71.
15. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542-III. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
16. Власов В.В. Основы научного обоснования закладки виноградных насаждений столовых сортов в Украине / В. В. Власов, А. В. Штирбу // Сад, виноград і вино України. – 2014. – №4-6. – С. 32-35.
17. Власов В.В. Основные проблемы отрасли виноградарства Украины / В.В. Власов, А.В. Штирбу, // Виноградарство і виноробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В.Є.Таїрова», 2015 р. – Вип. 52, с. 35-41
18. Власов В.В. Сучасне законодавче забезпечення виробництва якісної виноградарсько-виноробної продукції / В.В. Власов, М.Б. Бузовська, Ю.Ю. Булаєва // Виноградарство і виноробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В.Є.Таїрова», 2014 р. – Вип. 51, с. 40-45
19. Власов В. В. Інновації у розміщенні виноградних насаджень / В. В. Власов, І. В. Белоус // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 5. – С.62-65.
20. Власов В. В. Проблеми виноградарства України і аналіз напрямів їх вирішення / В. В. Власов, Л. П. Гінгін // Аграрний вісник Причорномор'я: зб. наук. праць. - Одеса: ОДАУ, 2012.

21. Власов В. В. Інноваційні проекти ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова – виробництву / Власов В. В., Джабурія Л. В., Постоян Т. Г. – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова», 2007. – 75 с.
22. Волощук К.Б. Ефективність інноваційно-інвестиційно спрямованого агробізнесу [Електронний ресурс] / К. Б. Волощук // Інноваційна економіка. - 2013. - № 7. - С. 5-8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_7_2.pdf
23. Волощук К.Б. Механізми інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислових підприємств : [монографія] / К. Б. Волощ.- Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2011.– 319с.
24. Галузева Програма розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року: затверджена за наказом Мінагрополітики України Української академії аграрних наук від 21.07.2008 р. № 444/74.
25. Гаркуша О. М. Стратегія відновлення і високоефективного функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК України в умовах ринкової економіки: автор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-х. наук: спец. 06.01.08 «Виноградарство» / О. М. Гаркуша. – Миколаїв, 2002. – 35 с.
26. Гіндес О. Г. Засади інтеграційно-економічних зв'язків в агропромисловому виробництві / О. Г. Гіндес // Агросвіт. – 2009. – №15. – С. 2-5.
27. Гоголь М. М. Вертикально-інтегровані компанії АПК як основа створення регіональних кластерів / М. М. Гоголь // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – Одеса, 2010. – Вип. 53. – С. 47-50.
28. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств: підручник / Ф.В. Горбонос, Г.В. Черевко, Н.Ф. Павленчик, А.О. Павленчик – К.: Заня, 2010. – 463 с.
29. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

30. Гришова І. Ю. Кластери в агропромисловому комплексі: проблеми та перспективи розвитку / І. Ю. Гришова, А. Ю. Присяжнюк // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 142-146.
31. Дадашев, Б. А. Стан і проблеми інвестиційної активності АПК України / Б. А. Дадашев, В. В. Обливанцов // Агроінком : науково-практичне видання. - 2012. - N 1/3. - С. 63-68.
32. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку : [монографія / за заг. ред. О.Ю. Кучеренка, І.В. Запатріної]. – К. : ВІП, 2006. – 624 с.
33. Дога В.С. «Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку виноградно-виноробного підкомплексу АПК»/ В.С. Дога , Г.І. Топов, А.Г. Топов //Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: «Інтеграційні процеси в АПК», Миколаїв – 2011
34. ДСТУ 31279-2005 «Інноваційна діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/59-gost/523-dstu-gost-31279-2005>
35. Долан Э.Дж. Микроэкономика / Э.Дж. Долан, Д.Е. Линдсей: пер. с англ. В. Лукашевича и др.- СПб., 1992. – 498с.
36. Егоров П.В. Синтез механизмов управления инновационным развитием промышленности Украины: монография / Егоров П.В., Шакура О.А. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2009. – 168 с
37. Експрес-випуск «Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2009 році» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
38. Експрес-випуск «Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2010 році» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
39. Експрес-випуск «Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2011 році» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

40. Експрес-випуск «Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2012 році» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
41. Експрес-випуск «Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2013 році» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
42. Експрес-випуск «Переробка винограду та виробництво виноматеріалів у 2014 році» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
43. Завлин П.Н. Васильев А.В. Оценка эффективности инноваций. / П.Н. Завлин, А.В. Васильев . – М.: Бизнес-пресса, 1998
44. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
45. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
46. Закон України «Про виноград та виноградне вино» від 16 червня 2005 року № 2662-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 31. — Ст. 419.
47. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991р. № 1576-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
48. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>
49. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р. № 2673-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>

50. Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: № 1540а-ХІІ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12>
51. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
52. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.91 № 1561-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
53. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 № 40-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
54. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р. № 5080-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>
55. Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки України з метою створення нових робочих місць» від 6.09.2012 р. № 5205-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>
56. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
57. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. № 723/97- ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>
58. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. № 3528-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>
59. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

60. Зінь Е. А. Регіональна економіка: Підручник / Е. А. Зінь, 2007. – 528 с.
61. Зубець М. В. Утвердження інноваційної моделі в системі аграрної науки / М. В. Зубець, С. А. Володін // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 7. – С. 5-10.
62. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В.В. Зянько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. – 397 с.
63. Ильенкова С. Д. Инновационный менеджмент / С. Д. Ильенкова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 2000. – 398 с.
64. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
65. Інвестування / За ред. А.В. Чупіса. – Суми: Довкілля, 2004. – 248 с
66. Інноваційна діяльність в аграрній сфері / М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко, П. А. Лайко, О. Д. Витвицька // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 100-107.
67. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К.: Академвидав, 2006. – 463 с
68. Касс М.Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами: монография / М.Е. Касс. – Н. Новгород: ННГАСУ, 2011. – 159 с
69. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости процентов и денег.// Антология экономической классики./ Кейнс Дж.М. – Т.2.М: Эксо. 2007. – 960 с.
70. Кісіль М.І. Проблема інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва та напрями її вирішення в перспективі / М.І. Кісіль // Стратегія використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об'єктивна умова інтеграції країни в світове співтовариство: Тернопіль Тези доповідей міжн. наук-практ. конф. 18 травня 2007 р. – Ч.2 – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – 346 с.

71. Коваленко Г. В. Кластери як перспективна форма інтеграції та кооперації розвитку АПК / Г. В. Коваленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – № 2. – С. 134-140.
72. Ковальчук С.В. Маркетингові стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н.: спеціальність 08.00.04 / С.В. Ковальчук. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 39 с
73. Кондрашихин А. Б. Трансформационные особенности кластерных формирований аграрного производства в регионе / А. Б. Кондрашихин, Т. В. Ларина // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Одеса, 2010. – № 2. – С. 31-36.
74. Корнійчук С.К. Инвестология / С.К. Корнійчук. – К.: Атіка, 2004. – 206 с
75. Коваленко Г. В. Кластери як перспективна форма інтеграції та кооперації розвитку АПК / Г. В. Коваленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – № 2. – С. 134-140.
76. Коробка В. М. Управління комерціалізацією інноваційного продукції аграрного сектору: автореф. Дис. На здобуття наук. ступеня канд. Економ. Наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»/ В.М. Коробка. – К., 2016.-20с.
77. Криницька О.О. Земельні відносини, як пріоритетний напрям трансформації національної політики України / О.О. Криницька, А.Г. Топов / Матеріали міжнародної конференції «Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління» - Львів, 2016
78. Крисальний О.В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О.В. Крисальний // Економіка АПК . – 2005. – №8. – С.10–13.
79. Кузьминчук Н.В. Інноваційний розвиток, як складова формування конкурентоспроможності промислового підприємства: теоретичний аспект / Н.В. Кузьминчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. Випуск 2 (43), Ужгород - 2014р., с 11-16
80. Куліджанов Г.В. Виноградний кадастр одеської області і загальний стан виноградних насаджень / Г.В. Куліджанов // Виноградарство і

виноробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В.Є.Таїрова», 2015 р. – Вип. 52, с. 108-113

81. Кушнір С. О. Проблемні питання визначення економічного ефекту від інвестиційної діяльності в інновації [Електронний ресурс] / С. О. Кушнір // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2013. - № 1. - С. 122-123. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vzhdtu_econ_2013_1_26.pdf

82. Левина Л.Ф. Теории инвестиционных решений /Л.Ф. Левина // Энциклопедия менеджмента. – № 2. 2000. – С. 87.

83. Лобас М.Г. Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери: монографія / М.Г. Лобас, В.В. Россоха, Д.О. Соколов.; за ред. М.Г. Лобаса. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. – 416с.

84. Лупенко Ю.О. Проаналізуємо кластерні моделі організації агропродуктового виробництва / Ю. Лупенко, М. Кропивко // Зерно і хліб. - 2013. - № 4. - С. 30-32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Zikh_2013_4_11.pdf.

85. Лупенко Ю.О. Системні трансформації аграрного сектора економіки / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 49-51.

86. Лупенко Ю. О. Сучасна місія аграрної економічної науки / Ю. О. Лупенко // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 3-6.

87. Лупенко Ю.О. Сучасні тенденції розвитку ринку продукції виноградарства в Україні / Ю.О. Лупенко // Виноградарство та виноробство: міжвідомчий науковий збірник. – Одеса: ННЦ “ІВіВ ім. В. Є. Таїрова”, 2015. – Вип. 52. – С. 119 - 122

88. Макконелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. (Economics: Principles, problems, and policies fourteenth edition) / К.Р. Макконелл, С.Л. / Учебник. Перевод с 14-го английского издания. – М.: ИНФРА-М, 2003г.

89. Малік М. Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 86-93.
90. Маркс К. Собрание сочинений./ К. Маркс, Ф. Энгельс – Т. 24. – 648 с.
4. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / Блауг М. Пер. с англ., 4-е изд. – М.: «Дело ЛТД», 1994. – 720 с.
91. Марчук Л. П. Розвиток малого і середнього бізнесу як складова інноваційних перетворень в Україні / Л. П. Марчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Одеса, 2010. – № 2. – С. 44-53.
92. Маршалл А. Принципы экономической науки./ Маршал А.– М.: Прогресс «Универс», 1993. – Т.2. – 994 с.
93. Матчина И. Г. Экономика виноделия / И. Г. Матчина, А. Н. Бузни. – Симферополь: Таврида, 2003. – 256 с.
94. Микитюк П. П. Інноваційний розвиток підприємства./ П.П. Микитюк, Ж.Д. Крисько, О.Ф. Овсянюк-Бердадіна, С.М. Скочиляс / Навчальний посібник. – Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. – 224 с.
95. Микитюк П. П. Основні критерії оцінки ефективності інвестиційно-інноваційних проектів [Електронний ресурс] / П. П. Микитюк // Економічний простір. - 2013. - № 71. - С. 125-134. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2013_71_15.pdf
96. Милль Дж. С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями их к социальной философии. / Милль Дж. С. – М.: Экономика, 1993. – 330 с
97. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
98. Модель развития виноградо-винодельческих регионов Украины / В. В. Власов, И. В. Белоус, Л. В. Джабурия, Ю. Ю. Булаева // Agricultural Science and Practice. – 2014. – № 1.

99. Нагірна Л. В. Інновації як умова формування конкурентних переваг підприємства /Л.В. Нагірна - [Електронний ресурс].– Режим доступу : [http :
//www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/6_55803.doc.htm](http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/6_55803.doc.htm)
100. Нікітченко С. О. Концентрація та поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі / С. О. Нікітченко // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 77-83.
101. Ніколюк О. В. Кластери як дієвий інструмент регіонального розвитку / О. В. Ніколюк // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – Одеса, 2007. – Вип. 37. – С. 215-218.
102. Ніколюк О. В. Підходи щодо оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств виноградно-виноробного підкомплексу Одеської області / О. В. Ніколюк // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2010. – Вип. 53. – С. 217-221.
103. Никсон Ф. Инновационный менеджмент / Ф. Никсон . - М., «Прогресс» 2008., 431с.
104. Новаковський А. Г. Обґрунтування стратегії розвитку сільського господарства регіону / А. Г. Новаковський, В. В. Попович, Л. А. Бахчиванжи // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – Одеса, 2007. – Вип. 37. – С. 221-225.
105. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2000
106. Одінецов М. М., Основні напрями кластерної організації регіонального агропромислового виробництва / М. М. Одінецов, О. М. Одінецов // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 23-29.
107. Олефір О. Органічне виноградарство передбачає відмінне знання біології культури та її шкідників: згідно з технологією засоби захисту та стимуляції імунітету рослин значно обмежено. / О. Олефір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/article/filosofiya-organichnosti>

108. Папикян А. Израильское виноделие: революція бутиков / А. Папикян // ВиноГрад. – 2008. – № 10. – С. 32-35.
109. Пашкевич О. Унікальний терруар вин «Шабо» / О. Пашкевич // Акциз. – 2008. – № 6. – С. 45-47.
110. Петров П. В. Кластерна адаптованість сільськогосподарських підприємств Одеської області / П. В. Петров, Р. Ш. Віоліна // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – Одеса, 2010. – Вип. 53. – С. 253-256.
111. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
112. Постанови КМУ від 16.11.2011р. № 1182 «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>
113. Постанова КМУ від 14.08.2013 р. № 715 «Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
114. Постанова КМУ від 13.11.2013 р. № 835 «Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка». [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835-2013>
115. Портер М. Международная конкуренция:/ Портер М.[Пер. с англ.] Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с. 18.
116. Портер М. Конкуренция./ Портер М[Пер.с англ.] – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608 с.
117. Постоян Т. Г. Виноградарський кластер як один із механізмів розвитку економіки регіону / Т. Г. Постоян // ВиноГрад. – 2010. – № 5. – С. 81-84.

118. Постоян Т. Г. Бізнес-механізми трансферу інноваційних засобів механізації виноградарства України / Т. Г. Постоян, Л. П. Гінгін, Ю. О. Фролова // Виноград. – 2010. – № 9. – С. 42-46.
119. Регіональна програма «Виноградарство і виноробство Одещини на 2013-2025 роки»: затверджена рішенням Одеської обласної ради 24 квітня 2013 року № 774-VI.
120. Резнік Н.П. Методика розробки механізму залучення інвестицій в агропромисловий комплекс України / Н. П. Резнік // Формування ринкових відносин в Україні. - 2013. - № 6. - С. 57-62. - [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/frvu_2013_6_14.pdf.
121. Рогоза М.Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми: монографія / М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с
122. Розпорядженням Держфінпослуг України від 22.01.2004 р. № 21 «Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами - суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0492-04>
123. Саблук П. Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки і перспективи / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – Вип. 33. – С. 3-8.
124. Семуельсон П. Экономика. Том I / П. Самуэльсон. - М.:НПО «Алгон» ВНИИСИ «Машиностроение», 1994
125. Скляревський К. М. Доведення новітніх наукових розробок до інновацій / К. М. Скляревський // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 12. – С. 67-69.
126. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов./А. Смит — М.: Эксмо, 2007. — (Серия: Антология экономической мысли) — 960 с

127. Смоленюк Р.П. Формування інвестиційного потенціалу агропромислового виробництва в Україні [Електронний ресурс] / Р. П. Смоленюк //Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2012. - Вип. 19. - С. 388-390. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2012_19_92.pdf
128. Сортимент винограду України – перспективи вдосконалення В. В. Власов, Н. А. Мулюкіна, І. А. Ковальова та ін. //Сучасні аграрні технології. – 2013. - №5. – с. 64-71.
129. Статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2010 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
130. Статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2011 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
131. Статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2012 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
132. Статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2013 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
133. Статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2014 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
134. Статистичний бюлетень «Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2010 рік» затверджений

Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

135. Статистичний бюлетень «Збір урожаю сільськогоспо-дарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2011 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

136. Статистичний бюлетень «Збір урожаю сільськогоспо-дарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2012 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

137. Статистичний бюлетень «Збір урожаю сільськогоспо-дарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2013 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

138. Статистичний бюлетень «Збір урожаю сільськогоспо-дарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2014 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

139. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

140. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

141. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

142. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
143. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік» затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
144. Статистичний щорічник України за 2011 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
145. Статистичний щорічник України за 2012 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
146. Статистичний щорічник України за 2013 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
147. Статистичний щорічник України за 2014 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
148. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2010 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
149. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2011 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
150. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2012 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

151. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2013 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
152. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2014 рік затверджений Державним Комітетом статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
153. Статистичний збірник «Рослинництво України за 2010 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
154. Статистичний збірник «Рослинництво України за 2011 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
155. Статистичний збірник «Рослинництво України за 2012 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
156. Статистичний збірник «Рослинництво України за 2013 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
157. Статистичний збірник «Рослинництво України за 2014 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
158. Статистичний щорічник Одеської області за 2009 рік. – Одеса: Головне упр. статистики в Одеській області, 2010. – 552с.
159. Статистичний бюлетень Одеської області за 2012 р. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2013.
160. Сухоруков А.І. Інституційні засади розвитку інвестиційної діяльності у промисловості України. Рада з питань стимулювання інвестицій та підприємницької діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.sfs.gov.ua/analitichni-materiali/statti/153444.html> , 2014
161. Твісс Б. Управление научно-техническими нововведениями/ Б. Твйсс : Сокр. Перевод с англ. / Авт. Передисл и науч. Ред К.Ф. Пузыня. – М. Экономика, 1989 – 271 с.
162. Тінтулов Ю.В. Теорія і практика управління інвестиційною діяльністю корпоративних структур харчової промисловості: Монографія / Ю.В. Тінтулов – Херсон: Грінь Д.С., 2014. – 336с.

163. Ткач Л. Л. Кластерні системи у підвищенні конкурентоспроможності, інноваційної та соціальної спрямованості агропромислового виробництва / Л. Л. Ткач, О. П. Дендебера // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 117-118.
164. Товт Т.Й. Оцінювання ефективності та доцільності вкладення інвестицій в інноваційну діяльність підприємства [Електронний ресурс] / Т. Й. Товт // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2012. - № 748. - С. 254-259. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2012_748_38.pdf
165. Топов А.Г. Підвищення інвестиційної привабливості виноградарства в умовах розвитку земельних відносин/ А.Г. Топов // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття “ ОДАУ. -2012
166. Топов А.Г. Инвестиционная привлекательность виноградарства Украины в условиях развития земельных отношений / А.Г. Топов / Матеріалі міжнародної конференції, Інститут економіки, статистики та фінансів Академії наук Республіки Молдова – Кишинев - 2012
167. Топов А.Г. Сучасний стан розвитку виноградарства в Одеській області // “Аграрний вісник Причорномор’я”, наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2013
168. Топов А.Г. Перспективні умови створення виноградарсько-виноробного кластеру в Одеській області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2014
169. Топов А.Г. Розвиток переробки винограду та виноробства Одещини в сучасних умовах, // Міжнародна конференція «Брацлавській читання» / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. - 2015
170. Топов Г.І. Механізм ціноутворення у виноградарсько-виноробному підкомплексі АПК / Топов Г.І., Топов А.Г. / ОНАХТ - 2012.
171. Топов Г.І. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу / Міжнародна конференція “Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на

внутрішньому та зовнішньому ринках” / Г.І. Топов, А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. - 2013

172. Трегобчук В.М. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями, механізми / В.М. Трегобчук // Економіка України. – 2006. – с. 4-12.

173. Ульянченко О. В. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на кластерних засадах / О. В. Ульянченко // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 10. – С. 55-59.

174. Федоренко В.Г. Інвестування економіки України / В.Г. Федоренко, М.П. Денисенко, О.А. Кириченко, Т.Є. Воронкова, С.В. Палиця, Ю.Б. Пінчук – К.: ІПК ДСЗУ 2011, 323с.

175. Федун І. Л. Методологічні підходи до формування кластерної моделі підвищення інноваційно-інвестиційної активності в агропромисловому виробництві / І. Л. Федун // Наука й економіка. - 2013. - Вип. 3. - С. 127-132. - [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nie_2013_3_22.pdf

176. Шарп У.. Інвестиції / У. Шарп , Г. Александер , Дж. Бейлі / Пер. з англ. - М .: ИНФРА - М, 1999.

177. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) /Шумпетер Й. – М.: Издательство «Прогресс», 1982. – 454 с

178. Череп А. В. Инвестознавство : навчальний посібник / А. В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 398 с

179. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

180. Яценко В.М. Організаційно-економічні проблеми розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в Україні // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С. 3 – 8.

181. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money / John Maynard Keynes, 1936 - [Electronic source]. – Available at: <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/index.htm>
182. Mirosława Tereszczuk. The position of the Polish food industry in the European Union / Mirosława Tereszczuk // *Економіка АПК*. – 2013. – №6. – С. 77-84.
183. Sudvinbio Inter-professional association of producers of organic wines or those in conversion, in the Languedoc-Roussillon region [Electronic source]. – Available at: <http://www.sudvinbio.com/>
184. Sorensen Peter Birch. The Case for International Tax Coordination Reconsidered // *Economic Policy*, October 2000 / Vol. 31, Issue 31. – P. 429-472;
185. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2009) [Electronic source]. – Available at: <http://www.oiv.org>
186. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2010) [Electronic source]. – Available at: <http://www.oiv.org>
187. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2011) [Electronic source]. – Available at: <http://www.oiv.org>
188. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2012) [Electronic source]. – Available at: <http://www.oiv.org>
189. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2013) [Electronic source]. – Available at: <http://www.oiv.org>
190. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2014) [Electronic source]. – Available at: <http://www.oiv.org>

ДОДАТКИ

Районування Одеської області за виноградарськими зонами

Назва виноградарської зони (макрозони)	Природно-виноградарські райони (мікрорайони), що входять до зони	Адміністративні райони, що входять до зони
Бесарабсько-придунайська	1. Південні Кодри	Арцизький, центральна та північно-західна частина Білгород-Дністровського, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський
	2. Болградський	
	3. Центральний широко-хвилястий	
	4. Придунайський рівнинний	
	5 Дунайський приплавлений	
Одеська причорноморська	1. Татарбунарський	Білгород-Дністровський (без центральної та північно-західної частин), Біляївський, Овідіопольський, Комінтернівський, Татарбунарський
	2. Шабський піщаний	
	3. Придністровський плавневий	
	4. Дністровсько-Тілігульський	
	5. Одеський рівнинний	
Західно-стєпова і придністровська	1. Підвищений широко-хвилястий	Ананьївський, Березівський, північна частина Біляївського, Великомихайлівський, Іванівський, Кодимський, північна частина Комінтернівського, Котовський, Красноокналянський, Миколаївський, Роздільнянський, Фрунзівський, Ширяївський
	2. Тілігуло-Кучурганський	
	3. Тілігуло-Сланецький	
	4. Тепле поділля	
	5. Придністровський Лісостєповий	
	6. Західний лісостєповий	

Джерело: складено за даними Виноградного кадастру України

Площа сортів винограду в Одеській області

Сорт	Площа, га	Площа, %
Усього	35130,3	100,0
Аліготе	5683,7	16,2
Бастардо магарацький	178,7	0,5
Каберне Совіньйон	4594,7	13,1
Мерло	2018,0	5,7
Мускат (білий, рожевий, Оттонель і т.і.)	604,4	1,7
Одеський чорний	2109,0	6,0
Піно (білий, чорний, сірий)	1030,6	2,9
Рислінг	842,0	2,4
Ркацителі	2593,8	7,4
Сапераві	397,9	1,1
Сільванер	17,1	0,0
Совіньйон	2604,4	7,4
Сухоліманський	1204,8	3,4
Трамінер рожевий	407,1	1,2
Фетяска	991,0	2,8
Шардоне	1844,3	5,2
Інші	8008,8	22,8

Джерело: складено за даними Виноградного кадастру України

Додаток В

**Структура виноградних насаджень в Одеській області в розрізі районів
за 2011-2015 роки, га**

Адміністративні одиниці	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	В середньо му 2011- 2015 рр.	Част ка, %
Одеська область	294010	29124	28480	27530	25532	28014,9	100,0
м.Одеса	25,8	27,5	27,9	27,2	27,2	27,1	0,1
м.Іллічівськ	4,8	6,3	5,9	6,1	6,1	5,8	0,0
Райони:							
Ананьївський	211,6	206,4	208,1	214,0	208	208,9	0,7
Арцизький	1617,9	1649,7	1550,7	1223,6	1292,9	1435,8	5,1
Балтський	8,4	9,4	7,9	8,4	8	8,3	0,0
Білгород- Дністровський	2566,3	2946,6	2852,1	2487,0	3173,9	2910,7	10,4
Біляївський	1061,1	1089,6	1048,2	1020,3	1046,4	1050,9	3,8
Березівський	53,2	52,9	54,5	55,0	54,2	54,2	0,2
Болградський	4567,4	5210,4	5098,4	4255,0	4515,6	4830,1	17,2
Великомихайлівськи й	165,0	160,7	103,3	134,1	103	120,8	0,4
Іванівський	88,6	89,8	89,2	91,1	89,5	89,8	0,3
Ізмаїльський	1149,8	1323,7	1370,4	1217,7	1444,2	1400,8	5,0
Кілійський	1281,1	1445,3	1732,4	1577,2	1732,7	1652,7	5,9
Кодимський	35,8	26,7	21,3	26,1	23	24,0	0,1
Комінтернівський	93,2	100,4	168,0	114,2	123	125,7	0,4
Котовський	498,5	525,2	514,5	524,3	514	518,4	1,9
Красноокнянський	111,7	111,0	107,0	109,4	106,6	108,1	0,4
Любашівський	28,2	24,7	27,3	25,3	21,4	24,9	0,1
Овідіопольський	1718,4	1700,0	1743,9	1504,7	1467,3	1587,8	5,7
Роздільнянський	1168,1	1155,0	1033,3	852,1	824,5	947,9	3,4
Ренійський	1304,3	1339,3	1332,6	1248,0	1235,6	1306,3	4,7
Савранський	-	13,1	7,0	7,0	6,3	7,9	0,0
Саратський	3896,8	3157,2	3205,5	2527,8	2466	2785,1	9,9
Таругинський	4565,8	5119,6	4804,6	3922,6	3022,7	4103,0	14,6
Татарбунарський	1684,3	1810,0	1865,6	1853,9	1895,6	1889,4	6,7
Фрунзівський	69,8	66,9	66,2	68,6	66,1	66,8	0,2
Ширяївський	59,1	58,8	57,9	59,5	58	58,5	0,2

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

**Динаміка виноградних насаджень в Одеській області в розрізі районів за
2011-2015 роки, га**

Адміністративні одиниці	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відношення 2015 до 2011р., %
Одеська область	294010	29124	28480	27530	25532	86,8
м.Одеса	25,8	27,5	27,9	27,2	27,2	105,3
м.Іллічівськ	4,8	6,3	5,9	6,1	6,1	128,0
райони:						
Ананьівський	211,6	206,4	208,1	214,0	208	100,8
Арцизький	1617,9	1649,7	1550,7	1223,6	1292,9	78,4
Балтський	8,4	9,4	7,9	8,4	8	85,4
Білгород- Дністровський	2566,3	2946,6	2852,1	2487,0	3173,9	107,7
Біляївський	1061,1	1089,6	1048,2	1020,3	1046,4	96,0
Березівський	53,2	52,9	54,5	55,0	54,2	102,4
Болградський	4567,4	5210,4	5098,4	4255,0	4515,6	86,7
Великомихайлівськи й	165,0	160,7	103,3	134,1	103	64,1
Іванівський	88,6	89,8	89,2	91,1	89,5	99,6
Ізмаїльський	1149,8	1323,7	1370,4	1217,7	1444,2	109,1
Кілійський	1281,1	1445,3	1732,4	1577,2	1732,7	119,9
Кодимський	35,8	26,7	21,3	26,1	23	86,0
Комінтернівський	93,2	100,4	168,0	114,2	123	122,5
Котовський	498,5	525,2	514,5	524,3	514	97,9
Красноокнянський	111,7	111,0	107,0	109,4	106,6	96,0
Любашівський	28,2	24,7	27,3	25,3	21,4	86,8
Овідіопольський	1718,4	1700,0	1743,9	1504,7	1467,3	86,3
Роздільнянський	1168,1	1155,0	1033,3	852,1	824,5	71,4
Ренійський	1304,3	1339,3	1332,6	1248,0	1235,6	92,3
Савранський	-	13,1	7,0	7,0	6,3	48,1
Саратський	3896,8	3157,2	3205,5	2527,8	2466	78,1
Тарутинський	4565,8	5119,6	4804,6	3922,6	3022,7	59,0
Татарбунарський	1684,3	1810,0	1865,6	1853,9	1895,6	104,7
Фрунзівський	69,8	66,9	66,2	68,6	66,1	98,8
Ширяївський	59,1	58,8	57,9	59,5	58	98,6

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Додаток Г

Обсяги переробки винограду на виноматеріали в Одеській області в розрізі сортів за 2010-2014 роки, ц

Найменування сортів винограду	2010	2011	2012	2013	2014	В середньому за п'ять років		Відхилення 2014 до 2010 р, %
						т	у % до загального підсумку	
Усього	191541,1	131427,5	146452,5	185533,3	139922	158975,3	100,0	73,1
Аліготе	26574,2	23203,4	26838,7	33635,3	22317,3	26513,8	16,7	84,0
Бастардо магарацький	2915,4	5329,0	4632,0	3003,4	2098,3	3595,6	2,3	72,0
Каберне, Совіньон	13322,6	17085,0	18237,6	17681,7	15611	16387,6	10,3	117,2
Мерло	5488,4	9450,8	5487,2	8248,7	9047,9	7544,6	4,7	164,9
Мускат (білий, рожевий) Отгонель і т.і.	7304,5	8800,7	10298,5	10441,8	8879,4	9145,0	5,8	121,6
Одеський чорний	5948,3	5265,3	3581,3	4125,7	3852,8	4554,7	2,9	64,8
Піно (білий, чорний, сірий)	2650,3	4167,5	4790,0	6586,6	4840,5	4607,0	2,9	у 1,8 р.б.
Рислінг	4381,1	4849,6	6207,2	10951,7	8725,5	7023,0	4,4	у 2 р.б.
Ркацителі	10994,5	9788,2	8661,6	9722,5	4676,4	8768,6	5,5	42,5
Сапераві північний	2358,3	3467,4	3596,5	2905,0	3847,4	3234,9	2,0	163,1
Совіньон	8898,2	8367,8	9071,0	12855,1	11864,1	10211,2	6,4	133,3
Сухоліманський	4059,5	1842,0	1877,5	1252,5	1441,7	2094,6	1,3	35,5
Трамінер рожевий	1683,1	2565,5	1844,5	3330,5	3646,3	2614,0	1,6	у 2,2 р.б.
Фетяска	1922,1	1051,9	3076,3	3173,6	1677,3	2180,2	1,4	87,3
Цитронний Магарача	7,6	114,2	92,7	-	1	43,1	0,1	13,2
Шардоне	12012,3	11013,9	16645,7	30337,1	20450,3	18091,9	11,4	170,2
Інші	81020,7	15065,3	21514,2	27010,8	16589,8	32240,2	20,3	20,5

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Обсяги виробництва виноматеріалів в Одеській області за 2010-2014 роки

Найменування виноматеріалів	2010		2011		2012		2013		2014		В середньому за п'ять років		Відхилен- ня 2014 до 2010 р, %
	тис.дал	%	тис.дал	у %	тис.дал	%	тис.дал	у %	тис.дал	%	тис.дал	%	
Усього	13496,3	100,0	8850,0	100,0	13496,3	100,0	8850,0	100,0	9083,5	100,0	10766,1	100,0	67,3
Шампанські та ігристі	2420,3	17,9	2738,7	31,0	2420,3	17,9	2738,7	31,0	3997,9	44,0	3412,3	31,7	165,2
Коньячні	274,1	2,0	645,2	7,3	274,1	2,0	645,2	7,3	1073,6	11,8	926,0	8,6	391,7
Для випуску вин та закладки на витримку, в т.ч.:	8160,3	60,5	5062,6	57,3	8160,3	60,5	5062,6	57,3	3660,8	40,3	5657,9	52,6	44,9
столові	6541,4	48,5	4371,7	49,5	6541,4	48,5	4371,7	49,5	3033,3	33,4	4779,9	44,4	46,4
кріплені	1618,9	12,0	690,9	7,8	1618,9	12,0	690,9	7,8	627,5	6,9	878,0	8,2	38,8
Інші	2641,7	19,6	393,5	4,4	2641,7	19,6	393,5	4,4	351,1	3,9	767,9	7,1	13,3

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Додаток Е

**Обсяги переробки винограду на виноматеріали в Одеській області в
розрізі районів за 2010-2014 роки**

Адміністративні одиниці	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	Частка в загальному обсязі в середньому у за 2010- 2014 роки	Відхиленн я 2014р. до 2010 р, %
Одеська область	191541, 1	131427, 5	146452, 5	185533, 3	139921, 9	100,0	73,1
Райони:							
Арцизький	18518,0	18163,2	15646,4	20003,5	16217,2	11,1	87,6
Білгород- Дністровський	45701,9	26043,8	29634,4	40963,1	26665,8	21,3	58,3
Болградський	18301,5	20973,1	19961,4	23491,2	20224,2	13,0	110,5
Ізмаїльський	... ¹	–	10034,0	... ¹	... ¹	х	х
Кілійський	1916,5	2728,3	3757,1	... ¹	... ¹	х	0,0
Овідіопольськи й	25964,8	10559,4	16039,9	12055,5	10848,3	9,5	41,8
Ренійський	... ¹	4621,2	2535,4	... ¹	... ¹	х	х
Роздільнянськи й	2002,0	1302,0	0,0	133,9	... ¹	х	х
Саратський	7865,4	17337,3	21903,5	34717,0	28726,1	13,9	365,2
Тарутинський	8716,5	14040,8	15369,9	21397,4	12698,2	9,1	145,7
Татарбунарськи й	14783,0	11570,4	11570,5	12543,1	5200	7,0	х

*І інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"
Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області*

Об'єми реалізації вина, виробленого в Україні в 2013-2015 роках, тис.дал

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відношення 2015 до 2013рр, %
Вино ігристе із свіжого винограду (крім вина "Шампанське"), тис.дал	5121,9	3109,9	4141,9	80,9
Вино та виноградне сусло, бродіння якого зупинене шляхом додання спирту, газоване з тиском вуглекислого газу в розчині не менше 1, але менше 3 бар при температурі 200 С(крім ігристого вина), тис.дал	53,8	27,8	43,4	80,7
Вино та виноградне сусло, бродіння якого зупинене шляхом додання спирту, з фактичною концентрацією спирту не більше 15% (крім газованого, ігристого та вина із захищеним позначенням походження), тис.дал	10568,4	6568,9	8044,7	76,1
Вино з концентрацією спирту більше 15% , тис.дал	4549,3	2287,5	1180,4	25,9

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

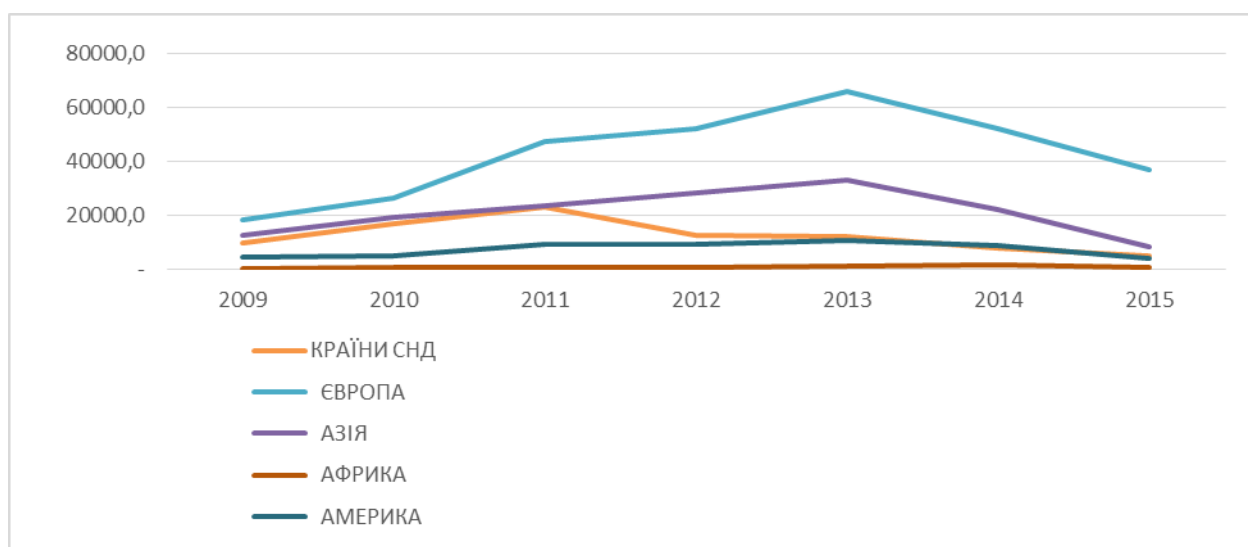

Експорт вина виноградного з України по групам країн у 2009-2015 роках, тис.дол.США

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Імпорт вина виноградного з України по групам країн у 2009-2015 роках, тис.дол.США

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Урожайність винограду та її динаміка в Одеській області за 2011-2015 роки, ц з 1 га

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відношення 2015р. до 2011р., %
Одеська область	77,9	72,9	90,1	95,8	93,5	120,0
Арцизький	98,2	138,2	145,8	150,2	153,1	155,9
Білгород- Дністровський	129,3	136,6	156,4	137,8	117,0	90,5
Болградський	68,9	55,9	78,2	76,6	77,3	112,2
Ізмаїльський	89,9	83,7	107,3	104,7	96,5	107,3
Кілійський	136,3	95,3	117	125,9	118,6	87,0
Овідіопольський	50	49,2	57,5	58,3	32,7	65,4
Ренійський	67,2	45,1	63,3	69,7	71,8	106,8
Саратський	75,7	69,6	97,9	113	108,8	143,7
Тарутинський	41,8	43,5	54,7	57,6	72,5	173,4
Татарбунарський	110,5	98,2	110	124,4	120,7	109,2

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Рентабельність виробництва винограду та її динаміка в Одеській області за 2011-2015 роки, %

Показники	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	Відношення 2015р. до 2011р., (+;-)
Одеська область	26,3	30,4	42,7	24,2	36,6	10,3
Арцизький	37,7	20,3	1,5	13,6	103,4	65,7
Білгород- Дністровський	51,1	86,9	127,6	86,2	14,0	-37,1
Болградський	22,2	3	23,3	-10,8	47,9	25,7
Ізмаїльський	16,3	27,7	8,9	-2,1	53,2	36,9
Кілійський	51,9	25	17,7	10,6	2,3	-49,6
Овідіопольський	35,4	23	36,2	14,0	12,0	-23,4
Ренійський	-59,6	2	25,8	-69,0	...*	х
Саратський	-2,5	-4,3	35,0	-3,0	4,2	6,7
Тарутинський	6,1	16,1	8,8	4,5	28,6	22,5
Татарбунарський	174,7	192,6	125,5	176,9	142,5	-32,2

* інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Додаток Й

**Вироблено виноматеріалу, л з 1 ц винограду в Одеській області у
2009-2013 роках**

Адміністративні одиниці	2009	2011	2011	2012	2013	Відхилення 2013 до 2009 р, %	В середньому
Одеська область	69,5	70,5	67,3	67,0	67,9	97,6	68,6
райони							
Арцизький	66,0	47,1	66,4	65,2	65,1	98,7	61,7
Білгород- Дністровський	70,0	72,3	56,3	67,6	64,5	92,1	67,3
Болградський	69,9	68,9	70,8	73,6	68,3	97,7	70,2
Ізмаїльський	... ¹	... ¹	... ¹	35,3	... ¹	х	х
Кілійський	58,8	96,7	76,3	75,2	... ¹	х	75,1
Овідіопольський	71,6	73,8	70,7	71,7	71,1	99,4	72,0
Ренійський	... ¹	... ¹	68,9	68,9	... ¹	х	х
Роздільнянський	68,6	67,4	73,1	... ¹	65,0	94,7	69,1
Саратський	67,9	66,4	68,1	68,6	70,5	103,9	68,8
Тарутинський	62,8	67,1	70,6	66,9	63,3	100,8	66,1
Татарбунарський	... ¹	76,8	75,8	71,3	70,8	х	73,8

*1 інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"
Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області*

Додаток Й

**Рівень рентабельності виробництва вина в Одеській області за
2009-2013 роки, %**

Адміністративні одиниці	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	Відхилен ня 2013 до 2011 рр (+;-)	Відхилення 2013 до 2009 рр (+;-)
Одеська область	1,7	5,4	7,1	2,0	1,2	-5,9	-0,5
м.Одеса	3,1	1,3	-0,6	1,5	0,1	0,7	-3
Білгород- Дністровський	-3,5	12,9	23,3	0,0	-	х	х
Болградський	-5,0	-0,6	-6,7	-1,0	-2,0	4,7	3,0
Ізмаїльський	6,3	-0,8	3,2	3	5,4	2,2	-0,9
Кілійський	12,0	-17,7	-0,9	-15,0	-9,2	-8,3	-21,2
Овідіопольський	13,8	6,5	4,1	3,6	3,9	-0,2	-9,9
Роздільнянський	11,5	-15,3	1,1	6,1	10,2	9,1	-1,3
Ренійський	4,9	-4,1	1,9	-1,3	5,0	3,1	0,1
Саратський	3,6	-52,2	-8,9	2,6	1,4	10,3	-2,2
Тарутинський	13,3	-3,5	12	6,5	3,2	-8,8	-10,1
Татарбунарський	2,2	4,4	4,5	6	3,9	-0,6	1,7

Додаток К

Вплив факторів на зміну обсягів валової продукції винограду у виноградарських підприємствах Одеської області

Підприємства	Площа, га		Урожайність, ц/га		Валова продукція, тис. тонн		Відхилення, в т.ч. за рахунок зміни (+,-)		
	2013р.	2015р.	2013р.	2015р.	2013р.	2015р.	Всього	Площі	Урожайності
ПАТ "Долинка"	191,0	328,0	75,6	108,9	14432,0	35709,0	21277,0	6362,0	14915,0
ПАТ "Южний"	545,0	560,0	62,7	72,6	34162,0	40635,0	6473,0	5384,6	1088,4
СТОВ "Роздільнянське"	25,0	25,0	41,7	50,8	1042,0	1271,0	229,0	-1042,0	1271,0
ТОВ "Степове"	118,0	48,0	6,4	4,8	754,0	230,0	-524,0	-754,0	230,0
ТОВ "Маяк"	299,0	217,0	32,5	53,4	9705,0	11585,0	1880,0	-9705,0	11585,0
СВК «Дружба»	22,0	22,0	27,2	55,0	599,0	1209,0	610,0	-599,0	1209,0
ФГ «Кулевча»	224,0	166,0	54,5	113,6	12197,0	18855,0	6658,0	-12197,0	18855,0
ТОВ «Лідер»	40,0	40,0	26,0	135,8	1041,0	5432,0	4391,0	-1041,0	5432,0
ФГ «Агрохолдинг 2007»	17	17,0	77,0	116,2	1309	1975,0	666,0	-1309,0	1975,0
ДП "ДГ "Таїровське"	138,1	99,0	45,9	65,7	6345	6504,3	159,3	-6345,0	6504,3
Всього	3631,1	3536	23,0	35,5	83598	125419	41821,3	-83598,0	125419,3

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

**Структура собівартості вирощування 1 ц винограду в підприємствах
Одеської області**

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		Відхилення 2014 р. до 2012 р. року	
	грн. на 1 ц	%	грн. на 1 ц	%	грн. на 1 ц	%	(+;-)	%
Виробнича собівартість, всього	269,9	100,0	229,4	100,0	271,4	100,0	1,5	100,6
ут.ч. прямі матеріальні витрат, з них:	73,5	27,2	67,8	29,6	110,2	40,6	36,7	149,9
посадковий матеріал	3,0	1,1	1,7	0,7	0,0	0,0	-3,0	0,0
захист від граду	2,0	0,7	2,1	0,9	1,5	0,6	-0,5	76,5
підв'язочний матеріал	0,5	0,2	0,3	0,1	0,9	0,3	0,4	185,3
засоби захисту та гербіциди	25,8	9,6	19,3	8,4	43,7	16,1	17,9	169,4
мінеральні добрива	8,7	3,2	1,4	0,6	8,1	3,0	-0,5	94,1
нафтопродукти	16,9	6,3	14,8	6,4	26,0	9,6	9,1	154,0
допоміжне виробництво	15,5	5,7	26,7	11,6	29,0	10,7	13,6	187,8
решта матеріальних витрат	1,2	0,5	1,5	0,6	0,9	0,3	-0,3	74,4
Прямі витрати на оплату праці	118,9	44,1	101,2	44,1	123,1	45,4	4,2	103,5
Інші прямі витрати та загальновиробничі								
з них: амортизація	14,8	5,5	13,8	6,0	16,7	6,2	1,9	112,8
решта прямих та загальновиробничих витрат	51,0	18,9	39,3	17,1	4,3	1,6	-46,7	8,5

Джерело: складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Додаток М

Структура виноградарських насаджень в ПАТ «Долинка» Саратського району Одеської області

Сорти	2012р.		2013р.		2014р.		Відхилення 2014 до 2012 рр.,%	
	га	%	га	%	га	%	(+;-)	%
I. Технічні	182,7	95,3	230,9	96,3	319,1	97,3	136,4	174,6
1.Червоні сорта	66,5	34,7	66,5	27,7	66,5	20,3	0,0	100,0
Каберне	8,0	4,2	8,0	3,3	8,0	2,4	0,0	100,0
Одеський чорний	20,0	10,4	20,0	8,3	20,0	6,1	0,0	100,0
Піно Нуар	17,2	9,0	17,2	7,2	17,2	5,2	0,0	100,0
Мерло	21,3	11,1	21,3	8,9	21,3	6,5	0,0	100,0
2.Білі сорта	116,2	60,6	164,4	68,5	252,6	77,0	136,4	у 2,2 р.б.
Аліготе	64,7	33,7	72,6	30,3	103,9	31,7	39,2	160,6
Шардоне	22,8	11,9	22,8	9,5	56,8	17,3	34,0	у 2,5 р.б.
Ріслінг	10,2	5,3	10,2	4,3	10,2	3,1	0,0	100,0
Ркацетелі	13,0	6,8	13,0	5,4	13,0	4,0	0,0	100,0
Піно Грі	2,3	1,2	2,3	1,0	2,3	0,7	0,0	100,0
Сухолиманський	0,0	0,0	15,5	6,5	15,5	4,7	15,5	х
Мускат отонель	0,0	0,0	10,4	4,3	10,4	3,2	10,4	х
Совіньон	3,2	1,7	17,6	7,3	40,6	12,4	37,4	у 12,7р.б.
II. Столові	9,0	4,7	9,0	3,7	9,0	2,7	0,0	100,0
1.Червоні сорта	6,4	3,4	6,4	2,7	6,4	2,0	0,0	100,0
Мускат Гамбурзький	2,0	1,0	2,0	0,8	2,0	0,6	0,0	100,0
Молдова	4,4	2,3	4,4	1,9	4,4	1,4	0,0	100,0
2.Білі сорта	2,5	1,3	2,5	1,1	2,5	0,8	0,0	100,0
Суручанський білий	2,5	1,3	2,5	1,1	2,5	0,8	0,0	100,0
Плодоносних загалом	191,7	100,0	239,9	100,0	328,0	100,0	136,4	171,2
Молоді загалом	175,7	47,8	127,5	34,7	39,6	10,8	-136,1	22,5
Всього насаджень	367,4	100,0	367,4	100,0	367,4	100,0	0,0	100,0

Джерело: складено за даними ПАТ «Долинка» Саратського району Одеської області

**Структура виноградарських насаджень в ДП ДГ «Таїровське»
Овідіопольського району Одеської області**

Сорти	2012 р.		2013 р.		2014 р.		Відхилення 2014 до 2012 року	
	га	%	га	%	га	%	(+;-)	%
Одеський суванір	5,1	3,7	2,2	2,2	2,2	2,2	-2,9	43,1
Аркадія	16,6	12,0	13,1	13,2	13,1	13,2	-3,5	78,9
Восторг	1,5	1,1	5,0	5,0	5,0	5,0	3,5	333,3
Королева виноградників	4,2	3,0	4,2	4,2	4,2	4,2	0,0	100,0
Молдова	26,0	18,8	3,0	3,0	3,0	3,0	-23,0	11,5
Сурученський білий	1,4	1,0		0,0		0,0	-1,4	0,0
Страшенський	1,7	1,2	1,7	1,7	1,7	1,7	0,0	100,0
Груденський	1,4	1,0		0,0		0,0	-1,4	0,0
Плевен	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0	100,0
Разом столових	58,4	42,3	29,7	30,0	29,7	30,0	-28,7	50,9
Одеський чорний	33,2	24,0	33,2	33,5	33,2	33,5	0,0	100,0
Сухолиманський білий	17,5	12,7	7,2	7,3	7,2	7,3	-10,3	41,1
Аліготе	5,8	4,2	5,8	5,9	5,8	5,9	0,0	100,0
Мускат одеський	9,4	6,8	9,4	9,5	9,4	9,5	0,0	100,0
Рубін таїровський	2,3	1,7	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	100,0
Каберне Совіньон	2,3	1,7	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	100,0
Золотистий ранній	2,4	1,7	2,4	2,4	2,4	2,4	0,0	100,0
Голубок	4,0	2,9	4,0	4,0	4,0	4,0	0,0	100,0
Тераменер рожевий	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0	100,0
Шардане	2,3	1,7	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	100,0
Всього технічних	79,7	57,7	69,4	70,0	69,4	70,0	-10,3	87,1
<i>Всього виноградних насаджень</i>	<i>138,1</i>	<i>100,0</i>	<i>99,1</i>	<i>100,0</i>	<i>99,1</i>	<i>100,0</i>	<i>-39,0</i>	<i>71,8</i>

Джерело: складено за даними ДП ДГ «Таїровське» Овідіопольського району Одеської області

Вхідні данні для розрахунку кореляційно-регресійного аналізу

Роки	урожайність ц з 1 га	витрати на вирощування грн на 1 га
2000	40,9	1623,0
2001	27,1	1670,1
2002	28,3	1645,7
2003	44,1	2194,6
2004	30,1	2336,4
2005	37,7	3196,7
2006	24,4	2912,2
2007	40,1	3864,9
2008	48,5	5522,3
2009	53,3	5713,0
2010	47,4	6689,1
2011	59,9	10019,4
2012	53,2	10306,2
2013	70,9	11494,8
2014	76,4	13244,9
2015	70,7	18762,3

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Результати кореляційно-регресійного аналізу

SUMMARY OUTPUT

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0,8894437
R Square	0,7911101
Adjusted R Square	0,7761894
Standard Error	7,6925018
Observations	16

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	3137,493	3137,493	53,02096	4,02E-06
Residual	14	828,4442	59,17458		
Total	15	3965,938			

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	29,032431	3,135225	9,260079	2,4E-07	22,30804	35,75682	22,30804	35,75682
X Variable 1	0,0028507	0,000391	7,281549	4,02E-06	0,002011	0,00369	0,002011	0,00369

RESIDUAL OUTPUT

<i>Observation</i>	<i>Predicted Y</i>	<i>Residuals</i>	<i>Standard Residuals</i>
1	33,659249	7,240751	0,974311
2	33,793287	6,693287	-0,90064
3	33,723894	5,423894	-0,72984
4	35,28858	8,81142	1,185659
5	35,69278	-5,59278	-0,75256
6	38,145473	0,445473	-0,05994
7	37,334356	12,93436	-1,74044
8	40,050202	0,049798	0,006701
9	44,775068	3,724932	0,501225
10	45,318605	7,981395	1,073972
11	48,101333	0,701333	-0,09437
12	57,595071	2,304929	0,31015
13	58,412697	5,212697	-0,70142
14	61,800974	9,099026	1,224359
15	66,789909	9,610091	1,293128
16	82,518523	11,81852	-1,59029

Джерело: розраховано автором

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях

1. Топов А.Г. Підвищення інвестиційної привабливості виноградарства в умовах розвитку земельних відносин/ А.Г. Топов // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття “ ОДАУ. -2012, с.184-187
2. Топов А.Г. Сучасний стан розвитку виноградарства в Одеській області // “Аграрний вісник Причорномор’я”, наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2013, с. 136-140
3. Топов А.Г. Перспективні умови створення виноградарсько- виноробного кластеру в Одеській області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2014, с. 106-111
4. Топов Г.І Сучасний стан інвестиційної діяльності на підприємствах виноградарсько-виноробного підкомплексу Одеської області // “Аграрний вісник Причорномор’я” наукова стаття / Г.І. Топов.,А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. -2015, с.156-164
5. Криницька О.О. Інфраструктурне забезпечення земельних відносин в Україні як підґрунтя залучення інвестицій у виноградарство / О.О. Криницька, А.Г. Топов /Інфраструктура ринку №2, 2016, с.68-71
6. Топов А.Г. Державна підтримка інновацій – основа розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу / А.Г. Топов // Економіка АПК. – 2017 №2, с. 49-53

В інших наукових виданнях

14. Дога В.С. «Перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку виноградно-виноробного підкомплексу АПК»/ В.С. Дога , Г.І. Топов, А.Г. Топов //Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: «Інтеграційні процеси в АПК», Миколаїв – 2011, с.134-136

15. Топов Г.І. Механізм ціноутворення у виноградарсько-виноробному підкомплексі АПК / Топов Г.І., Топов А.Г. / ОНАХТ – 2012, с.56-57
16. Топов А.Г. Инвестиционная привлекательность виноградарства Украины в условиях развития земельных отношений / А.Г. Топов / Economic growth in conditions of globalization, International Scientific and Practical Conference VII-th edition , Institute of Economy, Finance and Statistics, Academy of sciences of Moldova, Chisinau – 2012, p. 65-65
17. Топов Г.І. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу / Міжнародна конференція “Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках” / Г.І. Топов, А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. – 2013, с.104-107
18. Топов А.Г. Розвиток переробки винограду та виноробства Одещини в сучасних умовах, // Міжнародна конференція «Брацлавській читання» / А.Г. Топов – Одеса, ОДАУ. – 2015, с.78-80
19. Криницька О.О. Земельні відносини, як пріоритетний напрям трансформації національної політики України / О.О. Криницька, А.Г. Топов / Матеріали міжнародної конференції «Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління» - Львів, 2016, с.44-46
- Топов А.Г. Організаційно-економічні умови залучення інвестицій та інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс /А.Г. Топов./ Майбутнє економіки в епоху інформаційного суспільства: матеріали міжнар. наук. - практич. Інтернет-конф., 11 квітня 2017 року. – Вінниця, ВНАУ, 2017. – С. 98-101

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

65012, Одеса, Пантелеймонівська, 13. факс. 37 – 19 - 27, тел. 784 – 57 - 32

«08» бересне

2017 р. № 01-16/01-1303

ДОВІДКА

про впровадження у науково – дослідну роботу та навчальний процес
результатів дисертаційної роботи здобувача

Одеського державного аграрного університету

Топова Аркадія Георгійовича

на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-
виноробного підкомплексу»

Розробки автора за даним напрямком досліджень знайшли практичне застосування при виконанні науково – дослідних робіт Одеського державного аграрного університету як складова комплексної теми «Проблеми розвитку системи управління в АПК України» (№ держреєстрації 0110U006780).

Результати наукових досліджень Топова Аркадія Георгійовича, які представлені у дисертаційній роботі, мають теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-практичного завдання щодо переходу виноградарсько-виноробного підкомплексу до інвестиційно-інноваційного розвитку в цілому та окремих підприємств, які включаються до нього. Використовуються в навчальному процесі при підготовці фахівців за напрямками підготовки «Менеджмент», «Економіка підприємства» та «Облік і оподаткування» в процесі викладання дисциплін: «Регіональна економіка», «Економіка підприємства» та «Управління інноваціями».

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Перший проректор
Одеського державного аграрного
університету, доцент

О.С. Малащук

УКРАЇНА
Публічне акціонерне товариство

«ЮЖНИЙ»

68262 Україна, Одеська область, Саратський район, с. Розівка, вул. Радянська, 4.

Р/р 26005421132 в АТ «Райффайзен Банк «Аваль» м. Київ, МФО 380805
ОКПО 00413417,
Код платника ПДВ 004134115273
Тел./факс (04848) 44-2-39 тел. (04848) 44-2-36

09.06.2017р.

ДОВІДКА

Про провадження у виробництво результатів дисертаційної роботи
здобувача

Топова Аркадія Георгійовича

На тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток
виноградарсько-виноробного підкомплексу».

Матеріали дисертаційної роботи та практичні рекомендації,
представлені здобувачем наукового ступеня кандидата економічних
наук Топовим Аркадієм Георгійовичем, розглянуті в ПАТ
«ЮЖНИЙ», Саратського району, Одеської області.

Результати досліджень мають практичне значення і можуть бути
використані в ПАТ «ЮЖНИЙ», Саратського району, Одеської
області.

Зокрема, значний інтерес представляють собою такі розробки автора:
стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку
виноградарсько-виноробного підкомплексу, обґрунтування
необхідності відновлення збору на розвиток виноградарства,
садівництва та хмелярства. Методика визначення мінімально-
необхідного рівня рентабельності та прибутковості для періодичного
оновлення виноградних насаджень може бути використана в
практичній діяльності ПАТ «ЮЖНИЙ»

Голова правління
ПАТ «ЮЖНИЙ»

О.В. Романов

УКРАЇНА
Приватне акціонерне товариство
«ДОЛИНКА»

68253 Україна, Одеська область, Саратський район, с. Долинка,

Р/р № 26008568058 в АТ «Райффайзен банк Аваль» м. Київ, МФО 380805,
код 00413400,

Код платника ПДВ 004134015275 Тел/Уфакс (04848) 4-74-45
Електронна адреса sinkarenko_sb@dolinka.od.ua

8.06.2017р.

Довідка

про впровадження у виробництво результатів дисертаційної роботи здобувача
Топова Аркадія Георгійовича
на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-
виноробного підкомплексу»

ПрАТ «Долинка» Саратського району Одеської області розглянуло матеріали та практичні рекомендації, представлені здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем. Результати дослідження представляють значний інтерес та можуть бути використані в практичній діяльності ПрАТ «Долинка» Саратського району Одеської області.

Автор рекомендує підприємству основні стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу і методику визначення мінімально-необхідного рівня рентабельності та прибутковості для періодичного оновлення виноградних насаджень.

Голова правління
ПрАТ «Долинка»

Дімов І.І.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК У К Р А Ї Н И

ННЦ "ИНСТИТУТ ВІНОГРАДАРСТВА І ВІНОРОБСТВА ІМЕНІ В.С.ТАЇРОВА"

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО ДОСЛІДНЕ ГОСПОДАРСТВО ім..О.В.СУВОРОВА

68740, Одеська область, с.Оксамитне Болградський район, вул..Суворова, 12

№ 99
" 16 » 06 20 17 р.

тел.04846 4 05 88
факс 804846302-36

Довідка

про впровадження у виробництво результатів дисертаційної роботи здобувача

Топова Аркадія Георгійовича

на тему «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу»

Матеріали та практичні рекомендації щодо розвитку виноградарства та виноробства на основі інвестиційно-інноваційної моделі, представлені здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем до ДПДГ ім. Суворова Болградського району Одеської області, розглянуті.

Результати дослідження науково-обґрунтовані мають практичне значення і можуть бути використані в діяльності ДПДГ ім. Суворова Болградського району Одеської області. Значний інтерес представляє собою структурована та згрупована інформація щодо інноваційного забезпечення виноградарства в Україні.

Розроблена автором методика визначення мінімально-необхідного рівня рентабельності та прибутковості для періодичного оновлення виноградних насаджень може бути використана в практичній діяльності підприємства.

Директор

Русанжик І.Г.

УКРАЇНА
УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
БОЛГРАДСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

68702, м. Болград, пр. Соборний, 149, тел./факс (04846) 4-16-91
E-mail: agroprom@bolgrad.odessa.gov.ua Код ЄДРПОУ 33569718

16.06.2017 № 82

Д о в і д к а

Результати дисертаційної роботи на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу» виконані здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем, передані Управлінню агропромислового розвитку Болградської районної державної адміністрації Одеської області в формі науково обґрунтованого комплексу заходів щодо підвищення ефективності функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу на основі інвестиційно-інноваційного розвитку, а саме: сформульовано основні стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу, визначені пріоритетні завдання та способи державної підтримки виноградарства та виноробства. Результати досліджень науково обґрунтовані, мають практичне значення, представлені рекомендації заслуговують на увагу і можуть бути використані в практичній діяльності управління агропромислового розвитку Болградської районної державної адміністрації Одеської області.

Заслуговують уваги розроблений прогноз динаміки площі виноградних насаджень та модель державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Пропозиції по удосконаленню взаємовідносин між суб'єктами галузей виноградарства та виноробства прийняті до впровадження управлінням агропромислового розвитку Болградської районної державної адміністрації Одеської області. Вони можуть бути методичною базою при організації інтеграційних зв'язків у продовольчій сфері регіону.

Все це дасть можливість у нинішніх складних умовах виробляти якісну, конкурентоспроможну та високорентабельну продукцію.

Представлені розробки та обґрунтування знайшли позитивну оцінку і реалізуються в практичній діяльності управління агропромислового розвитку Болградської районної державної адміністрації Одеської області.

Начальник управління агропромислового
розвитку Болградської районної
державної адміністрації

С.Г. Сакали

УКРАЇНА
САРАТСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВІДДІЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
вул. Крістіана Вернера, 84, смт. Сарата Одеської області, 68200, тел. (04848) 2-15-84,
тел./факс (04848) 2-22-72. E-mail: sarata.apr@ukr.net

Від 14.06.2017 № 92

Довідка

Результати дисертаційної роботи на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу» виконанні здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем та передані Департаменту агропромислового розвитку Саратського району Одеської області в формі науково обґрунтованих розробок теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з формування та функціонування механізмів інвестиційно-інноваційного розвитку, спрямованих на підвищення ефективності функціонування галузей виноградарства та виноробства.

Результати дослідження науково обґрунтовані, мають практичне значення, представлені рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Саратського району Одеської області, а також аграрними підприємствами даного району.

Серед представлених рекомендацій заслуговують на увагу наступні розробки автора:

класифікація системи показників ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу;

модель побудови інвестиційно-інноваційно орієнтованого виноградарсько-виноробного кластеру Одещини навколо створення консалтингового центру з залученням провідних науково-дослідних та навчально-наукових закладів регіону;

обґрунтування необхідності відновлення збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства.

Представлені Топовим Аркадієм Георгійовичем матеріали включені до програми розвитку Департаменту агропромислового розвитку Саратського району Одеської області і рекомендовані до впровадження.

Начальник відділу
агропромислового та
економічного розвитку

Ж.М. Кодрян

УКРАЇНА

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

АРЦИЗЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

Вул. Соборна, 46, м. Арциз, Одеська область, 68400, тел./факс 04845 3-29-91

E-mail: upr.arciz@yandex.ua. Код ЄДРПУ 00732499

31.05.2017 № 45
На № _____ від _____

Довідка

Управління агропромислового розвитку Арцизької районної державної адміністрації Одеської області розглянуло матеріали та практичні рекомендації, представлені здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем за темою: «Інвестиційно - інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу»

Результати дослідження мають практичне значення і можуть бути використані в діяльності Управління агропромислового розвитку Арцизької районної державної адміністрації Одеської області.

Серед представлених рекомендацій заслуговують на увагу наступні розробки автора: концептуальні положення щодо утворення виноградарсько-виноробного кластеру, система державної підтримки закладки виноградних насаджень, аналіз впливу подальшого реформування земельних відносин у виноградарській галузі.

Представлені здобувачем Топовим А.Г. матеріали рекомендовані до впровадження на рівні окремих підприємств агропромислового комплексу Арцизького району Одеської області.

Начальник управління агропромислового розвитку райдержадміністрації

А.І. Бузіян

**ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

просп. Ушакова, 47, м. Херсон, 73000, тел. (0552) 42-27-38, факс 42-27-51
e-mail: dp-agroprm@khoda.gov.ua, up-agro@ukr.net, код ЄДРПОУ 33824007

19.06.2017р. № 168/78-25/18

На № _____ від _____

Довідка

Матеріали та практичні рекомендації дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу» представлені Топовим Аркадієм Георгійовичем розглянуті Департаментом агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації.

Викладені в роботі положення можна розглядати як вагомий внесок в розробку теоретичних та практичних аспектів вирішення актуальних проблем галузей виноградарства та виноробства. Представлені рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації.

Серед розглянутих рекомендацій заслуговують на увагу наступні розробки автора: стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включають в себе поширення нових сортів вітчизняної селекції, розвиток органічного виноградарства, створення та просування вітчизняних торгових марок вина тощо; модель державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включає в себе такі основні складові: дерегуляцію, податкові преференції, пряме фінансування.

Матеріали, які представлені будуть запропоновані до включення в програму розвитку Херсонської області і рекомендовані до впровадження на рівні районів. Реалізація запропонованих положень дозволить вітчизняним підприємствам виноградарсько-виноробного підкомплексу підвищити конкурентоспроможність своєї продукції, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Директор Департаменту

О.М.Паливода

ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

вул. Спаська, 1, м. Миколаїв, 54030, телефон (0512) 37-78-02, тел./факс 37-78-40
E-mail: reform@mk.gov.ua Код ЄДРПОУ 36384583

19.06.2017 № 195702/08-25/17 На _____ від _____

Довідка

Департаментом агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації розглянуто матеріали та практичні рекомендації, представлені здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук виконані Топовим Аркадієм Георгійовичем на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу».

Робота має важливе наукове і практичне значення, викладені в ній положення можна розглядати як вагомий внесок в розробку актуальної проблеми. Представлені рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності департаменту.

Серед представлених рекомендацій заслуговують на увагу наступні розробки автора:

- стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включають в себе поширення нових сортів вітчизняної селекції, розвиток органічного виноградарства, створення та просування вітчизняних торгових марок вина тощо;
- модель державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включає в себе такі основні складові: дерегуляцію, податкові преференції, пряме фінансування;
- обґрунтування необхідності переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку виноградарства на основі аналізу та прогнозування рівня витрат при вирощуванні винограду.

Представлені здобувачем Топовим Аркадієм Георгійовичем матеріали будуть запропоновані до включення в програму розвитку Миколаївської області і рекомендовані до впровадження на рівні районів, так як реалізація запропонованих положень дозволить вітчизняним виноградарським та виноробним підприємствам підвищити конкурентоспроможність своєї продукції та ефективність її виробництва.

Директор департаменту

О.В. Піскун

15205/15-36

23.06.2017р.

УКРАЇНА
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

вул. Канатна, 83, м. Одеса, 65107, тел. 728-35-42, тел./факс 37-67-90,
Email: agropolitika@odessa.gov.ua ЄДРПОУ 41159618

Довідка

Управління аграрної політики Одеської облдержадміністрації розглянуло матеріали та практичні рекомендації представлені здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем за темою: "Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу".

Результати дослідження науково обґрунтовані, мають практичне значення, представлені рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності управління аграрної політики Одеської облдержадміністрації, а також, підприємствами аграрного сектору Одеської області. Серед представлених рекомендацій заслуговують на увагу наступні розробки автора: запропоновані основні стратегічні напрями розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу на основі інвестиційно-інноваційної моделі, в тому числі: побудова виноградарсько-виноробного кластеру Одеської області навколо створення консалтингового центру з залученням провідних науково-дослідних та навчально-наукових закладів регіону, поширення органічного і теруарного виноробства, та вин контрольованих найменувань, популяризація українського вина на внутрішньому та зовнішньому ринках, просування існуючих та створення нових, унікальних торгових марок, активізація державної підтримки галузі.

Представлені здобувачем Топовим А.Г. матеріали включенно в програму розвитку Одеської області і рекомендовані до впровадження на рівні районів та окремих підприємств агропромислового комплексу.

Начальник управління
аграрної політики
Одеської облдержадміністрації

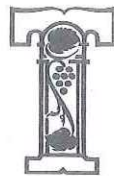
І.М. Петрів

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
“ІНСТИТУТ ВІНОГРАДАРСТВА І
ВІНОРОБСТВА ІМ. В.Є. ТАЇРОВА”

NATIONAL ACADEMY OF AGRARIAN SCIENCES OF
UKRAINE
NATIONAL SCIENTIFIC CENTRE
“INSTITUTE OF VITICULTURE AND WINE-
MAKING NAMED AFTER V.YE. TAIROV”

Вул. 40-річчя Перемоги, 27
смт Таїрове, м. Одеса,
65496, Україна
тел./факс: +38(048) 740-36-76
тел. +38(048) 773-05-44
E-mail: iviv@te.net.ua
iviv_nnc@ukr.net

27, 40 let Pobeda str.,
Tairovo, Odessa,
65496, Ukraine
Tel./Fax: +38 (048) 740 -36-76
Tel. +38(048) 773 -05-44
E-mail: iviv @ te.net.ua
iviv_nnc@ukr.net

Вих. 307
"13" червня 2017 року

Довідка

Результати дисертаційної роботи на тему: «Інвестиційно-інноваційний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу» виконані здобувачем наукового ступеня кандидата економічних наук Топовим Аркадієм Георгійовичем передані в ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім В.Є. Таїрова», розглянуті. Робота містить аналіз сучасного стану та науково-обґрунтований комплекс заходів щодо інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, а саме: проаналізований сучасний стан виноградарсько-виноробної галузі, ефективність виробництва продукції, інвестиційної та інноваційної діяльності галузевих підприємств, сформульовано основні стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку підкомплексу, визначені пріоритетні завдання та способи державної підтримки виноградарства та виноробства. Результати досліджень науково обґрунтовані, мають практичне значення, представлені рекомендації заслуговують на увагу і можуть бути використані в практичній діяльності ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова».

Серед представлених рекомендацій заслуговують на увагу наступні розробки автора:

- модель побудови інвестиційно-інноваційно орієнтованого виноградарсько-виноробного кластеру Одещини з залученням провідних

науково-дослідних та навчально-наукових закладів регіону.

- стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включають в себе поширення нових сортів вітчизняної селекції, розвиток органічного виноградарства, створення та просування вітчизняних торгових марок вина тощо;

- модель державної підтримки інвестиційно-інноваційного розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, що включає в себе такі основні складові: дерегуляцію, податкові преференції, пряме фінансування;

Представлені здобувачем Топовим Аркадієм Георгійовичем матеріали та розробки знайшли позитивну оцінку і будуть реалізуватись в практичній діяльності ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова.

Заст. директора з наукової роботи, д.с.

Учений секретар, к.т.н.

Н.А.Мулюкіна

Л.В.Джабурія